

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

**DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ:
TÜRKİYE PERFORMANSI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER**

DOKTORA TEZİ

Yavuz ÖZTÜRK

TEMMUZ 2010

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

**DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ:
TÜRKİYE PERFORMANSI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER**

DOKTORA TEZİ

Yavuz ÖZTÜRK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nebiye YAMAK

TEMMUZ 2010

TRABZON

ONAY

Yavuz ÖZTÜRK tarafından hazırlanan DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ: TÜRKİYE PERFORMANSI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER adlı bu çalışma..... tarihinde (*Savunma Sınavı Tarihi*) yapılan savunma sınavı sonucunda.....(*oy birliği /oy çokluğu*) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **İKTİSAT** dalında **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Nebiye YAMAK

.....

Prof. Dr. Erişah ARICAN

.....

Prof. Dr. Rahmi YAMAK

.....

Prof. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE

.....

Yrd. Doç. Dr. Ahmet HACİBRAHİMOĞLU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... /

Doç. Dr. Yusuf ŞAHİN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Yavuz ÖZTÜRK
02.07.2010

ÖNSÖZ

Özel Emeklilik Fonlarının ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlama, tasarrufların artışı, finansal piyasaların gelişimi, istihdamın artırılması gibi birçok makro ekonomik faydalarının olduğu kabul edilmektedir. Bu fonlar; İngiltere, ABD ve Avusturya gibi gelişmiş ülkelerde ekonomik ve sosyal hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak varlığını uzun yıllar devam ettirmektedir. Macaristan, Polonya, Şili, Arjantin ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise yakın bir geçmişe sahip olmasına rağmen sistemin dünya ve Türkiye’deki hızlı gelişimi araştırmalara konu olacak ciddi bir ilgi alanı oluşturmuştur. Bu tez, Bireysel Emeklilik Sistemi(BES)’in dünya ve Türkiye uygulamalarının genel bir incelenmesine ilave olarak Türkiye’deki seçilmiş belli fonların getirileri üzerine ampirik bir çalışmanın yapılmasından ibarettir.

Bu çalışmada son dönemde ülkemizde de gittikçe artmaya başlayan BES ile ilgili dünya ve Türkiye uygulamalarının genel bir incelenmesi ve Türkiye’deki fonların getiri performanslarının belli makro ekonomik büyüklüklerle ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmalarında yol gösterici ve hedefe ulaşmayı mümkün kılan nihai yolun ne olduğunu en ince ayrıntısına kadar bana gösterip bu tezi bitirme konusunda bana cesaret veren, tezin her aşamasında bana yardımcı olan ve özel sektörde çalışmamın tüm zorluğuna rağmen bana büyük bir özveriyle yardımcı olarak çalışmalarımın bu aşamaya kadar gelmesine vesile olan ömür boyu minnettar kalacağım çok değerli hocalarım; Sayın Prof. Dr. Nebiye YAMAK’a ve Sayın Prof. Dr. Rahmi YAMAK’a bu uzun akademik yolda bana ışık tuttıkları ve yolumu aydınlattıkları için sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım. Çalışmamın başlangıcında belli aşamalarda bana yol gösteren yardımcı olan hocam Sayın Prof. Dr. Hasan ÖZYURT’a çok teşekkür ediyorum. Belli nedenlerle tamamlanması uzun zaman alan bu çalışma boyunca sabırla, yardımlarıyla benden her türlü desteğini esirgemeyen eşime sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Temmuz 2010

Yavuz ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V.-.IX
ÖZET.....	X
ABSTRACT.....	XI
TABLOLAR LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIV
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XVI-XVII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ, DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARI VE KARŞILAŞTIRILMASI.....	5
1.1. Terminoloji.....	5
1.2. Teorik açıdan Bireysel Emeklilik Sistemi ve Tarihçesi.....	5
1.3. BES'in Dünyadaki Uygulamaları.....	7
1.3.1. Gelişmiş Ülkelerde Özel Emeklilik Sistemi.....	7
1.3.1.1. ABD Bireysel Emeklilik Sistemi.....	9
1.3.1.2. İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi.....	10
1.3.1.3. Avusturya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	11
1.3.1.4. Fransa Bireysel Emeklilik Sistemi.....	12
1.3.1.5. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	12
1.3.1.6. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi.....	13
1.3.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Özel Emeklilik Sistemi.....	13
1.3.2.1. Macaristan Bireysel Emeklilik Sistemi.....	14
1.3.2.2. Polonya Bireysel Emeklilik Sistemi.....	14
1.3.2.3. Şili Bireysel Emeklilik Sistemi.....	15
1.3.2.4. Meksika Özel Emeklilik Sistemi.....	17

1.4. Dünyadaki BES Uygulamaları ve Karşılaştırmalı İncelemeler.....	18
1.5. Türkiye’de BES’in Tarihçesi	34
1.5.1. Türkiye’deki Bireysel Emeklilik	35
1.5.2. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı.....	38
1.5.3. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılma Şartları.....	39
1.5.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı ve taraflar.....	40
1.5.4.1 Katılımcı.....	41
1.5.4.2.Portföy Yönetim Şirketi	43
1.5.4.3.Takasbank	45
1.5.4.4.Sermaye Piyasası Kurulu	46
1.5.4.5. Emeklilik Şirketi	47
1.5.4.6. Emeklilik Şirketlerinin Organları	47
1.5.4.7. Hazine müsteşarlığı	49
1.5.4.8. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu	49
1.5.4.9. Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş.	50
1.5.5. Bireysel Emeklilik Sistemi Finansmanı ve Finansman Yönetimleri...51	
1.5.5.1. Katkı Payı Ödemeleri.....	51
1.5.5.2. Giriş Aidatı.....	51
1.5.5.3. Yönetim Gideri	52
1.5.5.4. Fon İşletim Gideri	53
1.5.5.5. Özel Hizmet Kesintisi	53
1.5.6. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim.....	54
1.5.6.1. Aktüeryal Denetim.....	54
1.5.6.2. Günlük Gözetim ve Denetim.....	55
1.5.6.3. İçkontrol Sistemi ve İç Denetim.....	56
1.5.6.4. Bağımsız Dış Denetim.....	57
1.5.7. Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergi Uygulamaları.....	58

1.6. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Fonlarının Sermaye Piyasalarına Etkileri.....	59
1.6.1. Bireysel Emeklilik Fonları ve Borçlanma.....	60
1.6.2. Bireysel Emeklilik Fonları ve Ekonomik İstikrar Etkisi.....	64
1.6.3. Bireysel Emeklilik Fonları ve Gelir Dağılımı.....	66
1.6.4. Bireysel Emeklilik Fonları ve Özelleştirme.....	67
1.6.5. Bireysel Emeklilik Fonları ve Kaynak Tahsisinde Etkinlik.....	69

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ , BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE BENZER SİSTEMLER VE BES İLE KARŞILAŞTIRILMASI.....	70
2.1. Sosyal Güvenliğin Tanımı.....	70
2.2. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi.....	70
2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	71
2.2.2. Cumhuriyet Dönemi.....	73
2.3. Sosyal Güvenliğin Amacı ve İşlevleri	75
2.4. Sosyal Güvenlik Sistemleri.....	79
2.4.1. Primli Sosyal Güvenlik	79
2.4.1.1. Emekli Sandığı	80
2.4.1.2. Sosyal Sigortalar Kurumu.....	81
2.4.1.3. Bağ-Kur.....	84
2.4.2. Primsiz Sosyal Güvenlik	85
2.4.2.1. Sosyal Yardımlar.....	86
2.4.2.2. Sosyal Hizmetler.....	87
2.4.3. Tamamlayıcı Sosyal Güvenlik Yapıları.....	88
2.4.3.1. OYAK- Ordu Yardımlaşma Kurumu.....	89
2.4.3.2. Amele Birliği.....	89
2.4.3.3. İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı.....	90
2.4.3.4. Özel Sigorta Şirketleri	90
2.4.3.4.1. Hayat Sigortası Şirketleri.....	91
2.4.3.4.2. Özel Emeklilik Şirketleri.....	93
2.5. Türkiye’de Birikimli Hayat Sigortaları ve BES ile Karşılaştırması.....	93

2.5.1. Sistemin İşleyişi Açısından.....	94
2.5.2. Birikimlerin Bir Şirketten Diğesine Aktarımı Yönünden.....	95
2.5.3. Risk Teminatları Yönünden.....	95
2.5.4. Birikim Yönetiminde Katılımcının Belirleyiciliği yönünden	95
2.5.5. Teknik Yapı ve Denetim Yönünden.....	96
2.5.6. Giriş Maliyetleri Yönünden	96
2.5.7. Vergilendirme Açısından.....	96
2.5.7.1. Katkı Payı/Prim Ödeme Aşamasında.....	96
2.5.7.2. Katkı Payı/Primlerin Değerlendirilmesi Aşamasında.....	97
2.5.7.3. Toplu Ödeme/Sistemden Çıkılması Aşamasında.....	97
2.6. Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Sistemi İçinde BES' in Yeri.....	100
2.6.1. BES'in Sosyal Güvenlik Sistemine Getirdiği Yenilikler.....	101
2.6.2. BES'in Sosyal Güvenliğin Finansmanına Katkıları.....	101
2.6.3. BES'in Sosyal Güvenlik İçindeki Rolü.....	102
2.7. BES ile İlgili Yapılan Yerli ve Yabancı Bazı Çalışmalar.....	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ.....	112
3.1. Ekonometrik Yöntem.....	112
3.1.1. Dickey-Fuller Birim Kök Testi.....	112
3.1.2. Vektör Otoregresyon Modeli	114
3.1.3. Granger Nedensellik Testi	115
3.1.4. Sınır Testi	116
3.2. Veri Seti.....	117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EKONOMETRİK BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER.....	121
4.1. Birim Kök Testi Sonuçları.....	121
4.2. VAR Modeli Sonuçları.....	121
4.3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	129
4.4. Sınır Testi Sonuçları.....	131
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	135
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	140
ÖZGEÇMİŞ.....	152

ÖZET

Bu tezde, Bireysel Emeklilik Sistemi(BES)'nin dünya ve Türkiye uygulamalarının araştırılması ile Türkiye'de seçilmiş emeklilik yatırım fonları(EYF)'nin bazı makro ekonomik büyüklüklerle etkileşimine ait bulgulara ulaşılması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın yukarıda ifade edilen amacına ulaşabilmek için dünya ve Türkiye'de sistemin nasıl işlediğinin belirlenmesine dair bazı bilgilendirici tablo ve açıklamalarla mukayeseler yapılmıştır. Bunun yanında yapılan ekonometrik yöntemlerle Türkiye'de bulunan seçilmiş bazı EYF ile belli yatırım araçlarının performans karşılaştırılmasının yapılması ve bazı makroekonomik büyüklüklerle etkileşiminin belirlenmesi, çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Belirlenen amaca ulaşabilmek için BES'e ait literatür araştırmasının yanında, en popüler üç EYF getirilerinin bazı makroekonomik değişkenlerle etkileşiminin incelenmesi için, Ocak 2004-Haziran 2008 dönemine ilişkin bir dizi veri setinin kullanıldığı ekonometrik yöntemlerle belli sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada BES'in dünyada belli ülkelerde oldukça eski bir geçmişinin olmasına rağmen Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yakın bir geçmişe sahip olduğu ve henüz emekleme döneminde olduğu belirlenmiştir. Yapılan ekonometrik araştırma sonucunda elde edilen ampirik bulgularda beklentilere paralel olarak Türkiye'deki fon performansları ile alternatif yatırım araçları arasında güçlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ampirik bulgular sonucunda beklentilerin aksine fon getirilerinin diğer yatırım araçlarının getirisinden nispeten düşük çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Emeklilik Sistemi, Emeklilik Yatırım Fonu, Granger Nedensellik Testi, Dickey-Fuller Birim Kök Testi, Sınır Testi

ABSTRACT

In this thesis, it is aimed to search Individual Pension System (IPS) in Turkey and in the world, to compare the Income of Pension Funds (IPF) chosen and some alternative investment means and macroeconomic extent, and to reach data belonged to interaction.

In order to reach the aim of study mentioned above, how the system processed has been searched and some informative charts and explanations have been added. In addition to this, by using the econometric methods, to compare some IPF chosen in Turkey and the performance of certain investment means and to determine interaction of some macroeconomic extents form the content of study.

In addition to literature search belonged to IPS to reach the aim determined in the content, by investigating the most popular three EYF and the interaction of some macroeconomic variable, it is tried to be reached certain results with econometric methods such as Bound test and VAR and Granger Causality with the data about the term of January 2004-June 2008.

It is stated in the study that IPS has a close background in developing countries such as Turkey and has just been in the term of crawling although it has a very long background in certain countries in the world. It is stated that there is a strong relationship between fund performance in Turkey and alternative investment means paralel with expectations in emprical findings obtained as a result of econometric studies. In consequence of emprical findings, unlike expectations, it is seen that the fund income is relatively lower than the income of other investment means.

Keywords: Individual Pension System, Pension Investment Fund, Granger Causality Test, Dickey-fuller Test, Bound Test.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1:Ülkelere Göre Erkekler İçin Ortalama Emeklilik Yaşı	19
Tablo 2: Bireysel Emeklilik Sistemi Başvuru Tarihleri	20
Tablo 3: Gelişmekte Olan Ülkelerde Emeklilik Fonları ve Ülke Başına..Ortalama Ücret Katkısı (%).	27
Tablo 4: Önde Gelen OECD Ülkelerindeki Emeklilik Fonu Varlıklarının 2007 Yılı Değeri	31
Tablo 5: OECD Ülkelerindeki Emeklilik Fonlarının 2007 Yılı İtibariyle GSYİH' ya Oranı	32
Tablo 6:Emeklilik Şirketi İçin Hazine'den İzin Alan Sigorta Şirketleri.....	48
Tablo 7: Kasım 2009 İtibariyle Türkiye'de İşlem GörenEmeklilik Yatırım Fonları.....	61
Tablo 8: Erkekler için SSK'dan Emekli Olma Şartları	82
Tablo 9: Kadınlar İçin SSK'dan Emekli Olma Şartları.....	83
Tablo 10: Türkiye'deki Sosyal Güvenlik KuruluşlarındanFaydalanan Personel İstatistiği.	85
Tablo 11: Bireysel Emeklilik Sistemi ile Birikimli Hayat Sigortalarının Karşılaştırılması	94
Tablo 12: Veri Seti	118
Tablo 13: Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	118
Tablo 14: Birim Kök Testi Sonuçları	121
Tablo 15: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları (Seviye)	123
Tablo 16: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları (Fark).....	125
Tablo 17: Hisse Senedi Fon Değişkenine İlişkin Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları.	127
Tablo 18: Gelir Amaçlı Fon Değişkenine İlişkin Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları	129
Tablo 19: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Granger Nedensellik Testi Sonuçları (Seviye).....	130
Tablo 20: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Granger Nedensellik Testi Sonuçları (Fark)	130
Tablo 21: Hisse Senedi Fon Değişkenine İlişkin Granger Nedensellik Testi Sonuçları...	131

Tablo 22: Gelir Amaçlı Fon Değişkenine İlişkin Granger Nedensellik Testi Sonuçları...	131
Tablo 23: Para Piyasası Fon Getirisi Değişkenine İlişkin Sınır Testi Sonuçları.....	132
Tablo 24: Hisse Senedi Fon Getirisi Değişkenine İlişkin Sınır Testi Sonuçları	133
Tablo 25: Gelir Amaçlı Fon Getirisi Değişkenine İlişkin Sınır Testi Sonuçları.....	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı.....	41
--	----

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Dünyada Çok basamaklı Emeklilik Sistemine Geçiş	8
Grafik 2: Bazı OECD Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Fonları Boyutu (GSYİH Yüzdesi Olarak)Ortalama Ücret Katkısı (%).....	24
Grafik 3: OECD Ülkelerinde Emeklilik Fonları (2005-2007).....	31
Grafik 4: Seçilmiş Ülkelerde 2008 Yılı Emeklilik Fonları Nominal Getirileri.....	33
Grafik 5: Katılımcıların Fon Grubu Tercihleri (1000 Adet).....	62
Grafik 6: Para Piyasası Likit Fon Getirisi.....	119
Grafik 7: Hisse Senedi Fon Getirisi.....	119
Grafik 8:Gelir Amaçlı Fon Getirisi.....	119
Grafik 9: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Etki-Tepki Fonksiyonları (Seviye).....	122
Grafik 10: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Etki-Tepki Fonksiyonları (Fark).....	124
Grafik 11: Hisse Senedi Fon Değişkenine İlişkin Etki-Tepki Fonksiyonları.....	126
Grafik 12: Gelir Amaçlı Fon Değişkenine İlişkin Etki-Tepki Fonksiyonları.....	128

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFORE	: Administradoras de Fondos de Ahorro para el Retiro
AFP	: Bireysel Emeklilik Fonu Yönetici Şirketleri (Şili)
BEDK	: Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri
CONSAR	: Comision Nacional de Sistemas de Ahorro para el Retiro
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	: T.C. Devlet Planlama Teşkilatı
EGM	: Emeklilik Gözetim Merkezi
ERISA	: Çalışanların Emeklilik Gelirini Güvence Yasası(ABD)
EŞY	: Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik
EYF	: Emeklilik Yatırım Fonu
EYFY	: Emeklilik Yatırım Fonları Yönetmeliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HM	: Hazine Müşerarığı
İLKSAN	: İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı
ILO	: International Labour Organization
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
IMF	: International Monetary Fund
IMSS	: Institute Mexicano de Seguridad Social
IPS	: Individual Pension System
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü

MEYAK	: Memur Yardımlaşma Kurumu
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
PAYG	: Pay As You Go
PIF	: Pension Investment Fund
POC	: Pension Observation System
SERPS	: State Earnings-Related Pension Scheme
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SPK	: Sermaye Piyasaları Kurumu
TİSK	: Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
USD	: Amerikan Doları
VAR	: Vektör Otoregresif Modeller

GİRİŞ

Bir ekonomide zaman içerisinde sermaye stokunda artış anlamına gelen sermaye birikimi, ülke ekonomileri için önemli bir kavramdır. Sermaye birikiminin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ve gelişmenin en temel unsurlarından biri olduğu kabul edilmektedir. Teorik ve ampirik çalışmalar da ekonomik büyümenin en önemli unsurlarından birinin sermaye birikimi olduğunu ortaya koymaktadır. Ülke ekonomilerinde mal ve hizmet üretme kapasitesinin en temel göstergesi olan sermaye birikiminin istihdam ve verimlilik artışı sağlayarak ülkelerin refahlarını artırmanın da başlıca unsurlarından olduğu bilinmektedir.

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), bireylerin gelir elde ederken düzenli olarak tasarruflarda bulunmaları, tasarruf edilen bu birikimlerin fonlarda değerlendirilmesi ile emeklilikte gelir elde edilmesi üzerine kurulmuş bir sistemdir. BES ile çalışanların üretime katıldığı süre içinde kazandıklarını tasarruf ederek, ileriki yaşlarda makul bir hayat seviyesi elde etmelerine imkan sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle BES'in sosyal güvenlik sisteminin de bir tamamlayıcısı olduğu kabul edilmektedir.

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik zafiyetinin ortaya çıkması, ekonomiyi dolayısıyla emeklilik şartlarını olumsuz etkilemiştir. Bireylerin emeklilik sürelerine ve emeklilik gelirlerine olumsuz yansıyan bu süreçte BES, ülke ekonomileri ve bireyler için gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca bu sistemin, ilerleyen yaşlarda, ilave bir maaş sağlayan bir özel emeklilik sisteminin de temelini oluşturması ve bireylere tasarruf alışkanlığı kazandırmasının yanında uzun vadeli yatırım anlayışını da geliştirdiği varsayılmaktadır. BES sisteminde ödenen katkı payları ve oluşan fon büyüklüğünün, sistemin özelliği gereği, uzun vadeli olması, sermaye piyasalarına uzun vadeli kaynak yaratması bakımından oldukça faydalı olduğu kabul edilen bir gerçektir.

Ülke ekonomilerinde, özellikle uzun vadeli sermaye birikimlerinin oluşmasında, özel emeklilik sisteminin önemi kavranmaya başlandıkça bu fonların oranlarında ciddi

artışlar görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde uzun yıllar mevcut olan özel emeklilik sistemleri, gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de yakın bir geçmişe sahiptir.

1862 yılında Avustralya’da Bank Of South Wales tarafından bugüne kadar bilinen ilk özel emeklilik fonu kurulmuştur. Gelişmiş ülkelerde profesyonel olarak yüz yıldan fazla bir süredir faaliyetlerini sürdüren Emeklilik Yatırım Fonları’nın, profesyonel yönetim, yatırımların çeşitlendirilmesi ile riskin dağıtılması ve büyük ölçekli fonların getiri avantajları gibi faydalarının olduğu bilinmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yakın bir geçmişe sahip olan BES, Türkiye’de de 7 Nisan 2001’de resmi Gazetede yayınlanarak Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu olarak kabul edilmiş ve 27.10.2003 tarihinde resmen uygulanmaya başlanmıştır.

BES ile hem bireylerin emeklilik dönemindeki refah düzeyinin yükseleceği, hem de, oluşan uzun vadeli emeklilik fonlarının ekonomiye ciddi bir kaynak yaratacağı varsayımıyla mikro ve makro faydaların sağlanması beklenmektedir. Emeklilik fonlarının hacim olarak büyümesi ile sermaye piyasalarının derinleşmesine paralel olarak, sermaye piyasalarına uzun vadeli fon sağlanması ve bu fonların borçlanma maliyetlerini düşürmesi ile üretimden istihdama kadar birçok makro ekonomik faydalar sağlayacağı düşünülmektedir.

Emeklilik yatırım fonlarının bireysel ve toplumsal ekonomiye katkı sağlayacağı varsayımıyla sistem, yasal düzenleme ve denetleme, vergi avantajları gibi hükümet politikalarıyla da desteklenmektedir. Bu nedenle, emeklilik yatırım fonları, son yıllarda gerek sayı ve gerekse aktif büyüklük olarak, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomilerinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır.

Kişilerin sosyal güvenlik yönünden gelecek kaygısı duymaları ve özel emeklilik fonlarına ilgi göstermeleri artmış, bunun sonucunda bu fonların, çeşitlilik ve aktif büyüklük olarak günden güne artış gösterdiği görülmektedir. Bu fonlara ilgi duyulmasının diğer bir nedeni de devletin yasal güvenceleri ve vergi teşviklerinin yanında, fonların getiri anlamındaki performanslarıyla da ilgili olabileceği düşünülmektedir.

BES, hem sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olması hem de sermaye piyasalarına uzun vadeli fon sağlaması açısından ekonomistlerin gittikçe ilgisini çekmeye başlayan bir konu olmuştur. Özel Emeklilik Fonlarının getiri anlamında çeşitli faktörlerden ne şekilde etkilendiği hep merak edilen konular arasında olmuştur. İşte bu çalışmanın amacı; BES'in dünya ve Türkiye uygulamaları, seçilmiş emeklilik yatırım fon performanslarının alternatif yatırım araçları ve makro ekonomik büyüklüklerle etkileşiminin incelenmesidir.

Araştırmanın yöntemi; öncelikle, konu ile ilgili geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra, konuya ilişkin veri setleri oluşturulmuş; ekonometrik yöntemler kullanılarak sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmanın kapsamı; emeklilik yatırım fonları ve alternatif yatırım araçlarının geçmiş dönem performanslarının karşılaştırılması, Tüketici Enflasyonu, Sanayi Üretim Endeksi gibi makro ekonomik verilerle etkileşiminin belirlenmesinden oluşmaktadır. Bu çerçevede çalışma giriş ve sonuç bölümleri dışında beş ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, terminoloji BES'in tanımı, özellikleri, tarihçesi ve dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülke uygulamaları ortaya konmuştur. Türkiye'deki uygulamalar konusunda yasal düzenlemelerden sistemin işleyişi, yasal düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara kadar, gerekli açıklamalar özetlenmiştir. Daha sonra, dünyadaki başarılı uygulamalar ile Türkiye'deki uygulamanın karşılaştırması yapılmıştır. Bölümün sonunda Türkiye'deki emeklilik fonlarının finansman yöntemleri incelenmiş ve sermaye piyasalarına etkileri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemi genişçe açıklanmaktadır. Daha sonra da, BES'e benzer, birikimli hayat sigortaları açıklanarak aralarındaki farklar ortaya konmuştur. Ayrıca BES'in Türkiye'de uygulanan sosyal güvenlik sistemi ile etkileşimi açısından getirdiği yenilikler finansman kaynakları ve sosyal güvenlik sistemi içindeki rolü incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Türkiye'deki bireysel emeklilik fonlarının getirileri ile alternatif yatırım araçlarının ve belli makro değişkenlerle etkileşiminin belirleneceği yöntem ve veri seti açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde yöntem ve veri setiyle ulaşılmış ekonometrik bulgulara göre değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise, BES'in dünya ve Türkiye uygulamaları doğrultusunda belirlenen amaca yönelik olarak elde edine bulgular yorumlanarak seçilmiş fon getirilerinin belli yatırım araçlarına göre karşılaştırması ve belli makro ekonomik değişkenlerle etkileşimi açıklanmış konuya ilişkin uzun vadeli önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ, DÜNYADAKİ ve TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARI ve KARŞILAŞTIRILMASI

1.1.Terminoloji

Bilindiği kadarıyla İngiliz mevzuatında ilk “emeklilik” tabiri 1285 yılında görülmüştür. Kilisede yüksek rütbeli bir rahip emeklilik talep ederse, tüm bu talepler özel bir kurula yaptırılacak olup bu kurulun nasıl oluştuğu ve bu konuda nasıl karar verdiği ise bilinmemektedir (Clark, 2000: 45). Dünyada Private Pension Funds olarak bilinen özel emeklilik programlarının geçmişine bakıldığında 19.yüzyılın son çeyreğine kadar uzamakta olduğu görülmektedir. İngiltere’de ilk özel emeklilik fonu, esnaf ve zanaatkarlar için 1375 yılında Londra’da oluşturulan “Of St. James at Garlekhithe of London” olarak bilinmektedir (Derelioglu, 2000:18). Avustralya’da bilinen ilk özel emeklilik fonu 1862 yılında Bank of New South Wales tarafından oluşturulmuş; onu, 1875 yılında ABD firması American Expres Co. Takip etmiştir (Buzlupınar, 1996: 6).

1.2.Teorik Açıdan Bireysel Emeklilik Sistemi ve Tarihçesi

BES, kişilerin gelir elde ettikleri dönemde gelirlerini fonlarda biriktirerek yatırıma yönlendirmelerini ve emeklilikte gelir elde etmelerini sağlayan özel bir emeklilik sistemidir. Bu sisteme girilmesiyle hem bireylerin emeklilik çağındaki refah seviyelerinin yükselmesi sağlanmakta, hem de oluşan uzun vadeli emeklilik fonlarıyla ekonomiye ciddi bir kaynak yaratılması amaçlanmaktadır. Katılımcılar mevcut gelir seviyeleri ve emeklilik dönemine ait gelir beklentilerini de hesaplayarak dönemselsel olarak ödeyeceği prim tutarını belirleyecek ve emeklilik sözleşmesini imzalayarak sisteme dahil olacaktır.

BES’in merkezinde sistemin işleyiş yapısına göre emeklilik şirketi ve katılımcılar bulunmaktadır. Emeklilik sözleşmesi, katılımcıları ve emeklilik şirketini birbirine bağlama rolü üstlenmektedir. Portföy yönetim sözleşmesi emeklilik şirketleri ve portföy yönetim

şirketi tarafından yapılmakta ve emeklilik fonlarının profesyonel portföy yöneticilerinin tecrübesiyle yönetilmesi sağlanmaktadır.

BES, sosyal güvenlik kavramının özelleştirilerek ekonomik gücün halka devredilmesini sağlamaktadır. Ayrıca kişisel özgürlüğün artırılmasını, ekonomik kalkınmanın hızlanmasını, kişilerin geleceğe daha güvenle bakmalarını sağlamaktadır. Emeklilik güvencesi kişilerin geleceklerini güvence altına almalarını ve devletin sağlayacağı sosyal güvenlik imkanlarının dışında bireylerin kendi yaşamları üzerinde daha çok söz sahibi olmalarını sağlamaktadır (Toprak, 2001: 52).

1862 yılında Avustralya'da Bank Of South Wales tarafından bugüne kadar bilinen ilk özel emeklilik fonu kurulmuştur. Sosyal güvenlik sistemi ilk kez 1881 yılında Prusya Şansölyesi Otto Van Bismark tarafından öne sürüldüğü için Bismarkyan sistem olarak isimlendirilmiştir (Aydın, 2008: 40).

1902 yılında İngiltere'de Equitable Life Assurance Society tarafından piyasaya sunulan emeklilik aylığı planı, hayat sigortası poliçesiyle gelir sağlayan ilk bireysel emeklilik ürünü olmuştur. Özel Emeklilik Sistemi uygulamaları ABD ve İngiltere'de başlayıp 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar çok fazla bir gelişme gösterememiş ancak bundan sonra büyük bir gelişim göstermiştir. 1981 yılında Şili'de Pinochet hükümeti tarafından uygulanmaya başlanan yasa ile Özel Emeklilik Planı uygulanmasına geçilmiş ve bu sayede BES'in ilk adımları atılmaya başlanmıştır. Bu uygulamaya daha sonra Güney Amerika Ülkelerinde sırasıyla Doğu Avrupa Ülkeleri ve Asya Ülkelerinde başlanmıştır. Avrupa ülkelerinde özel emeklilik varlıkları İsviçre, Hollanda, İngiltere ve ABD'de GSMH'nin yüzde 50'sini aşan büyüklüklere ulaşırken, Almanya Fransa gibi GSMH'nin yüzde 10' una ulaşılmıştır (Akemeklilik, 2005: 5).

20. yüzyılda sistem yaygın olarak kullanılmış fakat, demografik özelliklerdeki değişiklikler sebebiyle emekliliğin finansmanında güçlükler meydana gelmiştir. Bu güçlükleri aşmaya yönelik olarak emeklilik yaşının ve primlerinin artırılması, emeklilik maaşının düşürülmesi gibi tedbirler tepkilere yol açmıştır. Bu koşullarda yeni bir çözüm olarak BES, önce sosyal güvenlik sistemlerine tamamlayıcı olarak bazı ülkelerde ise zorunlu unsur olarak yerini almaya başlamıştır.

1.3.BES'in Dünyadaki Uygulamaları

BES'in dünyada gelişmiş ülkelerde uygulamaları oldukça eski bir geçmişe dayanmasına rağmen, gelişmekte olan ülkelerde yakın bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir.

1.3.1.Gelişmiş Ülkelerde Özel Emeklilik Sistemi

Dünyanın farklı ülkelerinde bireylerin çalışırken sahip olduğu yaşam standartlarını emeklilikten sonra da devam ettirebilmelerini sağlamak amacıyla uygulanan bireysel emeklilik planları, çok ayaklı emeklilik sistemlerinin genel olarak ikinci veya üçüncü ayağında yer almaktadır (Egemen, 2000: 43).

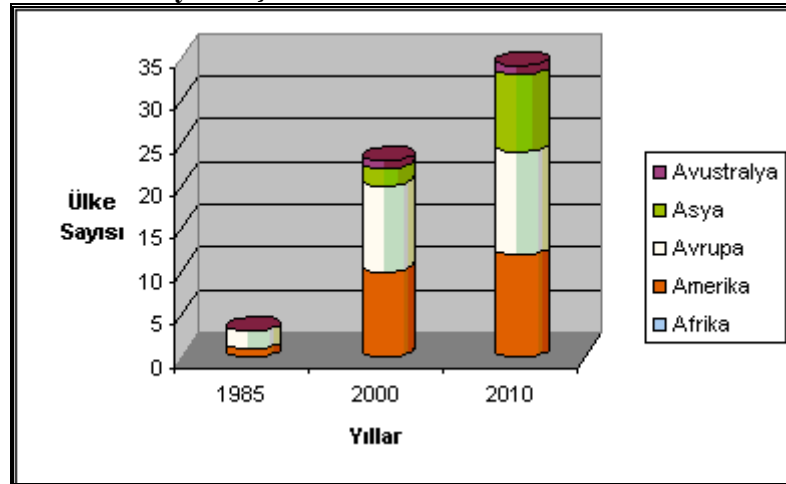
Son zamanlarda kamu emeklilik sistemleri, doğumların azalması, insan ömrünün uzaması, demografik özelliklerin değişmesi, işsizliğin artması, ekonomik kriz vs. sebeplerle çalışanları ve emekli aylığı ile geçinenleri memnun edememektedir. Çünkü emekliliğe hak kazanmak zorlaşmakta, kişilere bağlanan maaşlar ve yapılan toptan ödemeler insanları tatmin etmemektedir. Bu gibi olumsuz durumlar sebebiyle artık devlet tarafından kurulan, çalışanların zorunlu katılımına dayalı ve onun güvence, denetim ve gözetiminde işleyen sosyal güvenlik sistemi yanında, çalışanların gönüllü katılımıyla işleyen ve çalışanlara emekliliklerinde daha iyi geçinebilmek için emeklilik yardımı sağlayan fona dayalı ikinci bir sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Buna bireysel ya da özel emeklilik sistemi denmektedir (Tuncay, 2000: 25). Bu sistemim kişilere ek nitelikte bir emeklilik geliri sağlarken aynı zamanda biriken emeklilik fonlarıyla sermaye piyasasını güçlendirmek, ülkenin GSMH ve istihdam olanaklarını artırmak gibi makroekonomik katkılar da sağlamaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerin tercihi bu sistemdir. Bu sistem, gelişmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik yapısı içinde üçüncü ayağı oluşturmaktadır. ABD, uzun zamandır Birleşik Krallık, Japonya gibi ülkelerde yaygın olarak kullanılan bireysel (özel) emeklilik sistemi, Şili gibi bazı Güney Amerika ülkelerinde ise sosyal güvenlik sisteminin temelini oluşturmaktadır (Ergenekon, 2000: 12).

Tamamlayıcı programlar, bazı ülkelerde (ABD, İngiltere, Almanya) işletme düzeyinde, Fransa, Danimarka, Hollanda, İtalya gibi ülkelerde ise ulusal düzeyde oluşturulmuşlardır. Bu ülkelerde bireysel tasarrufa ve özel sigorta şeklinde emeklilik fonları ise, sistemin üçüncü ayağında yer almaktadır (Güzel ve Okur, 2008: 15).

Geçmişte farklı ülkelerdeki tüm sosyal güvenlik rejimleri bir süre sonra bir şekilde kriz içine girmişlerdir. Aktif-pasif dengesinin bozulması, sağlık hizmetlerinin maliyetlerindeki artış, nüfusun yaşlanması, siyasilerin sağlık sigortasına yaptıkları lüzumsuz müdahaleler; ekonomik dalgalanmalar, enflasyon, işsizlik gibi nedenler sosyal sigorta kurumlarının büyük sıkıntı içine girmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda ülkelerde emeklilik yaşı yükseltilmekte, emeklilik ödemeleri azaltılmaktadır. Kişilerden zorunlu olarak alınan primler de artık tahammül sınırlarına dayanmıştır.

Zamanla dünyada çoklu basamaklı emeklilik sistemlerine geçiş hızla artmaktadır. Grafik 1’de görüldüğü üzere 1985’te yaklaşık 5 ülke bu sisteme girmişken 2000 yılında 25 ülke, 2010 yılında ise 37 ülke çok basamaklı sisteme geçiş yapmışlardır. 1985 - 2000 arasında Avrupa ve Amerikada sisteme yüksek bir geçiş olmuştur. Asya ülkelerinde ise 2000 - 2010 arasında bu sisteme yüksek bir geçiş gözlenmektedir.

Grafik1: Dünyada Çok Basamaklı Emeklilik Sistemine Geçiş

Kaynak: www.garantiemeklilik.com.tr (10.01.2010)

1.3.1.1.ABD Bireysel Emeklilik Sistemi

ABD'de sosyal güvenlik programları sağlık ve benzeri soruna karşılık tazminde bulunmak için oluşturulan bir sigorta programıdır. 2 Eylül 1974 tarihinde Amerika'da kabul edilen sosyal güvenlik mevzuatının son şekli Çalışanların Emeklilik Gelirini Güvence Yasası'na (ERISA) dayandırmaktadır (Ergenekon, 2000: 118). Bu yasa Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti'nin ortak girişimleri sonucunda güçlü bir destekle çıkarılmıştır ve temelde amaç çalışanların emeklilik aylıklarının güvence altına alınmasını sağlamaktır. Bu amaçla yasa, kolektif ve kişisel nitelikteki tüm uzun vadeli tasarruf planlarını kapsayacak biçimde düzenlenmiştir.

Emeklilik planlarının bu Kanun tarafından getirilen şartlara uygun olması gerekmektedir. Bu perspektifte emeklilik faydasının ödenebilir hale gelmesine dair asgari standartlar bu kanunla belirlenmiştir. Emeklilik planlarının ERISA ile uyum içerisinde işleyip işlemediğinin kontrol etmek için periyodik raporlama ve kamuyu aydınlatma belgesi hazırlanmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2004: 171).

Sosyal güvenlik mevzuatını federal yasalar, ERISA'ya uygun olarak düzenlemektedir. ERISA'ya göre her sosyal güvenlik planının yazılı bir yatırım politikası bulunmalıdır. Planı oluşturanların dışındakilere oluşan fonu yönetme sorumluluğunun geçmesi, planlardan faydalananlar için bir risktir. İyi bir plan aktif-pasif dengesini bozmayacak nitelikte olmalıdır.

ABD'de belirli fayda ve belirli katkı planı olmak üzere iki temel tipte işveren destekli program bulunmaktadır. Belirli fayda esaslı (aylık vb.) program düzenlemesi ile programda belirlenmiş formüle göre hesaplanan fayda, emeklilikteki yıllık ödeme için şart koşulmaktadır. Belirli katkı esaslı program ile her bir katılımcı için bir bireysel hesap tesis edilmekte, emeklilikteki fayda hesaptaki varlıkların değeri ile hesaplanmaktadır.

Çalışanların haklarını korumak amacıyla tasarruf planlarının dizaynı, faaliyetleri ve varlık tahsisine ilişkin ERISA'da bulunan düzenlemeler aşağıdakileri kapsamaktadır (Ergenekon, 2000: 172):

- Üyelere tebliğ edilmesi gereken emeklilik planı hakkında veriler,
- Tahakkuk ve emekli maaşının ödenme şekilleri,
- Çalışanların hazırlanan plana ödeyeceği en azami prim veya plandan alacağı azami emeklilik geliri düzeyi,
- İşveren kurumun gerçekleştirebileceği asgari fonlama standartları,
- Plan üyelerinin emeklilik gelirlerine ilişkin itirazlarını çözüme kavuşturma ile ilgili süreç,
- Emeklilik planı varlıkları ile gerçekleştirilebilecek yatırımlar,
- Planın sona ermesi halinde varlıkların tahsis edilmesi,
- Plana katılma koşulları,
- Sona eren planlarda emeklilik gelirinin federal sigorta güvencesi kapsamındaki bölümü,
- Emeklilik maaşının çalışanlara ödenme şekilleri,
- Emeklilik planlarının yönetim faaliyetlerinde ve fonlarının plasmanında görev alanlara yönelik yeterlilik ve performans standartları.

1.3.1.2.İngiltere Bireysel Emeklilik Sistemi

Bu ülkede emeklilik sistemi hem devlet hem de özel sektörün emeklilik programlarından meydana gelmektedir. Sistem üç ayak üzerine inşa edilmiştir. Sistemin ilk ayağında devlet kanalıyla işleyen temel emeklilik bulunmaktadır. Sistemin ikinci ayağında işverenler vasıtasıyla işleyen mesleki emeklilik, üçüncü ayağında ise bireysel emeklilik programı vardır (Ergenekon, 2000: 152).

Emeklilik sisteminin ilk basamağını İngiltere’de temel emeklilik ve kazançlarla bağlantılı emeklilik oluşturmaktadır. Kamu emeklilik sistemine üyelik hem işçilere, hem de kendi adına çalışanlara zorunludur. Kazançlarla bağlantılı emekliliğe üyelik ise, hafta başına 64 sterlinden daha fazla kazanan tüm işçiler için zorunlu tutulmuştur. Temel emeklilik programının finansmanı dağıtım yöntemiyle finanse edilmektedir. Emeklilik yaşı kadınlarda 60, erkeklerde 65’tir. 2020 yılında hem kadınlar hem de erkekler için emeklilik yaşı 65 olacaktır (The Association of British Insurers, 2000: 10).

İngilizlere devletin ödediği emeklilik maaşının yetersiz olması sebebiyle bireyler özel sigortalara başvurmuşlardır. Özel sigortaları teşvik etmek için katılımcılara vergi konusunda önemli avantajlar sağlayan mesleki emeklilik planlarının gelişimi de bu çerçevede gerçekleşmiştir. İşverenler tarafından çalışanlarına teklif edilen bir plan olan mesleki emeklilikte, bu plana katılan bireylere gelire dayalı bir ödeme yapılmaktadır.

State Earnings Related Pension Scheme (SERPS) sistemi İngiltere’de 1978 ile 2002 arasında uygulanan emeklilik sistemidir. SERPS’ten ayrılmak için de çalışanlar mesleki emeklilik planlarını, kullanabilmektedir. SERPS'ten ayrılan bir çalışan, emeklilik fonunda değerlendirmek üzere yıllık kazancının yüzde 1,6'sı kadar bir vergi avantajı elde etmektedir. Bu planlarda, fonların getirileri de vergiden muaf bırakılmıştır. Çalışanın ya da işverenin SERPS'e geri dönmek istemesi durumunda devlet emeklilik primi adı altında özel bir prim ödenmesi şartı ile geri dönüşe izin vermektedir (Ekinci, 2002: 35).

1.3.1.3. Avusturya Bireysel Emeklilik Sistemi

Avusturya'daki özel emeklilik fonlarında uluslararası standartlara uygun getiriler sağlanmıştır. Bu fonların özsermayedeki toplam varlıkların sadece yüzde 11'ine yatırılmasına karşın bunlar 1992-1998 yılları arasında yüzde 9,3'e varan yıllık getiriler sağlamıştır. Bu rakam ABD için ise yüzde 13, İsveç için yüzde 10,4'tür, İsveç ve ABD fonları özsermayedeki toplam varlıkların sırasıyla yüzde 20 ve yüzde 55'ine yatırmışlardır. Avusturya, emeklilik fonları yatırım stratejilerini hisseler doğrultusunda kaydırmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2004: 200).

1.3.1.4. Fransa Bireysel Emeklilik Sistemi

Fransa' da 1997 yılında kabul edilen yasayla emeklilik tasarrufu planları ve emeklilik tasarruf fonları sistemi oluşturulmuştur. Dağıtım sisteminin yerleşmiş olması ve fon biriktirme sistemine çok sınırlı bir alan tanınmış olması, özel hayat sigorta sisteminin çok yaygın bir biçimde uygulanmakta olması, özellikle işçi sendikalarının şiddetli tepkileri sebebiyle hükümetin gerekli kararnameleeri yürürlüğe koyamaması nedeniyle uygulanmamıştır (Güzel ve Rıza, 2003: 613).

OECD yayınlarındaki verilerde, Euro bölgesinde elde edilen GSYİH'nın ortalama yüzde 11,1'i emeklilik sistemine ayrılırken, Fransa'da gayrisafi yurtiçi hasılanın yüzde 12,4'ünün özel emeklilik fonlarına harcandığı izlenmektedir. Emeklilik sistemine yapılan harcamalarının düşürülmesi için çözüm seçenekleri arasında, 60 yaş olan mevcut emeklilik yaşının yükseltilmesi ve bireylerin emekli maaşı alabilmesi için gerekli çalışma yıl sayısının yükseltilmesi yer almaktadır. Emeklilik sistemi ile ilgili reform çalışmaları devam etmektedir.

1.3.1.5. Almanya Bireysel Emeklilik Sistemi

Almanya'da sosyal güvenlik sisteminin merkezinde sosyal sigortalar bulunmaktadır. Sosyal sigortalar; işçileri ve işçilerin ailelerini, bütün emeklilerin yer aldığı ve toplam nüfusun yaklaşık yüzde 90'ını içine alan bir yapıdır.

Sistem tarafından emekliler için garantili bir yaşam standardı nafakası sağlanmaktadır. Yaşlıların emeklilik finansmanı, nesiller arası dayanışma anlayışına göre, çalışan nüfusça karşılanmaktadır. İşçiler, sivil hizmetliler, kendi işini yapanlar, çiftçiler ve diğer küçük meslek erbabı, düzenli emeklilik sigortası çerçevesinde olmamakla birlikte onlar, özel bir sosyal güvenlik sistemine sahip bulunmaktadır (Sözer, 2000: 639-640).

Özel emeklilik planı Almanya'da, çalışan kesimden belli bir gruba sunulabilmektedir. 1974'ten önce emeklilik maaşına hak kazanmak için üyenin emeklilik yaşına gelinceye kadar aktif bir katılımcı olarak kalması, emeklilik planlarının genel bir zorunluluğu olmuştur. 1974'te yürürlüğe giren Şirket Emeklilikleri Kanununda çalışanlar

için ya bir plana 10 yıllık üyelikten sonra ya da bir plana 3 yıllık üyelik ve bir işverenle 12 yıllık hizmetten sonra hak kazanma zorunluluğu getirmiştir. Ayrılan çalışanın, hak kazanmak için en az 35 yaşında olması gerekmektedir. Ayrıca, işverenlerin öncesinde olmak kaydıyla katılım süresinin tamamlanmasının gerektiği daha yüksek yaş limitleri belirlemeleri mümkündür.

1.3.1.6. Hollanda Bireysel Emeklilik Sistemi

Sosyal güvende, "Pay as you go" (Birikimlerle harcamaları finanse edildiği sistem) yu uygulayan Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan sıkıntıları fark eden Hollanda, 1996 yılında yeni bir sistem oluşturmuştur. Uygulanan bu sistemi üç ana kısma ayrılmaktadır (Piner , 2000: 13)

- Tüm çalışanlara basit emeklilik imkanının tanındığı ve "pay as you go" sistemindeki yöntemle organize edilmesi şeklinde kullanılmaktadır.
- Emeklilik fonu şeklinde ve özel kesim tarafından yönetilen, katılımcılara ait bireysel hesapları açılmaktadır. Özel emeklilik fonu varlıklarının gelişmesine koşul olarak sermaye piyasası da gelişecek ve ekonomik büyüme gerçekleşecektir. Bu kısımda, anüiteler, ancak 15 yıl sonra elde edebilecektir. Bu uygulamada katılımcılar; vefat edene kadar aylık bağlanan "yaşam annüitesi, yaşam annütesinin belirli bir süre ile sınırlandırıldığı annüite ya da isteğe bağlı ortak emeklilik fonlarından oluşan bölümüdür.

1999 yılı sonuna kadar bu üç bölümden birisini tercih etmeyenler tamamen devlet yönetiminde olan fonlara aktarılmıştır. Hollanda sosyal güvenlik sisteminde oluşturulan bu uygulama ile özel emeklilik fonları ve isteğe bağlı emeklilik fonları hızlı gelişim süreci içerisine girmiştir.

1.3.2 Gelişmekte Olan Ülkelerde Özel Emeklilik Sistemi

Gelişmekte olan ülkelerde BES uygulamaları çok eskiye dayanmamakta sistemin henüz emekleme döneminde olduğu kabul edilmektedir.

1.3.2.1. Macaristan Bireysel Emeklilik Sistemi

Temmuz 1997’de yasalaşan ve 1 Ocak 1998’de yürürlüğe giren Macaristan’ın yeni BES’i üç kademedен oluşmaktadır. Karma yapılı yeni emeklilik sisteminde zorunluluk esaslı karışık bir emeklilik seçeneğine sahip fonlu yeni bir ayak daha oluşturulmuştur. Herkes için zorunlu olan bu ilk ayak, tümüyle işverenlerin kısmen de çalışanların katkılarıyla ve dağıtım yöntemiyle finanse edilmektedir.

Avrupa Birliği'ne 2004 yılında üye olan ve serbest piyasa ekonomisini uygulamaya çalışan Macaristan, sosyal güvencilikte üç ayaklı bir sistemi benimsemiştir (Tuncay, 2004: 198). Bunlar;

- Devlet tarafından garanti edilen ve emeklilik döneminde kişilere asgari düzeyde bir gelir seviyesi sağlamayı hedefleyen emeklilik programı,
- Çalışanlar ve işverenler tarafında ödenen primler ile finanse edilen zorunluluk esasına dayalı tamamlayıcı emeklilik programları,
- Gönüllülük esasına dayalı bireysel emeklilik programları. Demografik değişikliklerin uzun vadede şimdiki sistemin finansmanını zorlaştıracak olması nedeniyle, Macaristan'da sosyal güvenlik katkılarının kişilere bağlandığı bir emeklilik reformuna ihtiyaç duyulmuştur. 1993 yılında Macaristan'da katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu BES'in yasal düzenlemeye kavuşması ile birlikte gönüllü emeklilik fonları kurulmaya başlamıştır.

1.3.2.2. Polonya Bireysel Emeklilik Sistemi

Polonya, 1997 yılında özel emeklilik fonlarının kurulması ile ilgili yasayı yürürlüğe geçirmiştir (Erol ve Yıldırım, 2004: 199). Doğu Avrupa'daki geçiş ekonomilerinden Polonya'da 1 Ocak 1999'dan itibaren yürürlüğe giren yeni emeklilik sistemi, 31 Aralık 1948'den sonra doğanlar için eski sistemin yerini almıştır. Doğu Avrupa'da uygulamaya giren reformlarla benzerlikler gösteren yeni sistemle birlikte belirli fayda esaslı programdan, belirli katkı esaslı programa geçiş yapılmıştır.

Yeni emeklilik sisteminin yapısı karma olmakla birlikte bu sistemde, daha yoğun uygulanan dağıtım esaslı kamu programına ek olarak zorunluluk esaslı karışık bir emeklilik seçeneğine sahip fonlu yeni bir ayak daha yaratılmıştır. Bu ayakta, üyelerin çalışma ve kazanç esasına dayalı bir katkı planına bağlı olarak ödedikleri katkılar, üyeler adına yatırıma yönlendirilmekte ve emeklilik fonunun fonksiyonları dışarıdan firmalar tarafından sağlanmaktadır. Emeklilik maaşına hak kazanıldığında, üyeler bir yaşam yıllığı almaktadırlar. Bu yaşam yıllığı cinsiyet ayrımı yapılmaksızın üyenin bireysel emeklilik hesabında biriken tasarrufların miktarına bağlı olarak değişmektedir (Erol ve Yıldırım, 2004: 199).

1.3.2.3.Şili Bireysel Emeklilik Sistemi

1970’li yıllara kadar Latin Amerika’nın en zayıf ekonomilerinden biri olan Şili, bu tarihten itibaren ciddi bir dönüşüm geçirerek piyasa ekonomisine geçmiş ve Şili modelinin doğmasına yol açmıştır (Ekin ve diğerleri, 1999: 61-62).

Birçok Latin Amerika ülkesi emeklilik sistemlerinin yeniden yapılandırılmasında dünyaya öncülük etmektedir. Latin Amerika ülkeleri arasında Şili, özel emeklilik modelini en erken uygulayan ülkelerden biridir. Mayıs 1981’de başlatılan yeni özel emeklilik sisteminde ücretli işçiler için zorunluluk temeline dayanan ve her üyenin katkısının yatırıldığı bir bireysel emeklilik hesabı vardır.

Şili’de bireysel emeklilik planları sosyal sigorta yerine uygulanmaktadır. Ancak böyle bir sistemde de katlanılması gereken sosyal sigorta sisteminden, özel emeklilik sistemine geçişin maliyeti olmaktadır (Pinaera, 2000: 26).

Geleneksel emeklilik sisteminden yeni sisteme geçişi teşvik etmek için bazı önlemler alınmış ve bu geçişte ortaya çıkan maliyet de devlet tarafından üstlenilmiştir. Devlet, mevcut emeklilerin emekli maaşlarını garanti altına almış; bir başka deyişle emekli aylıklarının devlet tarafından karşılanmasına devam edilmiştir. Ayrıca kamu ve özel sektörde çalışan ve 45 yaşın altındakilere eski sistemde kalma ya da yeni sisteme geçme konusunda serbestlik tanınmıştır (Pinaera, 2000: 10).

Birikimli vefat poliçesi bulunan planlara yalnızca birikim aşamasında izin verilmektedir. Emeklilik fonları piyasasının ortalama getiri limiti içinde, katılımcıya belirli bir getiri sunması gerekmektedir. Emekli olduğunda biriken bakiye sonsuz getirili tahvile çevrilebileceği gibi toplu ya da kademeli olarak da tahsil edilmektedir. Emeklilik sonrası alınacak paranın anüiteye çevrilmesi durumunda, sigorta şirketleri ile anlaşılması zorunludur. Geri ödeme seçeneği olarak anüite seçilmiş ise, katılımcı kendi sigorta şirketini seçebilmektedir. Diğer ödeme seçenekleri de Açık Emeklilik Planı (AFP) tarafından gerçekleştirilmektedir. Her AFP iki tip emeklilik fonu sağlamaktadır. Bunlardan biri sabit getirili diğeri ise bakiyeli emeklilik fonlarıdır. Getirili fonları sadece emekliler ve emekli olmaya aday olan kişiler tercih etmektedir. AFP'den istenildiği zaman diğeri fonlar da seçilebilmektedir. Mevzuatta bunun için yasal bir engel bulunmamaktadır (Özsuca, 1999: 125).

Katılımcılar AFP'deki bireysel emeklilik hesabında biriken tasarrufun emeklilik döneminde kullanılması sürecinde aşağıdaki seçenekleri kullanabilmektedir (Türkmenoğlu, 2002: 61):

- Emeklilik tasarruf hesabındaki biriken para, fon yönetim şirketinden çekilerek devlet tarafından denetlenen bir hayat sigortası şirketi aracılığıyla anüiteye çevrilebilmektedir. Katılımcılara enflasyona endeksli yaşam boyu bir gelir sağlanmaktadır. Katılımcının bakmakla yükümlü olduğu kişilere yönelik dul ve yetim maaşları da bu gelire ek olmaktadır.
- Tasarruf hesabında biriken fonlar belli tutarlar halinde çekilmek üzere AFP'de değerlendirilmeye devam edilebilmektedir. Emekliliğe hak kazanan katılımcı ve fon yönetim şirketi arasındaki özel bir anlaşma uyarınca emeklilik döneminde yapılacak ödemeler, sigortalının ait olduğu grubun yaşam süreleri de dikkate alınarak enflasyona endeksli olarak hesaplanmaktadır. Bu metotta emeklilik ödemeleri, emeklinin ölümünden sonra dul ve yetimlerine uygulanmamaktadır fakat emeklinin mirasçıları sigortalının yönetim şirketinde bulunan fonlarından yararlanabilmektedir.
- Sigorta şirketi ile çalışan arasında belirli bir tarihten itibaren enflasyona endeksli bir aylığın kendisine bağlanması maddesini içeren bir anlaşma imzalayabilmektedir.

Anlaşmaya konulan bir diğer madde ise sigortalı öldüğünde emeklilik haklarının kanuni mirasçılara geçeceği.

1.3.2.4. Meksika Özel Emeklilik Sistemi

Meksika'da gerçekleştirilen sosyal güvenlik sistemi reformun temelini, emeklilik sisteminin dağıtım esasından (Pay as you go) tamamen fonlanmış sisteme geçiş oluşturmaktadır. Yani tanımlanmış fayda sisteminden tanımlanmış katkı sistemine geçilmiştir (Tantan, 2001: 42).

Meksika'daki şu anda işleyen sistemde, sosyal güvenliğin işlevi iki kurum tarafından gerçekleştirilmektedir. Sosyal güvenlik ve refah programları özel sektör çalışanları için Meksika Sosyal Güvenlik Enstitüsü (Institute Mexicano de Seguridad Social - IMSS) tarafından ve kamu çalışanları için Meksika Sosyal Güvenlik Hizmetler Enstitüsü - ISSSTE kurumlarının yaptığı planlar doğrultusunda yürütülmektedir. Finansal baskıların çoğalması, kredilerin yanlış değerlendirilmesi, emeklilik koşullarının istenilen düzeyde olmaması sebepleri ile yaklaşık 10 milyon çalışanın dahil olduğu Meksika sosyal güvenlik sisteminde köklü bir reform gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Yeni sistemle birlikte yaklaşık 14,5 milyon Meksikalı çalışan, kendi hesaplarındaki emekli maaşı birikimlerini "AFORE" (Administradoras de Fondos de Ahorro para el Retiro) adındaki özel emeklilik şirketlerine devretmişlerdir. AFORE, devlet tarafından denetlenmekte ve çalışanların gelecekte seçecekleri bir kaç fondan oluşmaktadır. AFORE'un işletme değerleri ve yönetimi ise "Emeklilik Tasarruf Sistemleri Ulusal Komisyonu" (Comision Nacional de Sistemas de Ahora para el Retiro-CONSAR) tarafından yürütülmektedir. Bu komisyon emeklilik fonlarının yurt dışı satışlarının yönetilmesi ve emeklilik sigorta fonlarının yasal mevzuata uygun yönetilip yönetilmediğinin denetlenmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda CONSAR, katılımcıların primlerini toplayarak sektörde faaliyet gösteren bir yatırım firmasına transfer etmeden önce Meksika Merkez Bankası'nda açılacak bir hesapta bloke etmektedir. Daha sonra toplanan primlerin bordro kayıtları kontrol edilmekte ve bu hesaplar yatırım şirketindeki bireysel işçi hesaplarına ve konut fonlarına aktarılmaktadır (Ekin ve diğerleri, 1999: 77-79).

1.4.Dünyadaki BES Uygulamaları ve Karşılaştırmalı İncelemeler

Bu bölümde ülkemizdeki ve dünyadaki bireysel emeklilik sistemleri ve bu sistemlerin uygulanmasına ilişkin bilgiler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Tablo 1’de ülkemiz de dahil olmak üzere dünya ülkelerinde 1970-2005 yılları arasındaki ortalama emeklilik yaşları gösterilmiştir.

Belirsiz yaşam süresiyle ilişkilendirilen mali riske karşı güvence veren bir ürün olarak hayat boyu yıllık gelir kalemi bulunmaktadır. Bu gelir, sağladığı güvenceyi, bir bireyin toplam mal varlığını birey (ve muhtemelen bireyin çocukları da) hayatta olduğu sürece devam edecek olan ödeme akışına sahip olmak için kullanmasına olanak sağlamaktadır. Temelde bu gelir için yapılan sözleşme, kaynakların tüketici için daha az değer arz ettiği durumlardaki (mesela birey öldüğünde) kaynaklardan vazgeçmesi karşısında, bireye ek kaynakların değerinin yüksek olduğu durumlarda (mesela ileriki yaşlarda hayatta olmak) daha fazla kaynağa sahip olabilme olanağı sunmaktadır. Ölüm riskinin büyük bölümü kişiye özel olduğu, yani bireyler arasında bu tür bir bağlantı kurulmadığı için, yıllık gelir sağlayıcıları birçok bireyin ölüm riskini ayrı ayrı gruplayabilmekte ve uzun süre yaşayanlara ödeme yapmak için onlardan önce yaşamış olanların kaynaklarından faydalanabilmektedir. Gruplandırma yoluyla sınıflandırılmayacak bir toplam ölüm riski, yani adil yıllık gelir değerlerini sigorta istatistiklerinden çok daha iyi açıklamaya kısmen yardımcı olabilecek bir gerçeklik mevcuttur. Bunlara rağmen kişiye özel ölüm riskinin gruplandırılması, sigortacılara bireylerin hayatta olmalarına bağlı olarak bir ölüm primi ödeme imkanı sunmaktadır.

Tablo 1: Ükelere Göre Erkekler İçin Ortalama Emeklilik Yaşı

	1970-75 yılları	1980-85 yılları	1990-95 yılları	2000-05 yılları	Fark(2000-05 ile 1970-75) arası yıllar
ABD	66.9	65.8	64.2	64.5	-2.3
Almanya				61.7	---
Avustralya	65.8	62.6	62.3	63.7	-2.0
Avusturya				59.1	---
Belçika	63.5	60.6	58.3	59.3	-4.2
Çek Cumhuriyeti				61.5	---
Danimarka	65.9	65.9	62.9	64.1	-1.9
Finlandiya	66.5	63.0	60.1	60.5	-5.9
Fransa			59.3	58.5	---
Hollanda	64.1	60.9	61.1	60.2	-3.8
İngiltere	67.4	62.8	62.0	63.2	-4.1
İrlanda	70.3	66.1	63.2	65.2	-5.1
İspanya	66.8	63.5	60.8	61.1	-5.7
İsveç	66.2	64.3	62.7	65.5	-0.7
İsviçre	70.7	68.3	67.1	65.2	-5.5
İtalya	63.9	63.3	60.5	60.4	-3.5
İzlanda		71.0	70.2	68.5	---
Japonya	71.2	69.7	70.7	69.0	-2.1
Kanada	65.4	63.6	62.5	63.3	-2.1
Kore	66.4	66.8	70.5	70.4	4.0
Lüksemburg	61.8	59.8	59.3	59.2	-2.7
Macaristan	66.3	64.0	62.1	58.9	-7.4
Meksika	80.5	78.2	72.8	73.3	-7.2
Norveç	67.4	67.7	65.3	63.9	-3.5
Polonya	70.3	66.5	63.8	61.3	-9.0
Portekiz	71.2	66.5	63.3	66.2	-5.0
Slovakya				59.2	---
Yeni Zelanda	66.7	63.6	63.2	65.8	-0.9
Türkiye	78.8	67.4	65.4	64.1	-14.7
Yunanistan	66.5	65.2	63.2	62.4	-4.1

Kaynak: www.oecd.org, 2007

Yıllık gelirin sahip olduğu başka bir özellik de bu gelire benzeyen ama gelire bağlı olmayan varlıklar sayesinde elde edilebilecek tüketim gücünden daha iyi bir sürdürülebilir hayat boyu tüketim sağlayabilmesidir. Bu özellik yıllık geliri daha cazip kılmaktadır. Bunun nasıl mümkün olduğunu görebilmek için, Brown'ın (2007: 1353) bir örneğine göz atalım. Bu örnekte, hiçbir miras bırakma amacı ve düşüncesi olmayan bir bireyin sadece o anki ve gelecekte belli bir dönemdeki harcamaları üzerine düşündüğü görülmektedir. Eğer bu birey yıllık gelire bağlı olmayan bir varlığa yüzde 8'lik bir geri dönüş oranı üzerinden 1000 dolarlık bir yatırım yaparsa, bir sonraki dönem 1.080 Dolar harcayabilecektir. Diğer yandan, eğer birey yıllık gelir getiren bir varlığa yüzde 3'lük geri dönüş oranıyla 1 dolarlık bir yatırım yaparsa, gelecek dönem ödemeyi alacak kadar uzun yaşamayacaktır. Bu duruma bağlı olarak da, teminatçı yıllık gelir sahibine hayatta olması şartıyla $1,080/(1-0.03) = 1,102$ Dolar ödeyebilecektir. Hayatta olan yıllık gelir sahiplerine yapılan fazladan ödemeler “ölüm primi” ya da “ölüm kredisi” olarak adlandırılmaktadır, çünkü bu ödemeler ölüm durumunda mal varlığından vazgeçme karşılığında elde edilebilmektedir.

Tablo 2’de dünya ülkelerinin BES için başvuru tarihleri gösterilmiştir. Ülkemizde 2003 yılında başlamasına rağmen bu konuda en erken davranan ülke Şili(1980) olmuştur.

Tablo 2: Bireysel Emeklilik Sistemi Başvuru Tarihleri

Ülkeler	Yıl
Şili	1980
İngiltere	1986
Avustralya	1992
Peru	1993
Kolombiya	1994
Arjantin	1994
Uruguay	1996
Meksika	1997
Bolivya	1997
El Salvador	1998
Macaristan	1998
Kazakistan	1998
Polonya	1999
Slovakya	2003
Türkiye	2003
Hindistan	2004
Litvanya	2004

Kaynak: http://www.josepinera.com/icpr/pag/pag_ref.htm, 2006

Son yıllarda OECD ülkeleri sosyal güvenlik sistemlerinde özel emeklilik sistemleri önemli bir konuma sahip olmuşlardır. "Yaşlanan Nüfus" sorunu kamu emeklilik sistemlerinin finansal yapılarını olumsuz yönde etkilemeye başlamış ve hükümetleri özel emeklilik sistemlerinin devreye sokulması konusunda hareket etmeye zorlamıştır. Gidişat göz önüne alındığında özel emeklilik sistemlerinin öneminin gelecekte daha da artacağı görülmektedir. Çünkü bazı gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızları negatif değerler almaya başlamıştır. Genç nüfusun azalması ve hayat standartlarının artmasıyla ortalama yaşam sürelerinin yükselmesi sonucu 15–64 yaşlan arasında yer alan ve çalışma yaşında olan nüfus olarak adlandırılan kesimin 65 yaş ve üzerindeki yaşlı nüfusa olan oranı hızla azalmaktadır. Bu demografik etkenlerin dışında eğitim ve öğrenim yıllarının uzun olması ve çalışma hayatının kısalığı ile birlikte erken emeklilik olanağının sağlanması, kadınların çalışma hayatına aktif katılım oranlarında yükselme olmasına karşın ekonominin bütünü için piyasaya işgücü arzını düşürmektedir (Erol ve Yıldırım, 2004: 169).

Erken emeklilik ve yaşlı nüfusun artmasının etkileriyle sosyal güvenlik sistemlerinin finansal yapılarının bozulması tüm ekonominin olumsuz etkilenmesine sebebiyet vermektedir. Yüksek ekonomik kalkınma hızları tüm toplum ve ekonomi üzerindeki olumsuzlukları azaltmaktadır ancak ekonomik kalkınma hızlarındaki yüksekliği korumak her zaman mümkün olamayabilmektedir. İyi makro ekonomik politikalar ile kamu bütçe açıklarının azaltılması ve düşük enflasyon oranlarına sahip bir ekonominin sağlanması kalkınmayı hızlandıracak önkoşullardır. İletişim ve bilgi devrimi sonucu artan dünya ticareti ve sermaye mobilitesi ile yeni ürünlerin piyasalara tanıtılması son yıllardaki gelişmeler ile birlikte kalkınma hızlarını artırıcı etkenlerdir.

Birçok OECD ülkesi bireysel emeklilik sistemlerini uygulamaya sokmak konusunda sürekli kararlar almaktadırlar. Kamu emeklilik sistemlerini desteklemek amacıyla ayrıca işveren katkılarının da bulunduğu ikinci ayak emeklilik planları (sütun, destek) ve/veya sadece çalışanların tasarrufla bulunduğu üçüncü ayak olarak adlandırılan sistemlerin uygulanması planlanmaktadır. Toplumda emekli insan sayısının artması ve yaşlanan nüfus ulusal ve uluslar arası tasarruf ve yatırım kalıplarında değişmelere sebep olmaktadır.

Finansal piyasaların performansları, bireysel emeklilik tasarruflarının toplandığı fonların katılımcılarına sağlayacağı emeklilik maaşları üzerinde etkilidir. Bireysel emeklilik sistemlerinin devreye sokulması ile birlikte finansal piyasaların da daha sıkı denetlenmesi ve güçlendirilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Çünkü bireysel emeklilik fonlarının artmasıyla birlikte gelişmiş ve çok iyi düzenlemiş finansal piyasalara ihtiyaç da artmaktadır. İçeriden öğrenenlerin ticaretinin ve manipülasyonların önlenmesi, azınlık haklarının güvence altına alınması, piyasalar üzerinde olumsuz etkiler yaratacak birleşme ve devralmaların engellenmesi, muhasebe ve raporlama standartlarının şeffaflık ve güveni sağlayacak şekilde düzenlenmesi, alım satım kurallarının belirlenmesinde rekabetin sağlanmasına özen gösterilmesi ve risk yönetim tekniklerine mecburi başvurulması yapılması gereken düzenlemeleri oluşturmaktadır.

Büyük tasarruflara sahip fonlar sadece ulusal piyasaları değil, uluslararası piyasaları da etkilemektedir. Bu konuyu daha iyi açıklayabilmek için fonların varlıklarının Gayri Safi Milli Hasılaya oranlarının incelenmesi gereklidir. OECD üyesi ülkelerin toplam bireysel emeklilik fonlarının GSMH'ye olan oranı 1987 yılında yüzde 29 iken bu oran 1996 yılında yüzde 38 çıkmıştır. Bu konuda ülkeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, İtalyan fonlarının büyüme hızı yüzde 37,8 oranında gerçekleşirken Alman fonlarının büyüme hızı yüzde 7,9 oranında gerçekleşmiştir. Fonların GSMH'ye olan oranlarındaki yüzde 5'lik bir artış sermaye piyasalarında çok önemli etkiler yapmaktadır. Fonların yatırım alanları da ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Örneğin; Belçika, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde fonlar ağırlıklı olarak hisse senetlerine yatırım yaparken; Almanya ve İtalya'da ise, tahvillere yatırım yapılmaktadır. Ancak, 1990-1996 yılları arasında özel emeklilik fonlarında hisse senetlerine olan yatırımlarda artışlar olduğu belirlenmiştir.

Birçok ülkede nüfusun gitgide yaşlanması ile birlikte hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik rejimleri aktif-pasif kararsız denge durumu, enflasyon, sigortasız işçi çalıştırma eğilimi, sağlık hizmetleri masraflarının artması, işsizlik, istikrarsız ekonomi, gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ekonomik ve toplumsal alanda sayılanlar gibi beklenmedik gelişmeler emekliliğin getirilerinde azalmalara sebep olmakta, devlet bütçesine ek masraf çıkarmakta ve emeklilik yaşı ile sigorta primlerinin

yükseltmektedir. Dolayısıyla hükümet otoriteleri tarafından yönetilen sosyal güvenlik sistemini daha etkisiz ve verimsiz hale gelmektedir.

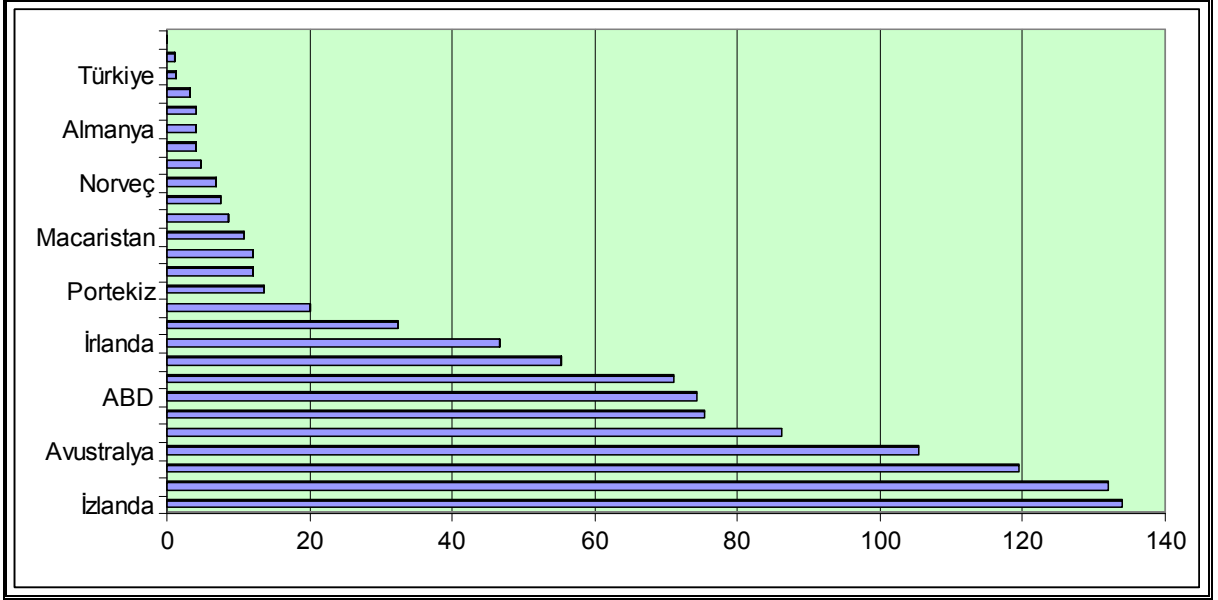
Yine birçok ekonomide Dünya Bankası, IMF ve OECD gibi kurumların dikkatlerini çekecek boyutta ciddi sosyal güvenlik problemleri ortaya çıkmaktadır. IMF (1987) ve OECD (1988) tarafından yayımlanan araştırma raporları kamu sosyal güvenlik sistemlerinin yerel yasa koyucular tarafından yeniden düzenlenme ihtiyacı olduğuna işaret etmektedir. Zaten 1994 yılında Dünya Bankası, demokratik ve liberal mali sistemin, sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (DPT, 2000: 70).

Grafik 1’de de görüleceği üzere 1990’ların başlarından itibaren çok aşamalı emeklilik sistemi büyük ölçüde ilerleme göstermiş ve hemen hemen dünyanın her yerinde kendisine yer bulmuştur. 1985 yılında çok aşamalı emeklilik sistemi 5’ten az ülkede, 2000 yılında ise 20’den daha fazla ülkede kullanılmıştır ve 2015’e kadar 30’dan fazla ülkenin çok aşamalı emeklilik sistemine geçmesi beklenmektedir.

Seçilen emeklilik sistemi konusunda Şili modelini takip eden yeni özel emeklilik sistemlerinin hepsi bireysel emeklilik fonlarının emeklilik fonu yöneticileri ya da benzeri isimler altında faaliyet gösteren özelleştirilmiş mali kuruluşlar tarafından yönetildiği basit bir yapıdadırlar (Yermo, 2000: 2).

Mevcut emeklilik sistemlerinin yarattığı memnuniyetsizlik ve sistemin etkinliğinin azalması, BES’i uygulayacak olan tahmini ülke sayısında artışa neden olacaktır. BES’e sahip olmak aynı zamanda teşvik primlerini yeni mali araçlara yönlendiren emeklilik fonları ortaya çıkarmaktadır. Mali alandaki bu tip yenilikler ve gelişmeler sermaye piyasaları ve ekonominin tamamen gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Grafik 2: Bazı OECD Ülkelerinde 2007 Yılı Bireysel Emeklilik Fonlarının Boyutu (GSYİH Yüzdesi Olarak)

Kaynak: OECD Global Pension Statistics, 2007.

Ulusal ve uluslararası finansal piyasalar, emeklilik fonlarından çeşitli biçimlerde etkilenmektedir ve uluslararası fon işlemleri gitgide artmaktadır. Emeklilik fonlarının büyüklüğü finansal piyasaların yapısını etkilemektedir ve büyük fonlara sahip ülkeler aynı zamanda büyük hisse senedi piyasalarına sahiptirler (Erol, Yıldırım, 2004: 69).

Emeklilik fonlarının getirilerinde meydana gelen küçük artışlar bile fonların emeklilik maaşı alanların gelirlerinde önemli farklar oluşmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı, emeklilik fonlarının finansal performanslarını etkileyecek düzenleme ve değişikliklerin dikkatli biçimde hazırlanması gereklidir. Önem verilmesi gereken başka bir husus ise finansal piyasaların, fonların planlanan risk-gelir profiline uygun yatırım stratejilerinin uygulanmasına imkan tanınmasıdır.

Buna ait yapısal düzenlemelerin, fonların yatırım performanslarının ölçülmesi konusundaki etkilerinin kesin bir şekilde hesaplanması imkansızdır. Fakat fonların toplam gelirlerinin karşılaştırılması konu hakkında bir fikir verebilir. Bazı ülkelerde yatırım ve kar performans kriterleri sayısal miktar veya oran olarak belirlenirken bazı ülkelerde ilkesel olarak tanımlı basiretli, optimal uygun yatırımları yapan anlamında, "Prudent Man" yatırım

kuralları olarak belirlenmektedir. Son dönemlerin fon getirilerinin karşılaştırılmasında, yapısal faktörlerin etkisini bir yana bırakırsak, performans standartlarının ilke olarak belirlendiği ülke fonlarının daha iyi durumda oldukları gözlemlenmektedir. İki grup arasındaki fark, standartların ilke olarak belirlendiği ülkeler lehine 1984-1993 yılları arasında yüzde 2,6 iken bu oran 1994-1996 yıllarında yüzde 4,3'e çıkmıştır.

Bireysel emeklilik fonlarının yatırımlarındaki risk yönetiminin temelinde bu fonların elde edeceği gelirin tanımlanmış emeklilik haklarının sağlanacağı zamanda ve miktarda maksimize edilmesi yatmaktadır. Fakat bazı yöneticiler bu kuraldan ayrılmakta yüksek gelir getiren riskli yatırımlara yönelmektedirler. Bunları yaparken de karışık ve ileri risk yönetim teknikleri yöneticiler tarafından tercih edilmektedir. Dolayısıyla, fonların değerlendirilmesinde kullanılacak risk yönetim ve muhasebe tekniklerinin iyi tanımlanmış olması sistemin başarıya ulaşması yolunda büyük bir adımdır.

Bireysel emeklilik fonlarının kaliteli özel sektör hisse senedi ve tahvillerine olan istemi artırdığı ve bu finansal araçların fiyatlarını yükselttiği görülmektedir. Bazı ülkelerde olduğu gibi eğer hükümet kamu kesimi borçlanma gereğini düşürecek politikalar da izliyorsa fiyat artışları daha fazla gerçekleşmektedir; ancak, özelleştirme programları sonucu piyasaya hisse senedi veya tahvil sürülmesi bu artışları frenlemekte ve ülkenin derinliği olan piyasalara sahip olmasına olanak sağlamaktadır. Emeklilik sisteminde reformlar yapılması, bir taşla iki kuş vurulması demektir. Bazı OECD ülkeleri fonları artık gelişmekte olan piyasalarda yatırım yapmaya başlamış ve bu akım finansal piyasaları bütünleştirmiştir. Örneğin; 1996 yılında OECD ülkelerinden gelişmekte olan piyasalara çıkan net sermaye miktarı bir önceki yıla oranla yüzde 22 oranında artarak 235 milyar Dolara ulaşmıştır. Sermayenin ülkeler arası transferini liberalleştirme çalışmalarının devam etmesi ve fon yönetimlerinin risk yönetim tekniği ve yüksek getiri sağlama amaçlarıyla portföylerini çeşitlendirmek için farklı piyasalara açılma çabaları bu trendin devam edeceğini göstermektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin parametrik önlemler ile devam ettirilirken aynı zamanda BES'in uygulanmaya başlaması OECD ülkelerinin ortak özelliklerinden biridir. Bazı OECD ülkelerinde dağıtım esasına dayalı temel emeklilik gelirini fonlamaya dayanan özel emeklilik hesapları ile tamamlayan bir sistem uygulanırken, diğer ülkelerde sosyal

güvenlik sisteminin sunduğu emeklilik aylığı hizmetinin bir bölümünün özel emeklilik sistemine aktarılmasına olanak tanıyan reformlar serisi gerçekleştirilmiştir.

Emeklilik fonu yatırımları, bono ve hisse senetleri emeklilik fonu portföylerinde önemini korumaktadır ve yatırım yönetmelikleri emeklilik fonu yatırım portföylerine yalnızca birkaç OECD ülkesinde kısıtlama getirmektedir.

Birçok OECD ülkesinde 2007'deki toplam portföyün yüzde 80'i göz önünde bulundurulduğunda en önemli iki varlık sınıfı olarak bonolar ve hisse senetleri öne çıkmaktadır. Bono ve hisse senedi oranları ülkeden ülkeye önemli ölçüde değişiklik göstermektedir. Genellikle bonolar daha çok tercih edilse de, bazı OECD ülkelerinde bunun tam tersi de geçerlidir, örneğin, hisse senetlerinin bonoları yüzde 48'e yüzde 21,5 ile geçtiği Belçika'da; yüzde 50'ye yüzde 34 ile geçtiği Kanada'da; yüzde 31,3'e yüzde 28,8 ile geçtiği Almanya'da ve yüzde 59,2'ye yüzde 22,4 ile geçtiği Birleşik Devletlerde. 2006-2007 yıllarında nakit ve benzeri varlıkların (örn. para piyasası araçları) oranında bir artış gözlenmiştir. 2001- 2007 yılları arasında, bono yatırımları yüzde 0,3 gibi küçük bir oranla artış gösterirken, OECD alanında yapılan hisse senedi yatırımları yüzde 2,1'lik bir düşüş göstermiştir.

Bazı OECD ülkelerinde, emeklilik fonları bono dağılımlarını önemli ölçüde artırırken, hisse senedi dağılımlarını Danimarka, Hollanda ve İsviçre gibi ülkelerde olduğu gibi ya azaltmıştır ya da İspanya ve İsveç gibi ülkelerde çok az bir seviyede artmasına sebebiyet vermiştir. Bu ülkelerde hisse senetlerinin bonolara üstünlüğü dikkate alındığında bu ülkelerdeki emeklilik fonları hisse senetlerinden bonolara varan emeklilik portföyünün yeniden dengelenmesine bağlıdır.

Emeklilik fonlarının son yıllarda yabancı piyasalardaki hisse senedi ve bono yatırımları üzerinde arttırıcı etkisi olmuştur. 2001-2007 yılları arasında, EURO bölgesindeki emeklilik fonları, emeklilik fonu portföyündeki daha büyük uluslararası hisse senedi ve bono yatırımlarına yol açarak kur riskinin giderilmesinden fayda elde etmiştir. OECD'nin araştırmasına göre, yüzde 82'si denizaşırı işletmeler tarafından ihraç edilen ve yaklaşık yüzde 40'ı da EURO dışındaki para birimlerinde olan varlıklarıyla Hollanda'nın uluslararası çapta çeşitlendirilmiş emeklilik fonu portföyü bulunmaktadır.

Tablo 3: Gelişmekte Olan Ülkelerde Emeklilik Fonları ve Ülke Başına Ortalama Ücret Katkısı (yüzde)

ÜLKE	AYLIK ORTALAMA ÜCRET(USD) (2007 birinci çeyreği itibariyle ücret)	Bireysel Emeklilik Hesabına Katkı (Brüt ücretin % si olarak)
Arjantin	581	Baz maaşın % 7'sinden daha az Ölüm ve Sakatlık Sigorta Ücreti
Bolivya	312	Maaş tabanının % 10'u
Bulgaristan	306 ¹	Evrensel Emeklilik Fonuna % 5'i
Çek Cumhuriyeti	1107	% 2,32 ² 'si
Dominik Cumhuriyeti	374	Maaş tabanının % 8'i
El Salvador	470	Maaş tabanının %10.3'ü
Hırvatistan	1146	Zorunlu ilk ayağı için % 15 + Zorunlu ikinci ayağı için % 5 ³
Hong Kong	1295 ^{4,5}	%10'u
İsrail	1412	% 11,5 ⁶ 'i
Kolombiya	442	Maaş tabanının % 11'i
Kosta Rika	500	Maaş tabanının % 4,25'i
Macaristan	724	Maaş tabanının % 8'i
Makedonya	504 ⁷	% 7,48'i
Meksika	584	Maaş tabanının % 7,9'u
Peru	681	Maaş tabanının % 10'u
Polonya	1128	Maaş tabanının % 7,3'ü
Sırbistan	881	%6,3 ⁸ 'ü
Slovakya	1032	%9'u
Şili	714	Maaş tabanının % 10'u
Türkiye	1008	%9 ⁹ 'u

Kaynak: IOPS Comparison of Costs Fees in Countries with Private Defined Contribution Pension Systems, Denise Gomez Hernandez Fiona Stewart, Working Paper No. 6 June 2000.

¹ Ülkede istihdam için ortalama maaş

² Gönüllü emeklilik sistemleri ve ortalama ücretleri için işçinin ortalama primi

³ Maksimum ve minimum maaş düzeyleri

⁴ Hong Kong'un aylık istihdam kazancı medyanı

⁵ Bilgi 2007 yılının dördüncü çeyreğinin olarak verilmiştir

⁶ İşveren ve işçi için sadece % 6 tazminat katkısı hariç

⁷ Bilgi 2008 yılının nisan ayı olarak verilmiştir

⁸ Bilgi 2008 yılının nisan ayı olarak verilmiştir

⁹ 2007 yılında bir araştırma şirketi tarafından (örnek büyüklüğü: 1.510 katılımcı) yürütülen ankete sonucuna göre

Tablo 3'te ortalama aylık maaşları (2007'nin son üç ayına göre verilen Hong Kong ve 2008'in Nisan ayına göre verilen Makedonya, Sırbistan ve Slovakya Cumhuriyeti hariç, 2007'nin ilk üç ayına göre) ve işçinin brüt maaşların bir yüzdesi olarak emeklilik fonlarına yaptığı katkıları Amerikan Doları bazında gösterilmiştir. Çek Cumhuriyeti, Hong Kong, İsrail ve Polonya'da aylık ortalama maaşların kısmen yüksek olduğu görülmektedir. Öte yandan, Bolivya ve Bulgaristan'daki ortalama maaşlar grubun geri kalanından daha düşüktür. Bu da, doğal olarak 40 yıllık bir süre zarfının sonunda işçinin hesabındaki son bakiyeye etki etmektedir.

Tablo 3'te ayrıca Çek Cumhuriyeti (yüzde 2,327) ve Kosta Rika'da (yüzde 4,25) emeklilik fonlarına yapılan katkının diğerlerine göre düşük olduğu görülmektedir. Benzer şekilde bu durum da son bakiyeye etki etmektedir. Diğer tüm katkılar yüzde 5 ile yüzde 20 arasında seyretmektedir. Kosta Rika'nın durumu oldukça ilginçtir, çünkü en yüksek ortalama maaş ve katkı yüzdesi burada olup bu da işçinin hesabındaki son bakiyenin en yüksek düzeye ulaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Benzer şekilde Kosta Rika'daki katkı yüzdesinin düşük olmasından dolayı en düşük son bakiye değeri de Kosta Rika'ya aittir.

Her ülkenin ve emeklilik fonu yöneticilerinin sağladığı ücretleri karşılayabilmemiz için elimizde her ülkeye göre değişiklik gösteren varsayımlar bilinmelidir. Aşağıdaki listede seçilmiş ülkeler ve değerler için yapılan genel varsayımları ve hesaplamalar bulunmaktadır. (örn. Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Hong Kong, Macaristan, İsrail, Makedonya, Polonya, Sırbistan, Slovakya Cumhuriyeti ve Türkiye);

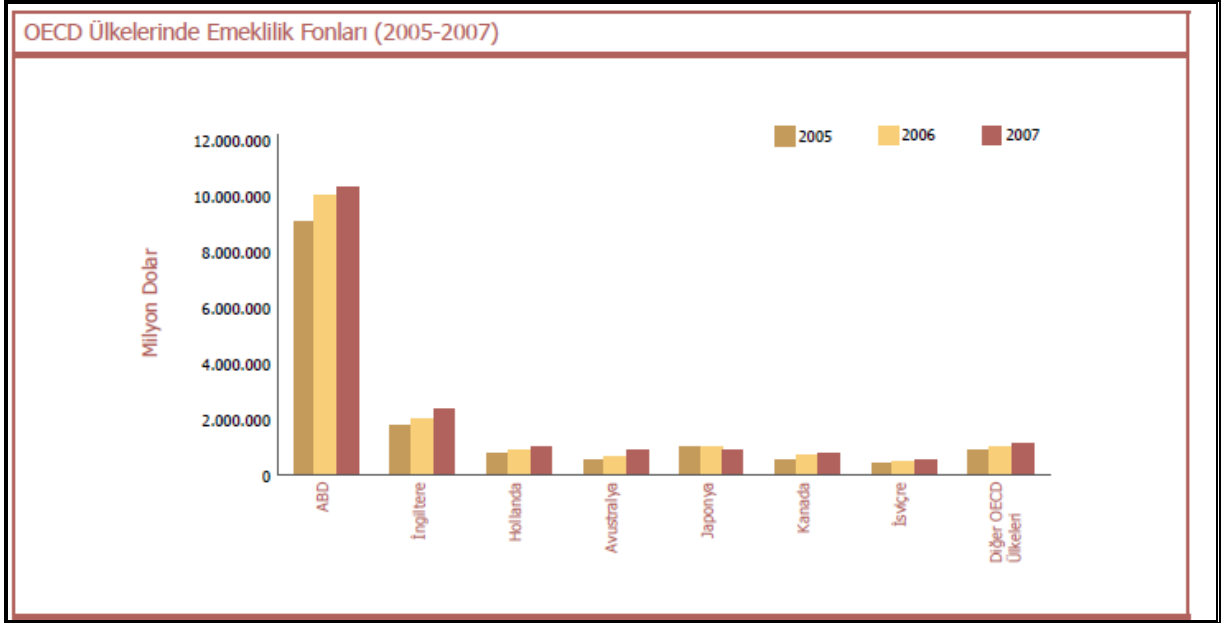
- Ortalama bir işçi 2007 yılında (ya da Makedonya, Sırbistan ve Slovakya Cumhuriyeti'nde 2008 yılında) zorunlu (ya da Çek Cumhuriyeti, Sırbistan ve Türkiye'de gönüllü) emeklilik fonu katkı payına katılmıştır.
- Bu işçi (ya da memur) kendi hesabına hiçbir varlık katmamıştır.
- Hayatta olma olasılıklarından hiçbiri (belirli bir süre hayatta olması, engellilik olasılığı ya da çocuklarının hayatta olması vb.) modelde kullanılmadığı için, bu işçinin bazı belirli istatistiksel özellikleri (yaş, medeni hal, risk fobisi gibi) bu inceleme açısından göz önünde bulundurulmamıştır.

- O halde, bundan bu işçinin ortalama 40 yıldan önce emekli olmayacağını ve emeklilik haricinde parasını çekmeyeceğini varsayabiliriz (sakatlık ya da ölüm riski de varsayılmamaktadır).
- İşçinin emeklilik fonunun işlemesi için iki dönem varsayılmaktadır: 25 ve 40 yıl; ancak burada sunulan sonuçlar yalnızca 40 yıllık dönemi kapsamaktadır. Çünkü bu, bir bireyin genel birikim dönemi olup çok uzun bir süre değildir.
- İşçi, fonlarını yıl ortasında yapılan yıllık katkı (ya da artış) yoluyla yükseltebilmektedir (işçi hesabını yıllık katkılarla kabartmaktadır).
- Fonda bulunan varlıklar yıllık yüzde 5'lik bir oranla yatırım için kullanılır.
- Akışlar, her ülkedeki yönetmeliklere uygun olarak, işçinin yıllık maaşının yüzdesi olarak sağlanmaktadır.
- İşçinin yıllık maaşının zaman içinde değişim göstermediği varsayılmaktadır.
- Bu akışlar her ülkedeki emeklilik fonu yöneticisine bağlı olarak iş ücreti uygulama yoluyla düşürülmektedir.
- Yıllık nihai varlıklar da emeklilik fonu yöneticisi ya da ülke yönetimi altındaki varlıklara iş ücreti uygulanarak azaltılmaktadır.
- Bazı emeklilik fonu yöneticileri, çıkışlarda fonlar ile ücretler arasındaki transferlerden ücret istemektedirler. Bu ücretler bu analizde kullanılan modele göre göz önünde bulundurulmaktadır.

Ülkelere ya da değerlere göre varsayımlar:

- Bulgaristan, Hong Kong, Macaristan, Polonya: Ülkeleri için ortalama aylık maaşı (Hong Kong'un durumunda aylık istihdam kazanımlarını) kabul edildiğinden bu da emeklilik fonlarının katılımcılarının aylık ortalama maaşıyla denk olmayabilir.
- Çek Cumhuriyeti: Sonuçlar bir "gider oranı" üzerinden yaptığımız kendi hesaplarımıza dayanmaktadır ki bu oran da her yatırım fonu tarafından tutulan toplam varlıkların ve giderlerin oranıdır.
- Hong Kong: Sonuçlar emanetçi tarafından kurucu fonlar konusunda ve varlık bazında 30.09.2006'dan 30.06.2007 mali yıl aralığında sağlanan bilgilere dayanmaktadır.
- Sırbistan: Sırbistan yönetimindeki akış ve varlıklara uygulanan asıl ücretler, örn. Yüzde 2,48 ve yüzde 2'nin ikisi de yüzde 11'e düşmüştür; amaç ise üye tarafından değil, yönetim tarafından ödenen işlem masraflarını ortadan kaldırmaktır.
- Makedonya ve Polonya: Bu ülkeler yönetim altındaki varlıklara aylık ücret sağlamışlardır. Burada aylık figürü 12 ile çarpılarak yıllık sürece yayılmıştır.

Grafik 3: OECD Ülkelerinde Emeklilik Fonları(2005-2007 Yılları)

Sosyal güvenlik sisteminde yeniden yapılanmayı benimseyen ülkelerde yatırım alışkanlıklarının değişim gösterdiği ve zaman içinde bireysel emeklilik fonlarındaki birikimlerin uzun vadeli nitelikleri nedeniyle ekonomiye istikrar kazandırdığı, sermaye piyasalarında yatırım enstrümanları ve türevlerinin çeşitlenmesine yol açtığı, sürekli izlenir verimli yatırımlara yönelmek suretiyle ülke ekonomisinin gelişmesine olanak sağladığı gözlemlenmiştir. Sosyal güvenlik sisteminde BES'e geçiş yapan ülkelerin fon büyüklükleri ve fonların GSMH içindeki oranları incelendiğinde, gelişmiş ülkelerde özellikle fonların GSMH içinde önemli bir oran teşkil ettiği tespit edilmiştir.

Tablo 4: Önde Gelen OECD Ülkelerindeki Emeklilik Fonu Varlıklarının 2007 Yılı Değeri

	Varlık Değeri (Trilyon USD \$)
ABD	17,1
İngiltere	2,7
Kanada	1,5
Hollanda	1,1
Avustralya	1,0
Japonya	0,9
İsviçre	0,6
Diğer OECD Ülkeleri	2,9
Toplam OECD Ülkeleri	27,8

Kaynak: OECD (2009), OECD Private Pensions Outlook 2008, s. 43.

Tablo 4'e göre OECD ülkelerindeki bireysel emeklilik sistemlerinde toplam 27,8 trilyon dolarlık varlık büyüklüğüne ulaşılmıştır. Toplam içindeki en büyük payı yaklaşık yüzde 62'lik oran ile ABD BES'teki 17,1 trilyon dolarlık fon büyüklüğü oluşturmaktadır. ABD'yi 2,7 trilyon dolar ile İngiltere ve 1,5 trilyon dolar ile de Kanada takip etmektedir.

Emeklilik fonlarının gittikçe büyümesi bu fonların ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıllarının (GSYİH) önemli bir yüzdesine ulaşmasını sağlamıştır. Tablo 5'da 2007 yılında OECD ülkelerindeki emeklilik fonu varlıklarının GSYİH'ye oranları yer almaktadır.

Tablo 5: OECD Ülkelerindeki Emeklilik Fonlarının 2007 Yılı İtibariyle GSYİH' ya Oranı

OECD Ülkeleri	%	OECD Ülkeleri	%
İsviçre	151,9	Japonya	20
Hollanda	149,1	Avusturya	18,8
İzlanda	147,4	Almanya	17,9
Danimarka	140,6	Belçika	14,4
ABD	124	Meksika	12,4
Kanada	103,4	Polonya	12,2
İngiltere	96,4	İspanya	12,1
İrlanda	93,6	Macaristan	10,9
Finlandiya	78,1	Fransa	6,9
İşveç	57,4	Çek Cumhuriyeti	4,7
Norveç	54,5	İtalya	3,6
Portekiz	26	Türkiye	1,9

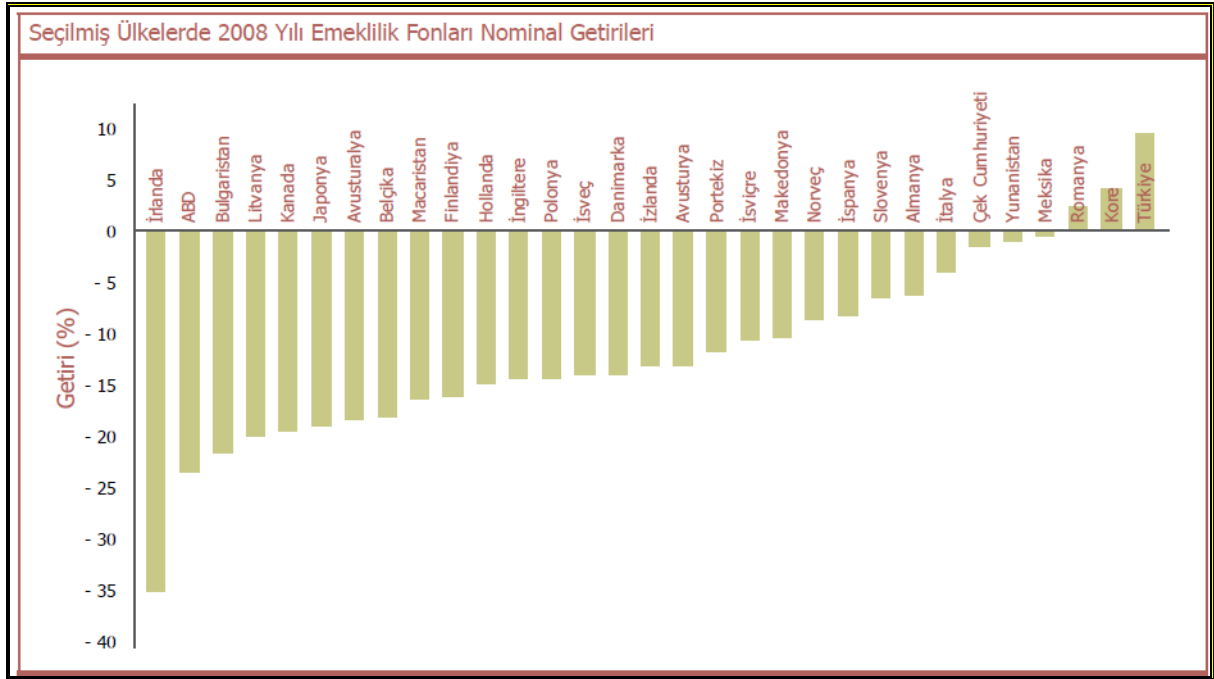
Kaynak: OECD (2009), OECD Private Pensions Outlook 2008, s. 44.

Tablo 5 incelendiğinde OECD ülkelerindeki emeklilik fonlarının GSYİH'ye oranlarının oldukça büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir. Buna göre ilk sırada yüzde 151,9 ile İsviçre yer alırken, onu yüzde 149,1 ile Hollanda, yüzde 147,4 ile İzlanda ve yüzde 140,6 ile de Danimarka takip etmektedir. Emeklilik fonlarının ABD'deki değeri GSYİH' nin yüzde 124'üne denk gelmektedir. İngiltere'de ise emeklilik fonu varlıklarının GSYİH' ye oranı yüzde 96,4 düzeyindedir. Ulaşılan bu değerler emeklilik fonlarının ülke

ekonomileri için ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye'de ise emeklilik fonları 2003 yılının son aylarında faaliyete geçmesine rağmen 2007 yılında GSYİH' nin yüzde 1,9'una denk gelmiştir.

Grafik 4'te OECD'ye üye olan ve olmayan bazı ülkelerde 2008 yılında emeklilik fonlarının nominal getirileri yer almaktadır.

Grafik 4: Seçilmiş Ülkelerde 2008 Yılı Emeklilik Fonları Nominal Getirileri

Kaynak: OECD Private Pension Outlook 2008

OECD ülkelerinde emeklilik fonlarının toplam büyüklüğü 2007 yılı itibariyle bir önceki yıla göre yüzde 7,8 büyümeye kaydetmiş ve 17.859 milyar dolara ulaşmıştır. Fakat 2008 yılında yaşanan Mortgage krizinin etkileri ile bölgelere göre hisse senedi piyasası endeksleri, 2007 yılı sonundan Ekim 2008'e kadar yaklaşık yarıya inmiştir. Bu düşüş emeklilik fonlarında da etkisini göstermiş ve fon varlıklarının değerlerinde yüzde 20'ye varan kayıplar gözlenmiştir.

Tüm dünya ülkelerinde etkisini hissettiren global ekonomik kriz, ülkelerin birçoğunda emeklilik varlıklarında kısa vadede değer kayıplarına yol açarken, Türkiye gibi

lkeler, sabit getirili varlıklardan oluşan portföyleri ile, krizin etkisini daha az hissetmişlerdir.

1.5.Türkiye’de BES’in Tarihçesi

Türkiye’de sosyal güvenlik reformu yapısal reformlardan biridir. Bu reformun bir parçası olarak kamu sosyal güvenlik sistemine tamamlayıcı nitelikte emeklilik programlarının geliştirilmesine yönelik 16 Mayıs 2000 tarihinde Bakanlar Kurulu’na "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu Tasarısı" sunulmuştur. Bu tasarı ile vatandaşların emekliliğe yönelik gönüllü tasarruflarını düzenleyen bireysel emeklilik hesaplarına dayalı fonlu bir sistemin kurulması hedeflenmiştir. Bu tasarının taslağı, çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı kontrolünde Ağustos 1999’da kurulan "Bireysel Emeklilik Komisyonu"ndaki çalışmalarla oluşturulmuştur. Bireysel Emeklilik Komisyonu’nun taslak ile ilgili çalışmalarına çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ile ilgili sektör temsilcileri iştirak etmiştir. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu başta Maliye Bakanlığı, alışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu olmak üzere ilgili tüm kesimlerin görüş ve önerilerinin değerlendirildiği ortak bir kanun ve sosyal güvenlik reformunun bir parçası olarak TBMM tarafından 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun, yayım tarihinden 6 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir

TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ, TİSK gibi işçi ve işveren sendikaları, TOBB ve TÜSİAD gibi meslek kuruluşları, siyasi partiler başta olmak üzere pek çok kesim özel emeklilik kapsamında Türkiye’deki sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması konusunda görüş bildirmişlerdir. Ayrıca BES hazırlıklarında, portföy yöneticileri, hayat sigortası Şirketleri, sosyal güvenlik vakıfları ve bu alanda akademik çalışma yapanların fikirlerine de başvurulmuştur(Aydın, 1999: 120-121). Yapılan alışmalar doğrultusunda getirilen öneriler ve eleştiriler, özel emeklilik ayağının dahil olacağı çok ayaklı sosyal güvenlik sisteminin en uygun nasıl yapılandırılabileceği saptanmaya çalışılmıştır. Özel emekliliğe, genel olarak işçi sendikaları karşı çıkmakta ve işveren sendikaları da desteklemektedir. Özel emeklilik bazı siyasi partilerin programlarında da kendine yer

bulmuştur. Sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılmasını ve özel emeklilik ayağının sisteme entegre edilmesini açıktan destekleyen meslek kuruluşlarından TOBB ve TUSİAD, hazırladıkları raporlarla bu alandaki tartışmalara ve yaklaşımlara etki etmiştir. Dönemin hükümeti tarafından uzmanlara hazırlatılan “Sosyal Güvenlik Reformu Projesi” ise, çok ayaklı sosyal güvenlik sistemi oluşturma düşüncesinin en kapsamlısı olmuştur. Sosyal taraflar bu raporu değerlendirmiş ve seçenekler arasında gönüllülük esasına dayalı özel emeklilik modelini daha uygulanabilir bulmuştur. Bu doğrultuda çok ayaklı bir emeklilik sisteminin oluşturulması benimsenmiştir (Alper, 2002: 5).

Ülkemizde birçok ülkeden farklı olarak dağıtım sisteminin 1. basamak olarak ifade edilen "yoksulluktan korunma işlevi" ile 2. basamak olarak ifade edilen "gelir düzeyinin korunması" fonksiyonları kamu emeklilik sistemi kapsamında birlikte yürütülmektedir. VII. Plan Dönemi'nin sonuna kadar hayat sigortaları ve gayrimenkul yatırımı yoluyla ek kira geliri sağlamak suretiyle karşılanan 3. basamaktaki bireysel tasarruflarla refah seviyesinin yükseltilmesini amaçlayan uygulamalarda, diğer ülkelere benzer özel emeklilik sistemlerinin geliştirilmesi için çalışmaların yapılması önerilmektedir.

1.5.1. Türkiye’de Bireysel Emeklilik

BES, bireylerin aktif çalışma hayatları boyunca yapmış oldukları birikimleri yatırıma dönüştürmek ve böylece emekliliklerinde rahat etmelerine yardımcı olacak toplam birikimlere ulaşmalarını sağlamak üzere kurulmuş bir sistemdir. Bu sistemdeki en önemli husus; her BES katılımcısının kendi yatırım kararlarına göre oluşacak bilgi birikimi ile orantılı bir emeklilik geliri elde etmesidir (EGM, 2006: 20).

BES, medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip kişilerin katılabilmesi mümkündür (4632 Sayılı Kanun, 2001: md.4a).

Bireylerin gelecek kaygılarının yok edilmesi, sağlıklı oldukları, çalışabildikleri ve para kazanabildikleri dönemde daha çok paraya ihtiyaçlarının olacağı zamanları planlamak üzere gönüllü olarak ve gelirleri ölçüsünde bir birikim oluşturmak ve bu birikimleri etkin biçimde nemalandırmak bireysel emekliliğin temelini oluşturmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2004: 211).

Oluşan birikimlerin etkin biçimde nemalandırılmasındaki amaç; biriktirilen paranın gelecekte en az biriktirildiği dönemdeki satın alma gücüne eşit düzeyde bir satın alma gücü elde edebilmesidir. Başka bir ifade ile birikimler gelecekte birikim sahibine en az birikim yapılan dönemlerdeki kadar bir refah düzeyi sağlayacak biçimde etkin bir şekilde yönetilmelidir. Bu amaç doğrultusunda BES, beklentileri karşılayamaması durumunda ekonomik varlık olarak tanımlanan insanlar sisteme parasını ya da birikimini aktarmayacaktır.

Erol ve Yıldırım'a (2004) göre BES gibi sistemlerin temeli gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu sistemlerde, etkin fon yönetimi en fazla önem verilmesi gereken konudur. Fon yönetimindeki etkinsizlik, BES'in kaynaklarının azalmasına;hatta bitmesine yol açabilir.. Türkiye'nin bu alandaki sicili son derece kötüdür. Gerek tasarruf bonoları, gerek MEYAK (Memur Yardımlaşma Kurumu) uygulaması, gerek toplu konut kesintileri ve gerekse zorunlu tasarruf teşvik kesintileri bu alanda devlete ya da kamuya olan güveni oldukça azaltmıştır

Bireysel emeklilik; özel sigorta tekniğinin kullanıldığı ve yaşlılık riskine karşı verilecek güvencenin bireyin kendi sorumluluğunda olduğu bir yapıya sahiptir. Bireyin yapacağı tasarruflarla bu güvence, sağlanmaktadır. Bireyin elde ettiği tasarrufları ile sosyal amaç sağlanmaktadır. Ayrıca biriken fonlarla oluşan sermaye birikimi ve sermaye birikimi sayesinde yapılacak yatırımlarla da ekonomik amaç gerçekleştirilmektedir (Güzel ve Rıza 2003: 577).

BES, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı bir unsuru olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma kanalize edilmesi ile emeklilik döneminde ek gelir sağlayıp refah düzeylerinin yükseltilmesini, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratıp istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını sağlamayı amaçlamaktadır (4632 Sayılı Kanun, 2001: md.1).

Özel sektörün sosyal güvenlik alanında çözüm üretebilmesine imkan sağlayan bir yöntem olarak Birikim yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem herkesin kendi birikimleri ile emekliliğini garanti altına alması esasına dayanmaktadır. Özel sektör

tarafından kurulan emeklilik şirketleri, katılımcıların düzenli olarak ödedikleri katkıları belirli bir emeklilik planı çerçevesinde bireysel emeklilik fonlarında değerlendirmekte ve katılımcının emekli olma zamanı geldiğinde bu fonda biriken tutar katılımcıya ödenecek olan emeklilik maaşının kaynağını oluşturmaktadır (Koçbank, 2003: 21).

Başka bir ifadeyle BES, kamu sosyal güvenlik sisteminin yerini dolduran değil, onu tamamlayan, bireylerin isteklerine bağlı olarak ikinci bir emeklilik geliri elde edebilmelerini sağlayan bir yapıdır. Bu sayede, bireyler kendi tasarrufları ve bunların getirileri ile emeklilik dönemlerinde ek bir gelire kavuşup refah düzeylerinin artmasına katkı sağlamış olmaktadır. Bu amaçların dışında ulusal tasarruf eğilimin çoğalması ile reel sektörün kullanabileceği fonlarla ekonomiye uzun vadeli kaynak temin edilmesi, üretimin ve istihdamın artırılması, istikrarlı büyümenin sağlanması, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulması da dolaylı olarak hedeflenmektedir.

Sermaye Piyasası Genel Kurulu'nun 2007 tarihli açıklamasına göre BES, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi suretiyle emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesine, ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlanarak istihdamın artırılmasına ve ekonomik kalkınmaya yardımda bulunulmasına, sosyal güvenliğin kapsamının genişletilmesine, kamunun sosyal güvenliklikten kaynaklanana yükünün azaltılmasına, mali sektörde uzun vadeli fonların artarak kurumsal yatırımcıların gelişmesine ve sermaye piyasalarının derinleşmesine olanak sağlayacak bir özel emeklilik sistemidir (SPK, 2007: 4).

Mevcut kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak BES kurulmuştur. Bireysel emekliliğin temel amacı, bireylerin çalışma hayatları boyunca yaptıkları tasarrufların yatırıma dönüştürülmesini sağlayarak, fonda oluşacak birikimlerle, tasarruf yaptıkları zaman sahip oldukları refah seviyesinin emeklilik döneminde de devam etmesini temin etmektir. BES gönüllü katılıma dayanmaktadır (<http://www.egm.org.tr/?sid=69>).

Yukarıdaki açıklamalardan bireysel emekliliği insanların emekli olduklarında hayatlarını rahat devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyacakları ek gelire kaynak sağlayacak ve devletin sosyal güvenlik sistemlerinin tamamlayıcısı olarak oluşturulan özel emeklilik sistemi olduğunu söyleyebiliriz.

Henüz Türkiye’de oldukça yeni olan fakat önümüzdeki dönemlerde hızla büyümesi düşünülen BES’in genel özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür; (SPK, 2007: 5)

- Emeklilik hakları, belirlenmiş katkı esasına göre, başka bir ifade ile yatırılan katkı payları ile katkı paylarının değerlendirilmesi ile elde edilen yatırım gelirlerinin toplamına göre belirlenmektedir.
- Tasarruflar, bireysel hesaplarda takip edilmekte ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından uygun görülen bir saklama kuruluşunca (Takasbank) saklanmaktadır.
- Emeklilik Yatırım Fonları, Sermaye Piyasası Kanunu’na tabi portföy yönetim şirketleri bünyesindeki uzman ekipler tarafından yönetilmektedir.
- Katılımcıların sürekli olarak bilgilendirilmesi ve sistemin şeffaflığının sağlanması amacı ile mevzuatta yer alan düzenlemeler çerçevesinde, emeklilik şirketlerince gerekli önlemlerin alınması sağlanmıştır.
- Hazine Müsteşarlığı, SPK, EGM, Takasbank, bağımsız denetim firmaları ve iç denetim mekanizmaları aracılığı ile etkin gözetim ve denetim altyapısı oluşturulmuştur.
- Sistemin her aşamasında katılımcılara çeşitli alternatifler sunularak, yatırımlarının yönlendirilmesinde tercih yapabilmelerine imkan sağlanmaktadır.
- Ödeme süreci, birikim ve emekliliğe hak kazanma aşamalarında vergi teşviki sağlanmaktadır.

1.5.2. Türkiyede Bireysel Emeklilik Sistemi’nin Amacı

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Yatırım ve Tasarruf Kanununun amacı; kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin

yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan BES'in düzenlenmesi ve denetlenmesidir (4632 Sayılı Kanun: md.1a).

Yasanın kapsamı, birinci maddenin ikinci fıkrasında belirlenmiştir. Bu fıkra göre yasanın kapsamı;

- Emeklilik şirketlerinin kuruluş, çalışma, yönetim ve denetimine,
- Kişilerin sisteme katılma, ayrılma ve emeklilik koşullarına,
- Emeklilik yatırım fonlarının kuruluşuna,
- Katkıların bu fonlarda toplanmasına ve değerlendirilmesine,
- Aracılık hizmetlerine,
- Kamuya açıklanacak bilgilerin kapsamına ve

Bireysel emeklilikle ilgili diğer hususlara ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.

1.5.3.Bireysel Emeklilik Sistemine Katılma Şartları

BES'e katılmak için, 18 yaşını doldurmuş olmak, medeni hakları kullanma yetkisine sahip ve bir emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi akdetmiş olmak yeterlidir. Katılımcı sisteme giriş tarihinden itibaren en az 10 yıl katkı payı ödemek ve 56 yaşını tamamlamak şartıyla emekliliğe hak kazanır (4632 Sayılı Kanun, 2001: md 6). Kişilerin BES'e dahil olabilmeleri için iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir.

Sisteme katılmak isteyen kişilerin emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi yapmaları gerektiğinden katılım, katılımcı ile emeklilik şirketinin yapacakları emeklilik sözleşmesi ile başlamaktadır (Güzel ve Okur, 2004: 586). Bu emeklilik sözleşmesi; katkı

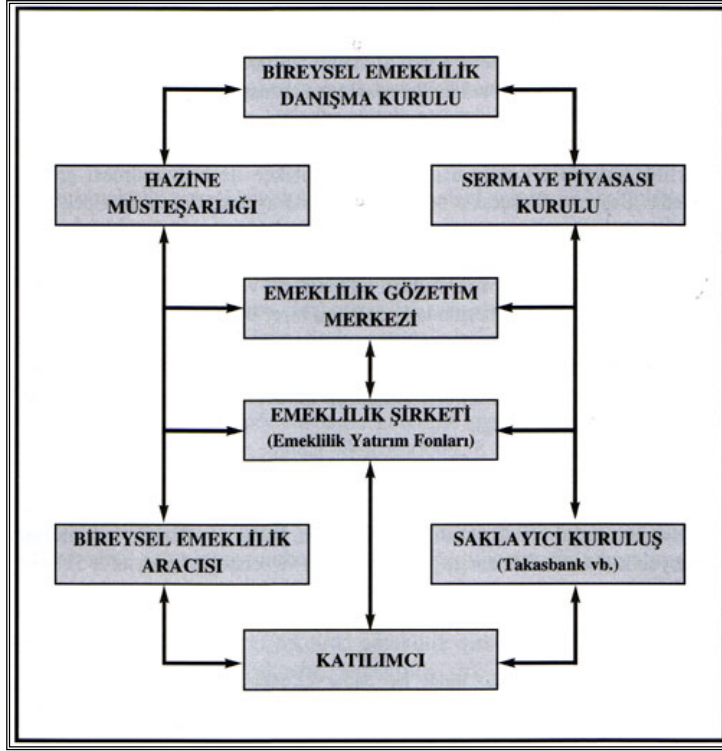
paylarının ödenmesini, katılımcının sisteme girişini ve çıkışını, emekli olmasını katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesini, fonlarda yatırıma yönlendirilmesini, katılımcı veya lehtarına yapılacak ödemelere ilişkin kuralları, tarafların diğer hak ve yükümlülüklerinin düzenlenmesini kapsayan ve esas olarak katılımcı ve şirketin taraf olarak yer aldığı bir sözleşmedir (4632 Sayılı Kanun, 2001: md.4). Bunun yanında emeklilik sözleşmesinde; ödeme dönemleri, ödeme süreleri, kesilecek masraf payları, asgari katkı tutarı veya oranı, katkıların hangi tür emeklilik yatırım fonunda değerlendirileceği vb. konularda ilgili tarafların hak ve yükümlülükleri düzenlenmektedir (Su, 2001: 22).

Katılımcı sisteme giriş tarihinden itibaren en az on yıl sistemde bulunmak koşulu ile 56 yaşını tamamladıktan sonra emekliliğe hak kazanır. Bu koşul, katılımcının birikimlerini almaksızın ilk emeklilik sözleşmesinin yürürlük tarihinden itibaren BES'te on tam yıl kalması kaydıyla on yıl süreyle asgari katkı payı ödemesi veya emeklilik planları dahilinde on yıllık asgari katkı payı ödemesine karşılık gelecek toplu katkı payı tutarını ödemesi halinde yerine gelmiş olur. Katılımcının tüm emeklilik sözleşmelerinden bireysel emekliliğe hak kazanması için en az bir emeklilik sözleşmesinden emekliliğe hak kazanmış olması yeterlidir (SPK, 2007: 5).

1.5.4.Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı ve Taraflar

Türkiye'de BES'in işleyiş yapısı aşağıda şemada gösterilmiştir.

Şekil 1: Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı

Kaynak: S. Uğur, “Özel Emeklilik Türleri ve Bireysel Emeklilik”, Çimento İşveren Dergisi, C.18, Sayı.4, Temmuz 2004, s.17.

Şekildeki işleyiş yapısı içinde yer alan ve BES’te tarafları oluşturanlar; katılımcılar, portföy yönetim şirketleri, Takasbank, Sermaye Piyasası Kurumu (SPK), emeklilik şirketleri, Hazine Müsteşarlığı, Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu, Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş. gibi kişi ve kurumlardır. Şimdi bu taraflar hakkındaki ayrıntıları inceleyelim.

1.5.4.1. Katılımcı

Katılımcılar, bireysel emeklilik aracısı vasıtasıyla emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi imzalayan ve sisteme katılan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılar medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve şirket nezdinde açılacak olan bireysel emeklilik hesabına katkı yapan veya adına şirket nezdinde bireysel emeklilik hesabı açılan kişiler olup emeklilik sözleşmesinde taraflardan biridir (Erol, Yıldırım, 2004, 275).

Katılımcıların sahip oldukları hakları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

- Emeklilik sözleşmesinde belirtildiği takdirde aynı şirketin farklı emeklilik ürünleri arasında değişim yapma olanağı bulunmaktadır.
- Özel emeklilik hesabı ve ilgili belgelerin bir emeklilik şirketinden diğerine yılda sadece bir defa olmak üzere transfer edilebilir.
- Özel emeklilik hesabındaki katkı payları ve fonların düzeni yılda dört kez değiştirilebilir.
- Katılımcı emeklilikten önce herhangi bir zamanda katkı payı ödemeyi bırakabilir
- Kesintinin emeklilik sözleşmesi koşullarına uyması halinde katılımcı sisteme ilk katılımından dolayı oluşan emeklilik haklarını kaybetmez. Kesinti süresine bağlı olarak katılımcının minimum katkı payı ödemelerinin yapılması durumunda emeklilik için gereken sürenin hesaplanmasında katılımcının sisteme ilk giriş tarihi göz önüne alınır. Ancak, emekliliğe uygunluğun değerlendirilmesinde kesinti süresinin hesaba katılması için bu süre zarfında yönetim masrafları ve fon yönetimi ücretleri kesilmeye devam edecektir.
- Vergi prosedüründe belirtilen kısıtlamalar ile sistemden çıkmak mümkündür.
- Emekliliğe hak kazanan katılımcılar birikimlerini tek bir ödeme olarak veya belli bir kısmını veya ömür boyu ödeme sözleşmesi şartları altında maaş olarak talep edebilir. Dolayısıyla, emeklilikte katılımcı birikimlerin bir kısmını tek bir ödeme olarak veya ömür boyu ödeme sözleşmesi (bu sözleşme hayat sigortası lisansı olan bir şirket veya hayat sigortası şirketi ile yapılabilir) ile maaş olarak tercih edebilir.
- Katılımcının sözleşme süresi içinde vefat etmesi halinde varisleri bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerin ödenmesini isteyebilir. Ayrıca, sözleşme süresi içinde daimi sakatlık durumunda katılımcı kendi bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerini çekmek isteyebilir.

1.5.4.2.Portföy Yönetim Şirketi

Portföy yönetim şirketleri, emeklilik şirketlerinin kurduğu fonları yöneten profesyonel şirketlerdir. Sermaye Piyasası Kurumu (SPK) tarafından yapılan düzenlemeler ve denetlemelere tabidirler. Portföy yönetim şirketleri, SPK' den portföy yöneticiliği yetki belgesi almış ve yine SPK tarafından uygun görülen portföy yönetim şirketlerinden oluşmaktadır. Bu şirketler, emeklilik fonlarını sermaye piyasaları ve portföy yönetim anlaşmasına göre yönetmek zorundadır (Water, 2003: 272).

Portföy yönetim şirketinde çalışan portföy yöneticisi, fon portföyünü yönetirken riskin dağıtılması likidite ve getiri unsurlarını değerlendirmek, fonun portföy yönetim stratejilerine ve yatırım sınırlamalarına uygun hareket etmek, fon içtüzüğü, izahname, portföy yönetim sözleşmesi ve ilgili mevzuatta belirlenen esaslara riayet etmekle yükümlüdür (Yaslıdağ, 2003: 32).

Portföy yöneticisi, fon portföyü ile ilgili yatırım kararlarında objektif bilgi ve belgelere dayanmak ve sözleşme ile belirlenen yatırım ilkelerine göre hareket etmelidir. Ayrıca bu bilgi ve belgeler ile portföy yönetim stratejilerine kaynak oluşturan araştırma ve raporlar en az on yıl süre boyunca saklanmalıdır.

Portföy yöneticisi, fon ile diğer müşteriler adına yapılan işlemleri ayrı ayrı takip etmelidir.Portföy yöneticisinin fon yönetiminde uyması gereken ilkeler yönetmelikte şu şekilde sıralanmıştır (Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2002: md 20):

- Portföy yöneticisi fon portföyünü yönetirken riskin dağıtılması, likidite ve getiri unsurlarını göz önünde bulundurmamak, fonun portföy yönetim stratejilerine ve yatırım sınırlamalarına uygun hareket etmek, fon içtüzüğü, izahname, portföy yönetim sözleşmesi ve ilgili mevzuatta belirlenen esaslara uymak zorundadır.
- Portföy yöneticisi, yönettiği her fonun çıkarını ayrı ayrı gözetmekle yükümlüdür. Yönetimindeki fonlar veya diğer müşterileri arasında,

müşterilerden biri veya fonlarından biri lehine diğerleri aleyhine sonuç verebilecek işlemlerde bulunamaz.

- Portföy yöneticisi, fon portföyü ile ilgili yatırım kararlarında objektif bilgi ve belgelere dayanmak ve sözleşme ile belirlenen yatırım ilkelerine uymak zorundadır. Bu bilgi ve belgeler ile portföy yönetim stratejilerine mesnet teşkil eden araştırma ve raporların en az on yıl süreyle saklanması zorunludur.
- Portföy yöneticisi, borsada işlem gören varlıkların alım satımlarını borsa kanalıyla yapmak ve fon portföyüne alım satım işlemlerinde, işlemi gerçekleştiren aracı kuruluşun, fonu temsil eden fon kodu ile borsalarda işlem yapmasını temin etmek zorundadır. Portföy yöneticisi fon ile diğer müşteriler adına yapılan işlemleri ayrı ayrı izlemekle yükümlüdür.
- Fon portföyüne hiçbir şekilde rayiç bedelinin üzerinde varlık satın alınamaz ve portföyden bu değer altında varlık satılamaz. Portföy yöneticisi, herhangi bir şekilde kendisine ve üçüncü kişilere çıkar sağlamak amacıyla fon portföyüne işlem yapamaz. Fon adına vereceği emirlerde gerekli özen ve basireti göstermek zorundadır.
- Fon portföyünün önceden saptanmış belirli bir getiri sağlayacağına dair yazılı veya sözlü bir garanti verilemez.
- Portföy yöneticisi fon portföyüne yapılan işlemleri zaman ve fiyat açısından en uygun şekilde gerçekleştirir.
- Şirket, Fon Kurulu üyeleri, portföy yöneticisi, saklayıcı ve fonların yönetimi ile ilgili olarak meslekleri nedeniyle veya görevlerini ifa etmeleri sırasında bilgi sahibi olabilecek olanlar bu bilgileri açıklayamazlar, doğrudan veya dolaylı olarak kendilerine veya üçüncü kişilere menfaat sağlamak veya başkalarını zarara uğratmak amacıyla kullanamazlar. Bu yükümlülük bu kişilerin görevlerinden ayrılmalarından sonra da devam eder.

1.5.4.3.Takasbank

Sermaye Piyasası Kurumu'nun onayladığı ve fon portföyündeki varlıkların ve katılımcıların katılma belgelerinin saklandığı kuruluştur. Saklama kuruluşu olarak Takas ve Saklama Bankası A.Ş.(Takasbank) kullanılmaktadır.

Türkiye'de Takasbank'ın saklama hizmeti verdiği para ve sermaye piyasası araçları, fon adına, Takasbank nezdinde saklanır. Bunun dışında kalan para ve sermaye piyasası araçlarının saklanması konusunda Şirket, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından uygun görülme ve Takasbank'a dışarıda saklanan varlıklar ve bunların değerleri konusunda gerekli bilgileri aktarmak veya erişimine olanak tanımak koşulu ile bir başka saklayıcıdan saklama hizmeti alabilir. Katılımcılara ait hesaplarda, bireylerin emeklilik yatırım fonlarına ait payları fon bazında saklanmakta ve izlenebilmektedir. BES'te Takasbank'ın görev ve sorumlulukları yönetmelikte şu şekilde geçmektedir (Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik (2002), T.C. Resmi Gazete, md 28):

- Fon varlıklarının saklanması
- Fon katılma belgelerinin katılımcı bazında saklanması
- Fon portföy değeri ve birim pay değeri hesaplamasının kontrolü
- Katılımcı katkılarının fona aktarımında pay sayısı hesaplamasının kontrol edilmesi
- Fon hesabından yapılacak ödeme ve virman işlemlerinin kontrolünün sağlanması

Takasbank yukarıda sayılan görevleri yerine getirmeli ve sorumlulukları üstlenmelidir. Takasbank SPK tarafından saklayıcı kuruluş olarak yetkilendirilmiştir. Böylece katılımcıların fon varlıkları devlet tarafından güvence altına alınmış olmaktadır. Takasbank'ı onaylayan Sermaye Piyasası Kurumu aşağıda incelenmiştir.

1.5.4.4.Sermaye Piyasası Kurulu

Sermaye Piyasası Kurulu(SPK),emeklilik şirketleri ve emeklilik yatırım fonları ile ilgili düzenlemeleri ve denetlemeleri gerçekleştiren devlet kurumudur. Emeklilik şirketleri, emeklilik yatırım fonlarının kuruluşu ve işleyişi ile ilgili bilgileri düzenli olarak Sermaye Piyasası Kurulu'na iletirler. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) aynı zamanda portföy yönetim şirketlerinin kuruluş ve denetimleri ile ilgili üst kurum görevini de yapmaktadır. SPK, BES'te daha çok bireysel emeklilik yatırım fonlarının kurulması ve denetlenmesi aşamalarında ve portföy yönetim şirketlerinin denetlenmesi aşamalarında aktif rol oynamaktadır (Yaslıdağ, 2004: 38).

SPK'nin Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelikle ilgili görev ve yetkileri, emeklilik yatırım fonlarının kuruluş ve faaliyet esasları ile ilgili düzenleme, gözetim ve denetimi kapsamaktadır (http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=828&id=49).

Bu görev ve yetkileri teknik olarak ifade etmek gerekirse emeklilik yatırım fonlarının kuruluş sürecinden itibaren;

- Organizasyon yapısı,
- İç denetimi ve bağımsız denetimi,
- Muhasebe, belge ve kayıt düzeni,
- Katılımcıların bilgilendirilmesine ilişkin esaslar,
- Yatırım fonu paylarının kayda alınmasına ilişkin esaslar,
- Fon türlerine ve portföy sınırlamalarına ilişkin ilkeler,
- Fonların birleştirilmelerine ve devirlerine yönelik esaslar,
- Fon portföyündeki varlıkların değerlendirilmesine ve saklanmasına ilişkin esaslar, SPK tarafından düzenlenecektir.

Ayrıca SPK, emeklilik yatırım fonlarının günlük olarak gözetimini yapmanın yanı sıra, emeklilik yatırım fonlarını yılda bir kez denetlemektedir. SPK, sermaye piyasası mevzuatının bağımsız denetime ilişkin hükümleri doğrultusunda emeklilik şirketlerinin mali yönden bağımsız dış denetiminin yürütür, bağımsız dış denetim raporlarını düzenler ve denetlenmiş mali tabloları kamuya ilan etmektedir.

1.5.4.5.Emeklilik Şirketi

Emeklilik şirketleri, 4632 Sayılı Kanun'a göre kurulan ve BES'te faaliyet göstermek üzere 4632 Sayılı Kanun'la kurulan emeklilik branşında ruhsat almış şirketlerdir. Hayat ve ferdi kaza sigortaları branşlarında da ruhsat alabilen emeklilik şirketlerinin her bir branş için hesapları ayrı tutması gerekmektedir 218. İstisnalar hariç olmak üzere, 4632 Sayılı Kanun kapsamında bulunmayan gerçek ve tüzel kişiler, söz konusu kanun kapsamında faaliyette buldukları izlenimi verecek şekilde "Emeklilik", "Emeklilik Planı", "Emeklilik Fonu", "Emeklilik Yatırım Fonu" gibi kavramları veya aynı işlevi gören ifadeleri kullanamamaktadır (4632 Sayılı Kanun, 2001: md.10.)

Bireysel emekliliğin merkezinde katılımcı ve emeklilik şirketleri olup, sistemin temel unsuru katılımcılar ve emeklilik şirketleri tarafından yapılan emeklilik sözleşmesidir. Emeklilik şirketi ile portföy yönetim şirketi arasında yapılan sözleşme ile de emeklilik yatırım fonlarının uzman portföy yöneticileri tarafından yönetilmeleri sağlamaktadır.

Emeklilik branşında faaliyet ruhsatı alan şirketlerin, ruhsatın verilmiş tarihinden en geç üç ay içerisinde emeklilik fonu kurmak amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu'na başvurmaları gereklidir. Şirketin fon kurma başvurusunun kurula zamanında yapılmaması veya başvurunun reddedilmesi halinde, verilmiş olan kuruluş izni ve faaliyet ruhsatı geçersiz sayılmaktadır.

1.5.4.6.Emeklilik Şirketlerinin Organları

Emeklilik şirketinin yönetim kurulunun en az beş kişiden oluşması gerekmektedir. Emeklilik şirketin genel müdürü ve genel müdürün yokluğunda vekili, yönetim kurulunun doğal üyesi olmaktadır. Yönetim kurulu üyelerinin salt çoğunluğunun, denetim kurulu üyelerinin, genel müdürün, genel müdür yardımcılarının ve başka unvanlarla istihdam edilseler dahi yetki ve görevleri itibarıyla genel müdür yardımcısına denk veya daha üst konumda imza yetkisine sahip yöneticilerin en az lisans düzeyinde eğitim görmüş olmaları ve sigortacılık veya işletmecilik alanında mesleki deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Mesleki deneyim süresi genel müdür için on yıl diğerleri için yedi yıldır (Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esaslarına İlişkin Yönetmelik (2002), T.C. Resmi Gazete, md 12)

Aşağıdaki tablo 6’da ülkemizde faaliyetlerini yürütmekte olan emeklilik şirketleri ve aldıkları izin ve ruhsatlar gösterilmiştir.

Tablo 6: Emeklilik Şirketi İçin Hazine'den İzin Alan Sigorta Şirketleri

ŞİRKETİN ADI	DÖNÜŞÜM-KURULUŞ İZİNİ	FAALİYET RUHSATI	FON KURULUŞ İZİNİ	EMEKLİLİK PLANLARI ONAYI
Aegon Emeklilik ve Hayat A.Ş	*	*	*	*
Anadolu Hayat Sigorta A.Ş	*	*	*	*
Ankara Emeklilik A.Ş	*	*	*	*
AvivaSa Emeklilik ve Hayat A.Ş.	*	*	*	*
Başak Emeklilik A.Ş	*	*	*	*
Doğan Emeklilik A.Ş	*	*	*	*
ErGo İsviçre Emeklilik ve Hayat A.Ş.	*	*	*	*
Finans Emeklilik A.Ş.	*	*	*	*
Fortis Emeklilik ve Hayat A.Ş.	*	*	*	*
Garanti Emeklilik A.Ş	*	*	*	*
İng Emeklilik A.Ş.	*	*	*	*
Koç Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş	*	*	*	*
TEB Bireysel Emeklilik A.Ş	*	*	*	*
Vakıf Emeklilik A.Ş	*	*	*	*
Yapı Kredi Emeklilik A.Ş	*	*	*	*

Kaynak: <http://www.besonline.net/disp.asp?oid=465-18/12/2003>

Emeklilik şirketleri ile katılımcılar arasında işleyen süreç şu şekilde özetlenebilir: Emeklilik şirketleri, katılımcıların sisteme girmek istemeleri halinde ortalama gelir düzeyine, risk profiline, önceliklerine, ihtiyaçlarına ve emeklilik dönemlerindeki beklentilerine göre katılımcıya en uygun planı oluşturur. Katılımcı sunulan planı kabul etmesi halinde, emeklilik sözleşmesi başvuru formunu doldurup imzalayarak ilk katkı payını öder. Sözleşmenin yürürlüğe girmesi ile katılımcı adına BES’te bulunduğu sürece ödediği katkı payları ile getirileri, emeklilik şirketinin değiştirirse dahi, aynı hesapta takip edilir. Ödenen katkı payları, seçilen emeklilik yatırım fonlarında, portföy yöneticisi tarafından yönetilir (<http://www.oyakemeklilik.com/Sss.jsp>)

1.5.4.7.Hazine Müsteşarlığı

Hazine Müsteşarlığı (HM), 4632 sayılı Kanunla kendisine yüklenen görevler dolayısıyla, BES'in yürütülmesi bakımından Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu (BEDK) ile birlikte hayati öneme sahip kurumlardan biri konumundadır. BEDK'nin oluşumundan, sekreteryaya hizmetlerinin yürütülmesine kadar, Kanunun çeşitli maddelerinde belirtilen çok sayıda faaliyetin gerçekleştirilmesinin Hazine Müsteşarlığı tarafından yerine getirilmesi Kanunda öngörülmüştür. 4632 sayılı Kanunda Hazine Müsteşarlığı'nın görevleri şu şekilde geçmektedir (Gülhan, 2007: 73):

- Bireysel emeklilik sözleşmelerinin içeriğinde yer alacak hususların belirlenmesi,
- Bireysel emeklilik hesaplarının emeklilik şirketleri arasında aktarımı ile ilgili hususların belirlenmesi,
- Giriş aidatları, yönetim ve fon işletim giderlerinin belirlenmesi,
- Emeklilik şirketlerinin kuruluş izinlerinin ve faaliyet ruhsatlarının verilmesi,
- Bireysel emeklilik şirketlerinin kamuyu bilgilendirmeye yönelik ilan ve reklamlara ilişkin usul ve esasların belirlenmesi,
- Emeklilik şirketlerinin denetimi,
- Mevcut sigorta şirketlerinin emeklilik şirketi statüsüne geçişine ve faaliyet ruhsatı verilmesine ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi

olarak sıralanmaktadır. Ayrıca Müsteşarlık, BEDK'nin faaliyetlerini kolaylaştıracak şekilde belirli konularda danışmanlık hizmeti vermek ve uygun görüş bildirmekle yükümlüdür.

1.5.4.8.Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu

Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu, (BEDK), BES'in işleyişinde kurumsal yapının en üst kademesinde yer almaktadır ve BES ile ilgili politikaları belirleyerek hayata geçirilmesini sağlamak üzere gerekli tedbirleri almakla sorumlu kuruldur. Kurul, Hazine Müsteşarlığının Başkanlığında, Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından görevlendirilecek en az genel

müdür seviyesindeki birer temsilciden oluşmaktadır (4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (2001), T.C. Resmi Gazete, md.3).

BEDK, toplantılarını Hazine Müsteşarlığı tarafından önerilen ve başkan tarafından belirlenen tarih ve gündemle olağan olarak üç ayda bir düzenlemektedir. Üyeler toplantıya bizzat katılmakla yükümlü olup, herhangi bir sebeple işlerinden geçici veya sürekli ayrılmaları durumunda yerlerine vekilleri iştirak etmektedir. .

1.5.4.9.Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş.

Sistemde faaliyetlerin güven içerisinde yapılmasını sağlamak, katılımcıların hak ve menfaatlerinin korunmasını sağlamak, sorunların çözümünde görev almak, bilgilere bağlı verilerin oluşturulmasını sağlamak Emeklilik Gözetim Merkezi'nin sorumluluğundadır. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca; BES'te yer alan şirketlerin Hazine Müsteşarlığı tarafından elektronik ortamda günlük gözetim ve denetimine esas bilgilerin oluşturulması ile bireysel emeklilik araçları sınavı konularında görevlendirilecek olan Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM), Hazine Müsteşarlığı adına gözetim ve denetimde faaliyet göstermektedir ve bireysel emeklilik alanında faaliyet gösterme izni alan 11 şirket ortaklığında 10 Temmuz 2003 tarihinde merkezi İstanbul'da olmak üzere kurulmuştur (Yaslıdağ, 2004: 42).

Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM) emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin gözetimi ve ilgili kurumlara raporlanmasını sağlama yanında katılımcı ve kamuoyunun bilgilendirilmesi fonksiyonlarını yerine getiren bir kontrol mekanizmasıdır (Çukur, 2008: 50).

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun 20/A maddesi ve ilgili mevzuat uyarınca Hazine Müsteşarlığı'nın görevlendirme ve yetkilendirmesi çerçevesinde EGM'nin görev ve sorumlulukları şu şekilde belirlenmiştir: Müsteşarlığın karar almasına yardımcı olacak verilerin sağlanması ve Müsteşarlığın yazılı iznine istinaden hizmet alacak bireysel emeklilik şirketlerine ve kamuya sağlıklı bilgi aktarımı için; emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin günlük olarak elektronik ortamda gözetimi ve yetkili kamu otoritelerine raporlanması, emeklilik şirketlerince yapılacak işlemlerin sonucunda oluşan bilgilerin konsolidasyonu, katılımcı bilgileri ile sözleşme

bilgilerinin elektronik ortamda saklanması, gizliliğinin korunması, kamuoyunun ve katılımcıların bilgilendirilmesi, istatistik üretilmesi, BES'in analitik olarak sorgulanması, bireysel emeklilik araçları sınavının yapılması ve bireysel emeklilik araçları sicilinin takibi, ortak tanıtım, eğitim programları, yazılım ve benzeri konulardaki taleplerin karşılanması sistemin güven içinde işleyişi ile olası sorunların zamanında gerekli müdahalelerde bulunulmasına yardımcı olmak (<http://www.egm.org.tr>).

1.5.5.Bireysel Emeklilik Sistemi Finansmanı ve Finansman Yöntemleri

BES'in finanse edilmesi ile ilgili olarak katkı payı ödemeleri, giriş aidatı ödemeleri, yönetim giderleri, fon işletim giderleri, özel hizmet kesintisi gibi kavramlar bu bölümde açıklanmıştır.

1.5.5.1.Katkı Payı Ödemeleri

BES'te finansmanın temelini katılımcı tarafından ödenecek katkı payları (primler) oluşturmaktadır. Eğer katılımcının bağımlı çalışması gibi bir durum söz konusu ise katılımcı adına işverenleri de katkıda bulunabilmektedir. Fakat işveren katkısı tamamen gönüllülük esasına göre gerçekleşmekte ve kanunda işveren katkıları ile ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. İşverenin katkısı, bireysel iş akitlerine konulacak hükümlerle sağlanabileceği gibi, toplu iş sözleşmelerinin de bir maddesi olarak düzenlenebilecektir. BES katılımcı tarafından ya da katılımcı adına ödemeyi yapan katılımcı nam hesabına hareket eden kişi ya da kurum tarafından finanse edilir. Ödenecek katkı payı miktarları yapılan bireysel emeklilik sözleşmesinde belirtilir. Katılımcının isteğine göre talebine göre ödemeler aylık, üç aylık, altı aylık ya da yıllık periyotlarda yapılabilmektedir. Ayrıca katılımcı istediği zaman şirketler tarafından belirlenen asgari katkı paylarının altında kalmamak kaydı ile ödemelerini artırarak veya azaltarak sözleşmesine ilave katkı payı ödeyebilme olanağına sahiptir.

1.5.5.2. Giriş Aidatı

Giriş aidatı, emeklilik şirketlerinin, BES'e yeni katılanlardan talep ettiği aidattır. Bu aidat sisteme girişte peşin veya taksitli ödemeler halinde alınabilir. Sisteme girişte tehir

edilen giriş aidatı, sözleşmenin başka bir şirkete aktarımı veya katılımcının sistemden ayrılması halinde talep edilebilmektedir. Aidat tutarı, bireysel emeklilik teklif formunun imzalandığı tarihteki asgari ücretin brüt tutarının yarısını aşmamak kaydı ile şirketler arasında değişkenlik gösterebilmektedir. Katılımcının başka bir emeklilik şirketine sözleşmesini aktarması durumunda yeni şirkette katılımcı tekrar giriş aidatı ödemez.

Kanunda da belirtildiği üzere emeklilik şirketleri, katkı payı dışında, ilk defa sisteme girerken ve yeni bir bireysel emeklilik hesabı açtırırken, katılımcıdan katkı payının dışında giriş aidatı isteyebilmektedirler(4632, 2001: md.7). Bu miktar mutlak olarak alınması gereken bir miktar değildir. Giriş aidatının alınıp alınmayacağını, şirketler arasındaki rekabet belirlemektedir. Fakat bu alanda faaliyet gösterecek şirket sayısı sınırlı olduğundan kendi aralarındaki rekabet dezavantaja dönüşmeyecek şekilde bir giriş aidatı belirlenmektedir (Alper, 2005: 8).

Emeklilik şirketlerinin, katılımcının ödeyeceği giriş aidatının miktarını bütün reklam ve ilanlarında açık olarak belirtme zorunluluğu bulunmaktadır. Söz konusu gider veya ücretler konusundaki bilgilendirme yükümlülüğüne aykırılık halinde idari para cezası uygulanmaktadır. Giriş aidatının miktarının şirketin masraflarını karşılayacak düzeyde belirlenmesi temeline dayanarak bu ücretin orta ve alt gelir gruplarının tercihlerini olumsuz olarak etkilememesi için BDK de görüşleri dikkate alınarak Hazine Müsteşarlığı tarafından gerekli düzenleyici tedbirlerin alınması öngörülmüştür (4632 Sayılı Kanun, md.7). Buna rağmen bu miktarın sigortalının tercihini etkileyecek bir seviyede olması olasılığı her zaman mevcuttur (4632 Sayılı Kanun, md.22).

1.5.5.3. Yönetim Gideri

Bireysel emeklilik katılımcısı için diğer bir gider kalemi de yönetim gideridir. Bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı payları üzerinden en fazla yüzde 8 oranında olacak şekilde yönetim gideri kesintisi yapılabilmektedir. Giriş aidatı yüzde 8 sınırını geçmemek kaydıyla sözleşmede gerekli bilgilendirmeleri yaparak rekabet koşulları içinde şirketten şirkete plandan plana farklılık gösterebilmektedir.

1.5.5.4. Fon İşletim Gideri

Emeklilik yatırım fonları içtüzüklerinde belirtilen ve fon portföyünün yönetim giderlerini karşılamak üzere tespit edilen ve fon net varlık değeri üzerinden azami yüz binde on oranında günlük olarak ödenen tutar fon işletim gideri kesintisi olarak adlandırılmaktadır. Emeklilik sözleşmelerinde yer alan giriş aidatı, yönetim gideri ve fon işletim gideri kesintilerinde değişiklik yapılabilmesi için sözleşmede aksine hüküm bulunmaması ve Hazine Müsteşarlığı tarafından onaylanması gerekmektedir. Böyle bir değişikliğin yapılması durumunda değişiklik en geç on işgünü içerisinde katılımcılara bildirilmelidir.

Fon net varlık değeri üzerinden hesaplanan günlük en fazla yüz binde on oranındaki fon işletim gideri kesintisi katılımcının diğer bir gideridir. Bu kesintinin oranı yıllık yaklaşık olarak yüzde 3,7'dir ve fon işletim gideri kesintisi katılımcının emeklilik fonu toplam net varlığı üzerinden yapılmaktadır. Yapılan kesintilerden sonra yani katılımcının katkı paylarından yönetim gideri kesintisi yapıldıktan sonra geriye kalan miktar ile fon satın alınmakta ve fon net varlığı büyütülmeye çalışılmaktadır. Fon içtüzüğü ve izahname hükümlerine göre menkul kıymetler alınarak portföy oluşturulmaktadır. Fon portföyü, fonda yer alan nakit para ve sermaye piyasası araçlarından meydana gelmektedir. Fon portföy değeri piyasada oluşan fiyatlara göre her gün yeniden belirlenmektedir. Fon portföyündeki varlıkların değerlendirilmesi ile oluşan portföy değerine, fon alacaklarının eklenmesi ve fon borçlarının düşülmesi ile bulunan toplam değer, fon net varlık değerini ifade etmektedir (EYFY (2002), T.C. Resmi Gazete, md.4).

1.5.5.5. Özel Hizmet Kesintisi

Emeklilik şirketi, katkı payı ödenmesine ara verilmesi veya yasal bildirimler ve sunulan standart hizmetler dışında katılımcı tarafından emeklilik sözleşmesinde belirlenen özel hizmetlerin talep edilmesi halinde, katılımcıya bildirimde bulunmak kaydıyla, brüt asgari ücretin aylık tutarının yüzde 25'ini aşmamak kaydı ile özel hizmet gider kesintisi yapabilmektedir. Bu orana karşılık gelen tutar, katılımcının bireysel emeklilik hesaplarındaki fon adetlerinden indirim yapılmak suretiyle karşılanmaktadır.

1.5.6. Bireysel Emeklilik Sisteminde Denetim

Bireysel emeklilik sistemlerine güven oluşturacak, emeklilik sistemine katılacakların haklarının korunmasını ve sistemin daha düzgün çalışmasını sağlayacak etkin bir denetim mekanizmasının oluşturulması önem verilmesi gereken bir konudur.

Denetim ile ilgili olarak Hazine Müsteşarlığı ve SPK'nin BES'i oluşturan emeklilik şirketlerini, emeklilik fonlarını, portföy yönetim şirketlerini ve saklama kurumlarını yılda en az bir kez denetlenmeleri öngörülmektedir. Ayrıca, emeklilik şirketi ve emeklilik fonlarının belirli aralıklarla bağımsız dış denetimden de geçirilmeleri gerekli görülmektedir. İç denetim mekanizması ile emeklilik şirketi ile emeklilik fonlarının firma denetim elemanlarınca iç denetiminin de sağlanması gerekmektedir.

BES'te çok yönlü ve geniş kapsamlı bir denetim mekanizması bulunmaktadır. Bu denetim mekanizması, Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan denetim, SPK tarafından yapılan denetim, Emeklilik Gözetim Merkezince yapılan günlük gözetim ve denetim, aktüeryal denetim, bağımsız dış denetim, iç kontrol sistemi ve iç denetim olmak üzere çeşitli denetimler ile işlevini yerine getirmektedir.

1.5.6.1. Aktüeryal Denetim

Bir aktüer tarafından her yılsonunda emeklilik şirketlerinin, emeklilik ve sigortacılık faaliyetleri ile ilgili olarak gerçekleştirilen denetimler aktüeryal denetim olarak adlandırılmaktadır. Aktüeryal denetim, emeklilik şirketinin faaliyet gösterdiği tüm branşları kapsayacak şekilde branş bazında yapılacak teknik analizlerden oluşmaktadır. . Aktüeryal denetim sonucu hazırlanacak aktüerya raporunun, emeklilik şirketi genel müdürü veya genel müdür yardımcısı tarafından imzalanarak her yılın en geç mart ayı sonuna kadar Müsteşarlığa gönderilmektedir. Hazine Müsteşarlığı branş bazında yapılacak teknik analizlerin kapsamını, aktüerya raporunun içeriği ve gönderilme süresini belirlemeye yetkilidir, (TİSK (2010), "Türkiye'de BES", www.tisk.org.tr, (20.01.2010)

1.5.6.2. Günlük Gözetim ve Denetim

Hazine Müsteşarlığı tarafından BES'in güvenli ve etkin biçimde işletilmesini sağlamak, katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak amacıyla şirketlerin faaliyetlerinin denetlenmesi, günlük gözetim ve denetim olarak geçmektedir. Hazine Müsteşarlığı, şirketlerin faaliyetlerinin günlük olarak gözetim, denetim, işlem konsolidasyonu, katılımcılara ait bilgilerin saklanması, kamuyu ve katılımcıları bilgilendirme ile istatistik üretimi ve fonksiyonlarının yürütülmesini teminen emeklilik gözetim merkezini görevlendirmektedir. Emeklilik gözetim merkezi, gözetim ve denetim faaliyetlerinde katılımcıların fonlarla ilgili işlemlerine ilişkin bilgilere Kurul ve Kurulun uygun göreceği saklayıcı kuruluş aracılığıyla ulaşmaktadır.

Bireysel emeklilik şirketi, katılımcıların BES'e girmesine, katkılarının emeklilik planlarına uygun olarak yatırıma yönlendirilmesine, katılımcılardan yapılacak kesintilere, aktarımların yapılmasına, ayrılmalara, katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesine, bireysel emeklilik aracılık faaliyetlerine ve alakalı tüm işlemlerine yönelik katılımcılar ve Müsteşarlık nezdinde şeffaf olmasını sağlayacak çağdaş bilgi teknolojisi için bir altyapı oluşturmakla yükümlüdür. Şirket, katılımcı bazında gerçekleştirilen tüm faaliyetleri, gerçek zamanlı olarak, ilişkiyel veri tabanı yönetim sistemleriyle izlemeli, geriye dönük olarak katılımcı bir şekilde ve Müsteşarlık tarafından elektronik sorgulamaya açık tutmalı ve standartlaştırılmış veri tabanı kayıtlarını gün sonunda emeklilik gözetim merkeziyle paylaşmalıdır.

Hazine Müsteşarlığı, tek tip ve özel veri tabanı sorgulamalarını, şirketin veri tabanı sunucuları üzerinde de standartlaşmış yapısal sorgulama yöntemleriyle veya internet protokol ve teknolojileri esaslı olarak uzak alan bağlantısıyla yürütebilmektedir. Yönetmelikte belirtildiği üzere Müsteşarlık, bu sorgulamalarda kullanılacak veri tabanı kayıt deseninin asgari kümesini belirlemektedir. Şirket kullanacağı bilgi teknolojisi alt yapı bileşenleri ve gerekli ara yüzlerle, elektronik sorgulamaları gerçek zamanlı olarak yanıtlayacak mekanizmayı bünyesinde oluşturur ve katılımcılara internet ve otomatik sesli yanıtlayma teknolojileri kullanılmak suretiyle hizmet verir (Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (2002), T.C. Resmi Gazete, md. 29).

1.5.6.3. İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim

İç kontrol ve iç denetim, genel olarak uygulamalarda mevzuata uygunluk üzerine yapılan denetimlerden oluşur. Emeklilik şirketlerinin iç denetiminde de mali ve idari hususlarda sağlam bilgi akışını, bilgi bütünlüğünü, bilginin zamanında elde edilmesini sağlamayı, verimliliği artırmayı ve emeklilik şirketi faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunu kontrol etmek hedeflenmektedir. Emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin denetlenebilmesi için iç denetim sistemine ilişkin tüm politika ve prosedürleri yazılı belgelerde saklanmalıdır. Bu çerçevede emeklilik şirketleri uygulamalarının mevzuata, şirketin genel strateji ve politikalarına, emeklilik sözleşmesine ve ana sözleşmeye uygun yerine getirilmesini; emeklilik şirketi adına yapılan işlemlerin genel ve özel yetkilere dayalı ve sözleşmelere uygun olarak yapılmasını, katılımcılar ve diğer işlerle ilgili belgelerin düzenlenmesini; emeklilik şirketinin muhasebe, belge ve kayıt düzeninin iyi bir şekilde işlenmesini; usulsüzlüklerden ve hatalardan kaynaklanan risklerin en aza indirilmesi için risklerin tanımlanmasını ve gerekli tedbirlerin alınmasını; kayıtların zamanında ve doğru tutulmasını; şirket çalışanlarının kendi adlarına yaptıkları işlemlerden şirketle çıkar çatışmasına yol açacak nitelikte olanların tespitini ve yapılan harcamaların belgeye dayandırılmasını denetleyecek bir iç denetim sistemi kurmalıdır.

Emeklilik şirketleri faaliyetlerinin iç denetim prosedürlerine uygun olarak işleyip işlemediğinin denetimi, emeklilik şirketi denetçilerince gerçekleştirilmektedir. Emeklilik şirketleri bu denetlemenin gerçekleşmesi doğrultusunda mesleki deneyim süresi hariç, emeklilik yatırım fonlarında fon denetçisi olmak için gereken niteliklere sahip en az bir iç denetçi ataması gerçekleştirmektedir. Ayrıca fon denetçisi de bu niteliklere sahip olma şartı ile şirketin iç denetçisi olarak görev alabilmektedir. Emeklilik şirketinin iç denetçisi, şirketin mali durumunu zayıflatacak veya olağan dışı sonuçlar doğuracak herhangi bir durumun varlığını ve risk teşkil edebilecek herhangi bir olayı saptadığında bir denetim raporu yazarak acilen bu raporu emeklilik şirketinin yönetim kuruluna sunmalı ve aynı zamanda raporun bir kopyasını Hazine Müsteşarlığı'na göndermelidir (EYFY, 2002: md.14).

1.5.6.4. Bağımsız Dış Denetim

Dış denetim, şirketlerde, şirketle bağlantılı çalışmayan dışarıdan bir denetçi tarafından gerçekleştirilen denetim türüdür. Emeklilik şirketinin mali yönden bağımsız dış denetiminin, bağımsız denetleme kuruluşları tarafından yılda en az bir kez yapılması kanunda belirtilerek zorunlu kılınmıştır. Bu dış denetime ilişkin esas ve usuller Müsteşarlıkça belirlenmektedir.. Müsteşarlık, 1.6.1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa göre denetlemeye yetkili olanlar tarafından kurulacak kuruluşların kuruluş şartlarını ve çalışma esaslarını Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği'nin görüşüne başvurarak ve bu görüşü dikkate alarak belirlemekte ve listeler halinde yayınlamaktadır. Fonların hesap ve işlemlerinin denetlenmesi için üçer aylık dönemler itibariyle bağımsız dış denetimler gerçekleştirilmektedir. Bu denetimlerle ilgili esas ve usuller Kurul tarafından belirlenmektedir (4632 Sayılı Kanun, 2001: md. 20).

Yapılacak bağımsız dış denetimin yürütülmesinde, bağımsız dış denetim raporlarının düzenlenmesinde ve denetlenmiş mali tabloların kamuya bildirilmesinde ve mevzuat ile düzenlenmemiş bireysel emekliliğe ilişkin diğer konularda sermaye piyasası mevzuatının bağımsız denetim ile ilgili hükümleri geçerli sayılmaktadır.

Emeklilik şirketlerinde yapılacak bağımsız denetim yazılı bir denetleme sözleşmesine bağlanmalıdır. Yazılan sözleşmenin bir kopyası emeklilik şirketi tarafından Hazine Müsteşarlığına iletilmelidir. Bu sözleşmede; emeklilik şirketinin denetlenmesinde görev alan denetçilerin ve onların yedeklerinin, yapılan bağımsız denetlemenin amacının ve kapsamının, bağımsız denetleme kuruluşu tarafından anlaşma kapsamında sunulacak diğer hizmetlerin, tarafların hak ve yükümlülüklerinin ve ücretin belirtilmesi gereklidir. Emeklilik şirketinin bağımsız dış denetimi; mevzuat ve genel kabul görmüş muhasebe esas ve ilkelerine uygunluk yönünden, defter, kayıt ve belgelerin incelenmesini içermektedir. Denetleme sonrasında hazırlanan yıllık denetleme raporu ve raporun özeti, denetlenen emeklilik şirketinin yönetim kuruluna sunulmaktadır. Yönetim kurulunun eline geçen denetim raporu özetleri geride bırakılan yılın mali tablo ve raporlarının görüşüleceği genel kurullarda okunmaktadır. Bu raporlar aynı zamanda Hazine Müsteşarlığı'nın gerekli

görmesi durumunda ülke genelinde yayımı ve dağıtımı yapılan tirajı en yüksek günlük iki gazetede yayımlanabilmektedir.

Şirketlerin birleşmesi durumunda veya devredilmesi gibi durumlarda da denetleme yapılmaktadır. Bu durumda yapılan denetleme sonucunda düzenlenen denetleme raporunun bir kopyası altı iş günü içinde Hazine Müsteşarlığı ile paylaşılmaktadır. Raporun aslı ise denetlenen emeklilik şirketinin yönetim veya tasfiye kuruluna sunulmaktadır. Bağımsız dış denetim şirketi ile emeklilik şirketi arasında imzalanan sözleşmeyi feshi halinde veya denetleme sözleşmesinin süre bitiminde yenisinin imzalanmaması halinde içinde bulunulan durum emeklilik şirketi ve bağımsız dış denetim şirketi tarafından en geç on gün içinde Hazine Müsteşarlığı'na bildirilmelidir (EŞY (2002), T.C. Resmi Gazete, md. 30).

1.5.7. Bireysel Emeklilik Sisteminde Vergi Uygulamaları

BES'te hem katılımı teşvik etmek için hem de emekliliğe hakkazanmadan sistemden çıkmayı caydırmak için bazı vergi uygulamaları bulunmaktadır (07.10.2001 tarihinde resmi gazetede yayımlanan 4697 sayılı Kanun çerçevesinde Bakanlar Kurulu'nun 24.12.2002 tarih ve 2002/5000 sayılı kararı).

Beyan usulü vergi mükellefi olan bir kişi veya ücretli bir çalışanı; kendisi, eşi ve bakmakla yükümlü olduğu çocukları adına ödediği katkı paylarını belirli ölçülerde vergi matrahından düşülmesini sağlayabilmektedir. Ücretli çalışanlar, kendi hesapları veya eşi ve çocukları için ödedikleri ve indirim konusu yapılabilecek prim, aidat ve katkıların toplamını, ödediği ayda elde edilen brüt ücretin yüzde 10'unu ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarı kadar olan kısmını vergi matrahlarından indirebilmektedir. Yıllık beyanname verenler de bir yıl içinde ödedikleri katkı paylarının toplamını, o yıl içindeki toplam vergi matrahlarının yüzde 10'unu ve yıllık asgari ücretin toplam tutarını geçmeyecek şekilde vergi matrahlarından düşebilmektedir. Şahıs sigortaları için ödenen primlerdeki yüzde 5'lik vergi istisnası, hem bireysel emeklilik hem de şahıs sigortası ödemelerinin yapıldığı durumda toplam yüzde 10'u geçmemektedir. Bakanlar Kurulu söz konusu oranı yüzde 20 oranına kadar artırmaya ve belirtilen haddi asgari ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirleme yetkisine sahiptir.

İşverenler tarafından ücretliler adına BES'e ödenen katkı payları, ödemenin yapıldığı aydaki çalışanın brüt ücretinin azami yüzde 10'u kadar veya yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşmayacak şekilde işverenlerin kurumlar vergisi matrahından indirilebilmektedir.

Ödenen katkı paylarının emeklilik yatırım fonlarında yatırıma yönlendirilmesi aşamasında fon varlıklarında meydana gelen değer artışları vergiye tabi değildir. Emeklilik şirketleri tarafından kurulacak emeklilik yatırım fonlarının kazançları, kurumlar vergisine ve gelir vergisi ödemesine tabi olmadığından, katılımcılar emeklilik yatırım fonlarına katkı yapmak suretiyle diğer fonlardan sağlayacakları gelirden daha fazla bir gelir sağlama olanağına kavuşmaktadırlar.

Bireysel emeklilik için var olan diğer bir vergi avantajına göre ise, sistemden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, malûliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin yüzde 25'i gelir vergisine tabi değildir ve kalan yüzde 75 üzerinden yüzde 5 stopaj kesilmektedir. Yani, toplam birikimler üzerinden yüzde 3,75 oranında bir stopaj kesintisi uygulanmaktadır.

BES'e girdiğinden beri 10 yıl geçmiş olan ancak 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılan katılımcıların tüm birikimlerinin yüzde 10'u, sisteme gireli henüz 10 yıl olmamış olan ve sistemden ayrılan katılımcıların tüm birikimlerinin yüzde 15'i stopaja tabi olmaktadır.

Özbolat (2004)'a göre bireysel emeklilik yatırım fonlarının kazançları, kurumlar vergisi ve gelir vergisinden ayrı tutulmaktadır. Araştırmada ücretli çalışanlar, beyana tabi vergi mükellefleri ve katılımcının sistemden çıkarken durumlarına göre yukarıdaki oranlarda stopaj vergisine tabi olduğu ifade edilmiştir.

1.6. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Fonlarının Sermaye Piyasalarına Etkileri

Türkiye'de BES'in sermaye piyasalarına etkilerini birkaç yönden değerlendirmek mümkündür. Bu değerlendirmeleri birkaç başlık altında inceleyebiliriz:

1.6.1. Bireysel Emeklilik Fonları ve Borçlanma

Emeklilik şirketleri ve sigorta kurumları toplamış oldukları fonları gelir elde etmek amacıyla çoğunlukla borç olarak vermektedirler. Kısa vadeli fonlar ise sosyal güvenlik kurumlarının sigorta ortaklıklarının, tasarruf sandıklarının büyük sanayi ve ticaret müesseselerinin elinde bulunan ve uzun vadeli işlerde kullanılmayan paralardan karşılanır.

Emekli sandığı ve SSK gibi kamu kurumları, kasalarında her zaman yüksek geliri olan fonlar bulundurlar. Bu kurumlar bu fonlarla devlet borçlanmasını desteklerler. Bireysel emeklilik fonlarının kurulması ve gelişmesi sayesinde devletin ihtiyaç duyduğu kaynaklar bu fonlardan karşılanabilir. Bu sayede devletin borç ihtiyacının karşılanması yanında, para değeri istikrarlı tutularak ve fiyat istikrarı da korunabilirse eğer bu kurumların ellerine tutmuş oldukları fonlar devlet tahvillerine yatırım amaçlı olarak transfer edilebilir.

Emeklilik fonlarının ve sosyal güvenlik kurumlarının fonlarından, bankacılık sistemi aracılığıyla yararlanılması maliyetlerin düşmesine sebebiyet vererek yatırımların artmasına ve ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunur. Ülkemizdeki durum göz önüne alındığında ve devletin faiz yükü dikkate alınacak olursa bütçenin yüzde 50 den fazlası faiz ödemelerine gitmektedir. Emeklilik fonlarından uzun vadeli borçlanmanın gerçekleştirilmesi durumunda sağlanan tasarrufların toplumsal hizmetlere, eğitim ve sağlık gibi, ayrılması yanında toplumun ihtiyaç duyduğu yerlere ayrılması mümkün olabilecektir. Bütçede bu şekilde alınan borçların faizlerinin düşük olması ekonomik dengenin sağlanması açısından da önemli olacaktır. Bu gerçekleştiği zaman yabancı sermaye girişinin artacağı da belirtilmelidir. Diğer yandan yüksek faizler nedeniyle girişimciler için yatırımların cazip olmaktan çıkmasına neden olmakta ve herkesi tasarrufunu bu yönde değerlendirmesine itmektedir. Emeklilik fonlarından uzun vadeli ve düşük faizli borç alınması durumunda diğer yatırımların cazibesi ve getirisi yüksek olacağından dolayı özel kesimin yatırımlarında da büyümeler yaşanacaktır.

Devletin ekonomik ve toplumsal alanlardaki işlevlerde son yıllarda artış olduğu gözlenmektedir. 1980'li yıllara kadar olan dönemde devlet çoğunlukla üretici ve girişimci devlet niteliğinde iken bu dönemden sonra devlet çoğunlukla düzenleyici ve yönlendirici

bir işlev yüklenmeye başlamıştır. Bunları göz önünde bulundurarak devlet, sosyal güvenlik kurumlarına verilen önemi arttırmasıyla birlikte bireysel emeklilik fonlarının kuruluşunu ve gelişmesini destekler politikalar izlemeye çalışmıştır. Emeklilik fonları, sigorta kurumları ve devlete ait diğer sosyal güvenlik kurumları bu bağlamda gelişme göstermişlerdir. Bireylerin yukarıda da belirtildiği gibi çeşitli tehlike ve risklere karşı kendilerini güvenceye almak amacıyla gelirlerinin belirli bir miktarını düzenli olarak aktarabilecekleri bireysel emeklilik fonları gereksinimi doğmuştur.

BES, mevzuatı gereğince, SPK tarafından altı temel fon türü faaliyet izni almıştır. Bunlar; gelir amaçlı fonlar, büyüme amaçlı fonlar, ihtisaslaşmış fonlar, para piyasası fonları, kıymetli madenler fonları ve diğer fon gruplarıdır.

Gelir amaçlı fonlar, temettü geliri veya faiz geliri elde etmeyi hedeflerken, büyüme amaçlı fonlar sermaye kazancına ağırlık vermektedir. İhtisaslaşmış fonlar, coğrafi bölge, ülke, sektör ve endeksler bazında yatırım yaparken, para piyasası fonları vadesine üç ay veya daha az kalmış ve likiditesi yüksek varlıklardan, kıymetli madenler fonları da en az yüzde 80 oranında kıymetli madenler ve altına dayalı varlıklardan oluşmaktadır. Kasım 2009 itibariyle Türkiye'de işlem gören emeklilik yatırım fon türlerine ait bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 7: Kasım 2009 İtibariyle Türkiye'de İşlem Gören Emeklilik Yatırım Fonları

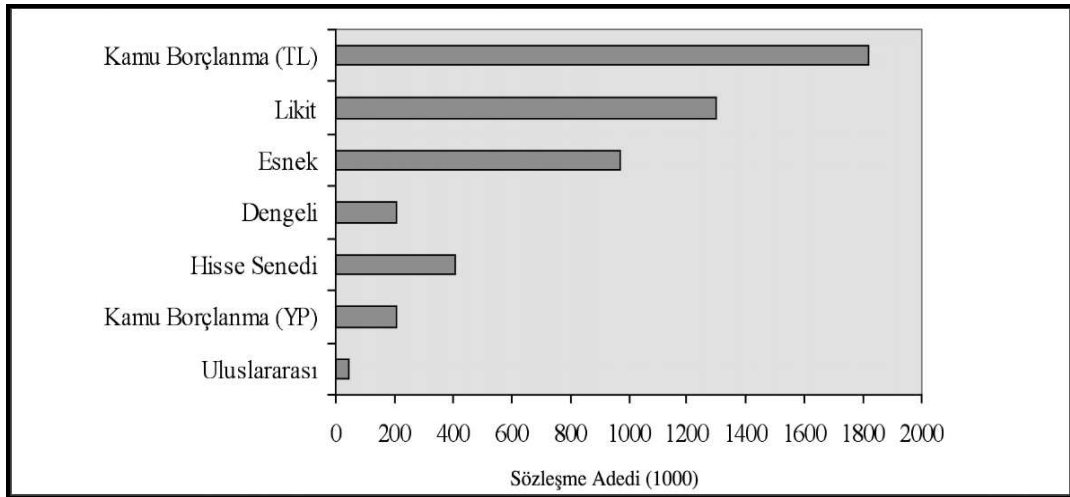
Yön Türü	Sayı	Toplam Değer (milyon TL)
Büyüme Amaçlı Fon	25	820
Gelir Amaçlı Fon	62	5338
İhtisaslaşmış Fon	1	32
Para Piyasası Fonu	17	1174
Diğer	25	1400
Toplam	130	8764

Kaynak: SPK (2009),

<http://www.spk.gov.tr/apps/MutualFundsPortfolioValues/FundsInfos.aspx? ctype=E>

Tablo 7'den görüleceği üzere Türkiye'de Kasım 2009 itibariyle toplamda 130 emeklilik yatırım fonu işlem görmektedir. Bu fonların büyük bir kısmını temettü geliri veya faiz geliri elde etmeyi hedefleyen gelir amaçlı fonlar oluşturmaktadır. Bu fonları büyüme amaçlı ve diğer fonlar takip etmektedir. Gelir amaçlı fonların fon toplamı içinde ağırlıkta olması Türkiye'deki emeklilik şirketlerinin daha çok kamu borçlanma araçları gibi risksiz getiri sağlayan yatırım araçlarından oluşan fon kurma eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Şekil 1'den görülebileceği üzere katılımcılar da daha çok risksiz getiri sağlayan kamu borçlanma araçlarının yer aldığı fon gruplarını tercih etmektedirler. Bu durum katılımcıların uzun vadeli yatırım olarak nitelendirilen BES'teki tasarruflarını riskten koruma amacıyla hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Hisse senetleri gibi riski yüksek yatırım araçlarının yer aldığı fon gruplarının ise katılımcıların tercih sıralamasında gerilerde yer aldığı görülmektedir.

Grafik 5: Katılımcıların Fon Grubu Tercihleri (1000 Adet)

Kaynak: BES Gelişim Raporu 2008, <http://www.egm.org.tr/bes2008gr.asp>, s.23.

Emeklilik yatırım fonlarına katılımcılar tarafından ödenen katkı paylarının tasarruf miktarı üzerinde ve dolaylı olarak sistemin gelişmesinde oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır. Katılımcılar katkı paylarını ödemedi ve miktarını belirlemede (emeklilik firması tarafından belirlenen asgari katkı payının üzerinde) serbest olduklarından ekonomide ve diğer yatırım araçlarının getirilerinde meydana gelebilecek olumlu veya olumsuz değişiklikler katkı payını etkileyebilmektedir. Özellikle ekonomik göstergelerdeki değişikliklerin herkesi etkileyebileceği düşünüldüğünde katılımcıların katkı paylarının da bu durumdan etkilenmesini düşünmek yanlış olmayacaktır. Graifk 5'te de görüldüğü gibi

katılımcılar daha çok riski düşük olan kamu borçlanma ve likit fonu tercih etmektedirler. Esnek fon da yine tercih listesinde 3. sırayı almıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomi kısa zamanda ciddi değişiklikler gösterebildiğinden daha çok sabit getirili fonların tercih edildiği görülmektedir.

Bireysel emeklilik fonlarının güvenilirlik, verimlilik, likitlik ve dolaşım kolaylığına sahip olmaları gerekmektedir (Tanzi, 1982: 582).

Bireysel emeklilik kurumlarının temeli güvenilirlik ilkesine dayanmalıdır. Bu kurumlar, üyelerine karşı belirli dönem sonunda veya olay sonucunda yükümlülük altına girmektedirler. Bu yükümlülüğün gereğini de yerine getirebilmeleri için topladıkları fonları düzenli gelir getiren, güvenli alanlara yatırmak ve söz konusu fonları riske atmadan en verimli şekilde yönetme zorunluluğunu getirmektedir. Devlet güvencesi nedeniyle emeklilik şirketlerinin bu bağlamda topladıkları fonları değerlendirebilmeleri için devlete borç verme yöntemini kullanmaları uygulamada sıklıkla görülmektedir. Devlet tahvilleri diğer tahvillerden daha avantajlıdır. Diğer yandan devlet tahvillerinin satışı riski düşük yatırımlarda faiz oranlarını yükselttiği ölçüde önemli bir etkinin meydana gelmesine neden olur. Bu durumda özel kesime verilen borçlar kamu kesimine kayar. Bu durumda özel kesimin kaynak sıkıntısı ortaya çıkar. Bu sıkıntı üretim ve yatırım faaliyetlerinin daralmasına neden olur. Bu daralma kamu kesimi yatırım ve üretim artışıyla giderilmediği takdirde ekonomi bir daralma sürecine de girebilir (crowding out effect, dışlama etkisi). Bunun olumlu ve olumsuz etkileri bulunulan konjonktüre göre değişiklik gösterir.

Verimlilik ilkesi ise güvenilirlik ilkesi ile ters orantılı olarak değişebilmektedir. En yüksek verimi elde etmek bedeli olası risklerin sonuçlarına katlanmayı gerektirir. Verimliliğin yükselmesi riski yükseltirken güvenilirliği de azaltmaktadır. Yatırım sepetinin çeşitlendirilmesi ve yeterli düzeyde likiditeye sahip olunması zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden sahip olunan fonların belli bir bölümünün hemen paraya çevrilebilen değerlerde tutulması gerekir. Dolaşım kolaylığı ile vurgulanan fonların kanalize edildiği kâğıtların (tahvil, hisse senedi, gelir ortaklığı senedi) veya belgelerin piyasada alınıp satılmasının ve el değiştirmesinin yasaklanmış olmamasıdır. Yasaklı olan veya olabilecek kâğıtlara yatırım yapmak oldukça yüksek risk barındırmaktadır. Buna karşılık dolaşımı serbest olan kâğıtlara yönelmek daha güvenli ve sağlıklı bir alternatiftir.

Emeklilik kurumlarının topladığı fonlar çekilerek ya da izlenen ekonomik politikaya uygun yatırım alanlarına yönlendirilmek suretiyle ekonomik dengeler değiştirilebilmektedir. Burada yalnızca ekonomik dengelerin gözetilmesi yoluyla bu kurumların fonlarının belirli amaçlara yöneltilmesi ya da bu konuda yasal zorunlulukların belirlenmesi bu kurumların asıl işlevlerine zarar verebilir. Aradaki dengenin kurulmasında dikkatli davranılması gereklidir. Türkiye’de kamuya ait sosyal güvenlik kurumlarında bu olguyu gözlemek mümkündür. Burada siyasal süreçteki politik tercihlerin rolü büyüktür. Bireysel emeklilik fonları bu bakımdan sakıncalar barındırmamaktadır.

Günümüzde bireysel emeklilik fonlarının ellerinde tuttıkları fonlar sadece devlet borçlanma kaynakları arasında değil aynı zamanda özel sektör borçlanma kaynakları içinde en önemli kaynaklardan biridir. Örneğin; ABD’de sermaye piyasalarında işlem gören borçlanma kâğıtlarının yüzde 70’i bu kuruluşların fonlarından karşılanmaktadır (Drucker, 1995: 75).

Sonuç olarak bireysel emeklilik fonlarının borçlanma kaynakları içinde önemli bir konuma sahip olduğu bilinmektedir. Gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi emeklilik fonları aracılığı ile toplanan fonların sermaye piyasasına yönlendirilmesi yatırım yapacak kişi ve kurumlara fayda sağlayacağı gibi genel olarak ülkeye de fayda sağlayacaktır. Ülkemizde her yıl genel bütçeden sosyal güvenlik kurumlarına yapılan aktarımlar dikkate alınarak inceleme yapılması konunun önemini daha net ortaya koymaktadır.

1.6.2. Bireysel Emeklilik Fonları ve Ekonomik İstikrar Etkisi

Ekonomik istikrar fiyat istikrarı ve tam kullanımın gerçekleşmesi anlamı taşımaktadır. Çalışmamızda ekonomik istikrarın daha çok fiyat istikrarı özelliği üzerinde durulmuştur. Bilindiği gibi bir ekonomideki fiyatlar genel düzeyinin yükselme ve düşme yönündeki hareketlerinin kontrol edilmesi yoluyla fiyat yükselişlerinin ve düşüşlerinin belirli aralıklarda tutulması demektir (bazı ekonomistler bu aralığın + yüzde 3-4 ve - yüzde 3-4 arasında olduğunu ileri sürmektedirler).

Ekonomide fiyat istikrarını etkileyen birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenlerden en önemlisi para hacmi ile cari tüketim miktarı arasındaki uyumsuzluklardır. Para arzının toplam harcamaları mal ve hizmet arzından daha fazla arttırması (azaltılması) durumunda genel fiyat düzeyinde yukarı (aşağı) doğru bir eğilim ortaya çıkmaktadır. Toplam para hacmini etkileyen olayların fiyat istikrarı bakımından büyük önemi bulunmaktadır. Piyasada para hacmini değiştiren etkenler içinde iç borçlar dolayısıyla da emeklilik fonları da yer almaktadır. İç ve dış borçların fiyat istikrarını nasıl etkilediği borçlanmanın kaynağı, alınan borçların kullanım yeri ve borcun anapara ve faizinin kime ödendiği farklılıklar taşımaktadır.

Merkez bankasından borçlanma para arzındaki bir artışa yol açmak suretiyle enflasyonist bir etki yaparak ekonomik istikrarı bozabilir. Diğer yandan ticari bankalar tarafından yapılan finansman (alınan borç) bankaların elinde rezerv bulunup bulunmadığına göre değişecektir. Kısaca ifade edecek olursak, eğer devletin kısa süreli fon ihtiyacının giderilmesi bankanın portföy hacmindeki genişlemeler sonucunda mümkün oluyorsa o takdirde piyasadaki toplam para hacmi genişlemesi portföydeki toplam büyüme kadar olacaktır. Buna karşılık bankaların sadece portföy bileşimi değişmiyorsa bu durumda para hacminde herhangi bir değişme meydana getirmeyecektir (Açba, 1992: 157) Firmalardan, kişilerden ve diğer ticari kurumlardan borçlanmak da benzer ancak daha karmaşık etkiler meydana getirecektir.

Görüldüğü gibi emeklilik fonları hariç devletin diğer borç kaynaklarının ekonomik faaliyetler üzerindeki genişletici etkisi belirli koşullar altında ve sınırlı ölçüde gerçekleşmektedir. Emeklilik fonlarından finansman yapılması durumunda kısa vadeli borçlara göre uzun vadeli olacağından dolayı ekonomik istikrar üzerindeki etkisi olumlu yönde olacaktır. Diğer finansman teknikleri ile kıyaslandığında bu tür bir borçlanmanın uzun vadeli olması ve gönüllü tasarruflardan karşılanması nedeniyle faiz oranları daha düşük seyredeceği için devletin faiz yükü azalacaktır. Diğer yandan kamu kuruluşlarının açıkları ve sermaye yetersizliklerinin giderilmesinde bu tür bir kaynağa başvurulması ekonomik denge üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmez. Yani, arz ve talep koşullarını etkileyen bir borç yöntemi değildir.

1.6.3. Bireysel Emeklilik Fonları ve Gelir Dağılımı

Normalde devlet borç aldığı zaman bu borcun geri ödenmesi sırasında gelir dağılımı da etkilenir. Bu etki özellikle faiz ödemeleri ve anapara ödemeleri sırasında ortaya çıkmaktadır.

Devlet borçlandığı kesimlere vermiş olduğu belgelerde yazılı faiz oranları dışında, birtakım muafiyet ve istisnalar, ekonomik konjoktüre göre sağlanan diğer ayrıcalıklarla beraber satışa sunduğu kâğıtların cazibesini yükseltmektedir.

Uygulamada devlet borçlandığı kaynakları harcamıyorsa(bu son derece güçtür) ve bu kaynakları bireylerden ve kaydi para yaratmayan kurumlardan, sosyal güvenlik kurumları ve emeklilik fonları gibi) borçlanarak elde ediyorsa borçlanmanın net etkisi toplam para sunumunu daraltması ve likiditeyi azaltma olduğundan deflasyonist etki yapabilecektir (Hansen, 1982: 152-153).

Devlet borçlanmasında alınan borçlar vergilerle ödendiği için borcun alındığı ve faizin ödendiği kişilerle vergi ödeyen kişilerin aynı olmaması durumunda ortaya gelir dağılımı sorunu çıkmaktadır. Gruplar arasında da benzer sorunların yaşanması durumunda sözgelimi borçlar üst gelir grubundan alınırken borç ödemeleri için alınan vergiler ise alt gelir grubundan toplandığı için gelir dağılımı bozulacaktır. Büyük ve küçük işletmeler açısından da durum benzer şekilde oluşmaktadır. Devlet borçlarını alanlara sağlanan muafiyet ve istisnaların kapsamı genişledikçe gelir adaletsizliği de büyüyecektir. Enflasyonist, deflasyonist ve stagflasyonist ortamlarda bu koşulların değişiklik gösterebileceği belirtilmelidir.

Devletin yukarıda sözünü ettiğimiz borçları emeklilik fonlarından temin etmesi durumunda gelir dağılımında çeşitli düzelmeler beklenebilir. Emeklilik fonlarına kayıtlı olanların çoğunlukla alt ve orta gelir grubuna bağlı oldukları göz önüne alındığında. Bu durumda devlet bu fonlardan borç aldığı zaman anapara ve faiz ödemeleri söz konusu kimselere yapılacağından dolayı bu kişilerin gelir düzeyinin yükseleceği ileri sürülmektedir. Yine alt gelir grubuna ait primlerle ayakta kalan emeklilik fonlarının

devlete borç vererek bunu karşılığında faiz ve anapara ödemelerini sağlamaları durumunda gelir dağılımında adalet sağlanacağı ileri sürülmektedir.

1.6.4. Bireysel Emeklilik Fonları ve Özelleştirme

Sosyal güvenlik kurumları ve emeklilik fonları bünyelerinde büyük tutarda fonları barındırdıkları için özelleştirme ve özelleştirilen kamu kurumları için büyük bir potansiyel taşımaktadırlar. Devlete ait sosyal güvenlik kurumlarının özelleştirme sürecindeki rolleri bu kurumların yasal ve hukuki açıdan bir takım kısıtlamalara tabi oldukları için çoğunlukla sınırlı olmaktadır.

Özelleştirme uygulamalarının temeli aşağıdaki iki varsayıma dayanmaktadır;

- Özel kesimde çalışan işletmeler kamu işletmelerine nazaran daha etkin ve verimlidir,
- İkinci varsayıma göre tekelci piyasalarda çalışma rekabet piyasalarına nispeten etkisizliğe yol açar (Batirel, 1994: 119).

Bu durumda bireysel emeklilik fonlarının kamu sosyal güvenlik fonlarına göre daha verimli ve etkin çalışacağı ileri sürülebilir.

Özel sektöre devredilecek KİT'ler kârlı durumda bulunmalı ya da özel sermayeyi çekmek için yeterli ümidi vermelidir. Ayrıca özelleştirilecek KİT'ler öz kaynak ve yabancı kaynak bakımından dengeli bir bilânço yapısına sahip olmalıdır. Özelleştirmenin ekonomide yeni kaynakların oluşumuna yol açması, üretken olmayan alanlarda kullanılan kaynakları üretken alanlara yönlendirilmesi, atıl duran kaynakları harekete geçirmesi için gelişmiş ve derinlik kazanmış bir sermaye piyasasına ihtiyaç vardır (Devrim, 1996: 30). Sermaye piyasasının yeterince gelişmediği ülkelerde gelir dağılımında iyileşme sağlayacak, sermayeyi tabana yayacak özel kesimin üretken alanlarda kullanılacağı finansal kaynakları azaltmadan yeni kaynaklar oluşturacak bir özelleştirme uygulaması gerçekleştirilemez. Bu durumda büyük tutarda fonları bünyesinde barındıran sosyal güvenlik kurumları önem kazanacaktır. Kamuya ait sosyal güvenlik kurumlarının etkin ve

verimli çalışamayacağı (politik tercihler ile yasal ve hukuki sınırlamalar nedeniyle) bunun yerine bireysel emeklilik fonlarının tercih edilmesi gereği ortadadır. Diğer yandan özelleştirilen kamu iktisadi teşebbüsleri ile diğer kamu kurumlarına en büyük talebin yine emeklilik fonlarından gelmesi olasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ile geçiş sürecindeki Doğu Avrupa ülkeleri gibi ülkelerde sermaye piyasaları gelişmediği ve özel kesimin gücü de yetersiz olduğu için bireysel emeklilik fonlarının elinde büyük tutarlarda fonların birikmiş olması özelleştirmenin başarıya ulaşmasında büyük yararlar sağlamaktadır. Emeklilik fonları bu durumda en büyük alıcı konumuna geçebilir. Bu uygulama sonucunda özelleştirme ile amaçlanan sermayenin tabana yayılması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması işlevine yardımcı olacaktır. Bu mekanizma şu şekilde işleyecektir. Şöyle ki, emeklilik fonlarına üye olan bireylerin daha önce de belirttiğimiz gibi alt ve orta gelir grubuna üye olmaları nedeniyle özelleştirme sonucu satın alınan kurumlara sahiplik ve karlarına ortak olunması nedeniyle sermaye tabana yayıldığı gibi, bireysel emeklilik fonları toplamış oldukları fonlardan en iyi getiriye elde ettikleri için ve bunu kendi üyelerine de yansıtacakları için alt gelir düzeyinin gelir düzeyi yükseleceği için gelir dağılımını düzeltme işlevi de görecektir.

Dolayısıyla bireysel emeklilik fonları piyasa ekonomisi kapsamında çalışacakları için daha etkin ve verimli olacaklardır. Hatta sosyal güvenlik alanında çalışan bazı akademisyenler kamuya ait sosyal güvenlik kurumlarının da özelleştirilmesi gereği üzerinde durmuşlardır. Gelir düzeyi düşük olanlar prim ödeyemeyecekleri için bu hizmetten yararlanamayacaklar ve bu durumda piyasa başarısızlığı (market failure) ortaya çıkacaktır. Bu durumda da, kamu müdahalesi ya da kamu kurumlarının devreye girmesi söz konusu olacaktır. Ancak üzerinde konsensüse varılan en önemli nokta özelleştirilen kurumlar için, sermaye piyasasının gelişmediği ülkelerde en önemli alıcının bireysel emeklilik fonlarının olmasıdır. Bu da hem sermayenin tabana yayılmasına yardımcı olacak, hem de gelir dağılımını düzeltecektir. Diğer yandan özelleştirme kapsamında satışa sunulan kamu kurumlarına alıcı çıkması ve değerinde satılabilmesi noktasında bir alıcının, ya da alım gücüne sahip bir fonun olması da bu kurumların değeri üzerinde satışını sağlamaktadır ki, bu durumda başka bir özel sektör kurumuna daha düşük tutarda devredilecek kurum için daha fazla bir bedel alınması mümkün olmaktadır. Toplumun elde edeceği bu fayda neticesinde elde edilen kaynak yine toplumun ihtiyaç duyacağı eğitim, sağlık, ulaşım ve barınma gibi hizmetlerinde kullanılabilir.

1.6.5. Bireysel Emeklilik Fonları ve Kaynak Tahsisinde Etkinlik

İktisat bilimi en basit ve aynı zamanda en açıklayıcı tanımıyla kıt kaynaklarla sınırsız olan insan ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu tanımdan hareketle insanların ihtiyaçlarının karşılanması ve toplumun faydasının maksimize edilebilmesi için sahip olunan kıt kaynakların toplumun ihtiyaçlarının belirlenmeli ve bunlar arasında öncelik sırasına konulmak suretiyle ihtiyaçlar için harcanması gerekmektedir. Bu durumda sahip olunan kaynakların toplumun faydasını en yüksek seviyeye çekmek amacıyla en çok ihtiyaç duyulan alanlara aktarılması gerekmektedir. Bu şekilde kaynakların doğru aktarılması kaynak tahsisinde etkinliği arttıracaktır.

Emeklilik fonlarının kurulması ve gelişmesi hem bireylerin kıt kaynakları açısından hem de toplumun sahip olduğu kıt kaynaklar açısından en yüksek faydayı sağlayacağı alanlara tahsis edileceği için, kaynak tahsisinde etkinliği gerçekleştirmektedir. Bireyler sahip olduğu kıt kaynakları olası riskler ve gelir beklentileri nedeniyle bireysel emeklilik fonlarına yatırmakla kendilerini güvenceye almakta ve faydalarını en yüksek seviyeye çekmektedirler.

Bireylerin elde ettiği faydaların bütünü ise toplumsal faydayı oluşturmaktadır. Sağlanan toplumsal fayda, bireylerin elde ettiği faydaları dışında bireysel emeklilik fonlarının tasarruf düzeyini yükseltmesi yoluyla yatırımları ve ekonomik büyümeyi teşvik etmesi yüzünden ekstra bir fayda sağlamaktadır. Öte yandan bireysel emeklilik fonlarının toplamış oldukları fonları en yüksek getiriyi sağlayacak güvenli alanlara yatırımları sonucunda mikro bazda kaynak tahsisinde etkinlik gerçekleştirilmektedir. Bu etkinliğin yaygınlığının, ekonomideki bütün sektörlerde ve alanlarda artması durumunda ekonominin sahip olduğu kıt kaynaklar maksimum yarar getirecek alanlara ayrılacağı için ekonominin ve toplumun elde edeceği yarar da en yüksek olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi, Bireysel Emeklilik Sistemine Benzer Sistemler ve BES ile Karşılaştırılması

2.1.Sosyal Güvenliğin Tanımı

Sosyal güvenlik (social security) kelimesinin kökü Latince olup, tarih içinde çok farklı anlamlarda kullanılmış ve farklı şekillerde yorumlanmıştır. Başlangıçta "sosyal güvenlik" kavramı, "sosyal yardım" (social assistance) şeklinde benimsenmiştir. Bunun özünde dinsel düşünceler vardır. Ancak 20. yüzyıla girilirken 1871 yılından itibaren Otto von Bismarck tarafından sosyalist hareketlerin siyasal sisteme baskılarını azaltmak amacıyla sosyal yardım yerine "sosyal sigorta "kavramı, kullanılmaya başlanmıştır (Ercan ve Gökçe, 1999: 14).

2.2. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Türk sosyal güvenlik sisteminin tarihçesi ile ilgili bilgileri, Türk tarihinin her döneminde bulmak mümkündür. Sosyal güvenlik ihtiyacının öncelikle aile tarafından sonra çeşitli müesseseler tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Türk sosyal güvenlik sisteminin oluşmasına etki eden ve yön veren gelişmelerin olduğu bir dönemden başlayarak tarihi gelişim sürecini ele almak daha tutarlı olacaktır. Bundan dolayı, tarihi gelişim Osmanlı Devleti ile başlamış, Cumhuriyet dönemi ile tamamlanmıştır (Alper, 2002: 25).

Sosyal güvenlik ihtiyacının aile ve sosyal dayanışmayla ilgili farklı müesseselerle karşılanmasında Türklerin aileye ve yardımlaşmaya verdikleri önemin yeri büyüktür.

Türk tarihinde, sosyal güvenlikle ilgili ilk örgütlenme, "Ahilik"adı altında 13. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve 18. yüzyıla kadar etkinliğini sürdürmüştür. Ahilik, bir sosyal güvenlik modelidir fakat bunun yanında toplumsal örgütlenmeler yolu ile çevre ve toplum

düzenine egemenliğin, Türkmen kavimlerinin Anadolu'yu yeni bir anavatan haline getirmelerine de sebep olmuştur (Erol ve Yıldırım, 2004: 62).

Türk tarihinde Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Cumhuriyet dönemi ayrı ayrı yapısal özellik gösterdiğinden Türk Sosyal Güvenlik tarihinin de dönem dönem incelenmesi daha uygun olacaktır.

2.2.1.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Avrupa ülkelerinde sanayi devrimiyle ekonomik yapının gelişimi ve işçi sınıfının ortaya çıkması sosyal güvenlik sistemlerinin gelişiminde önemli ölçüde etkili olurken, Osmanlı Devleti'nin aynı yüzyılda sanayileşme sürecine girememiş olması, gerçek anlamda bir sosyal politikanın oluşumunu geciktirmiştir (Erol, 1992: 61).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sosyal güvenlikle uygulamaların gelişimi 'doğal' ve 'geleneksel' kurumlardan 'modern' sosyal güvenlik uygulamalarına kadar bir değişim geçirmiştir. Avrupa'da bugünkü şekliyle sosyal güvenlik sistemlerinin oluşması, ancak sanayi devriminin gerçekleşmesi ve işçi sınıfının oluşmasıyla gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise sanayileşme sürecine girmemiş olmasından dolayı ve sosyal korumayı talep edecek bir işçi sınıfı oluşmadığından, Osmanlı aile yapısının da koruyucu olma işlevini sürdürmesiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nda sınırlı ve dağınık sosyal koruma önlemleri, gerçek bir sosyal güvenlik sistemine geçilmesini engellemiştir. İmparatorlukta sosyal güvenlik uygulamaları üç kategoride toplanabilir (Akkaya, 2000: 2):

1. Aile içi yardımlaşmalar
2. Dinsel yardımlar
3. Meslek kuruluşları içerisindeki yardımlar.

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle Tanzimat öncesi dönemde, küçük yerleşim merkezlerinde yaşayan kalabalık ailelerin sosyal güvenlik gereksinimi aile içi yardımlaşma ve yerel destek yolu ile yerine getirilmiştir. Ayrıca bir tür sosyal yardım kurumu niteliği taşıyan vakıflar ile esnaf ve sanatkarlar tarafından kurulan meslek örgütleri (loncalar) sosyal güvenlik alanında önemli bir rol oynamıştır (Yelekçi, 2002: 235). Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemine rastlayan Tanzimat sonrası dönemde fitre, zekat ve özellikle

vakıflar ve dinsel temele dayalı hayır kurumlarına verilen önemin azalması ve meslek örgütlerinin ortadan kalkmasıyla sosyal güvenlik alanında eksikliğin, yeni kurumlar oluşturulmasıyla ya da eski kurumların iyileştirilmesiyle telafi edilmesi yoluna gidilmiştir. Ancak, bu dönemde çıkarılan kanun ve tüzükler ile yeni oluşturulan yardımlaşma sandıklarının sağladığı sosyal güvenlik, kişi ve risk türü açısından son derece sınırlı kalmış ve gerçek anlamda sosyal güvenlik sistemine dönüşmemiştir (Tunçomağ, 1990: 42).

Osmanlı'da tabiatın belirsizliğine karşı bireye sosyal güvenlik ile ekonomik faaliyetin gelişebileceği “ lonca “ adı verilen mesleki örgütler gelişmiştir. Lonca örgütüne üye esnaftan toplanan aidat ve bağışlar ile örgüt içerisinde bulunan esnafa hastalık, yaşlılık, ölüm gibi yaşamın doğal sonuçlarına karşı kişilerin ya da bakmakla yükümlü buldukları aile bireylerini koruyan bir sistem oturtulmaya çalışılmıştır.

Tanzimat döneminden sonra Osmanlı imparatorluğunun duraklaması ve gerilemeye başlaması ile birlikte sosyal güvenlik alanında mevcut müesseselerin çözüldüğü ve fonksiyonlarını yerine getiremez hale geldikleri görülmektedir (Alper, 2002: 30).

1 Nisan 1866'da kurulan ilk işçi örgütü “Amelperver Cemiyeti” zanaat öğretme, araç gereç sağlama ve is bulma gibi amaçları ile yetersiz de olsa bir sosyal güvenlik uygulaması kabul edilebilir. Yine 1866'da kurulan “Askeri Tekaüt Sandığı” ilk resmi sosyal güvenlik kurumudur. Bunu 1881'de sivil memurlar için kurulan bir emekli sandığı izlemiştir. 1890'da Seyrisefain Tekaüt Sandığı, 1909'da askeri ve mülki sandıklarla Tersane-i Amirenin işçi ve memurları için emeklilik ve malullük sandığı, 1910'da Hicaz Demiryolu Memur ve Müstahdemlerine hastalık, kaza halleri için yardım sandığı, 1917'de Şirket-i Hayriye Tekaüt Sandığı kurulmuştur. Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı'da da ücretli emeğin geliştiği meslek ve bölgelerde modern anlamda sosyal güvenlik kurumları oluşmaya ve gelişmeye başlamıştır (Güvercin, 2004: 3).

Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde, Cumhuriyetin ilanından önceki (1921-1923), Kurtuluş Savaşı devam ederken kalabalık bir işçi kitlesinin çok ağır çalışma koşulları içerisinde bulunduğu Zonguldak ve Ereğli kömür bölgesinde uygulanması için sosyal güvenlik adına önem taşıyan kanunlar çıkarılmıştır.

Bu kanunlardan birincisi; 28.04.1921 tarih ve 114 sayılı "Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Kömür Tozlarının Anele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun"dur. Bu kanun, Zonguldak ve Ereğli kömür bölgesinde üretim sırasında ortaya çıkan ve işletme tarafından terk edilen kömür tozlarının açık artırma yoluyla satılarak elde edilen paraların işçiler yararına kullanılmasını sağlamıştır (Yelekçi, 2002: 235).

İkincisi ise, Ereğli kömür bölgesi maden işçileri hakkında uygulanmak üzere çıkarılan 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı "Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun "dur. Bu kanun uygulama alanı ve işçilere tanıdığı haklar yönünden sınırlı da olsa, dönemin koşulları dikkate alındığında, sosyal politika açısından önemli bir adımın başlangıcı olmuştur. Bu kanunda, işçi ve işverenlerin zorunlu katılımıyla ihtiyat ve teavün sandıkları kurulması ile işverenlerin belirli durumlarda işçilere zorunlu sağlık yardımı yapması öngörülmüştür (Talas, 1983: 74).

2.2.2.Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal güvenliğe yönelik doğrudan düzenlemeler yapılmasa da, çıkarılan Borçlar Kanunu (1926), Umumi Hıfzısıhha Kanunu (1930) gibi yasalarla dolaylı kimi düzenlemelere gidilmiştir. Yine bu dönemde sosyal sigortalara benzeyen, fakat kişiler ve riskler açısından dar kapsamlı birtakım emeklilik ve yardımlaşma sandıklarının kuruluşunu öngören yasalar çıkarılmıştır. 1930 tarihli Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu bunların en önemlisidir. 1933 yılında Vilayet Hususi İdareleri Tekaüt Sandığı ve İstanbul Mahalli İdaresiyle, Ankara Belediyesi Memurları Tekaüt Sandığı, 1934 yılında DDY ve Limanlar İdaresinin Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı gibi çok sayıda emeklilik ve yardımlaşma sandığı kurulmuştur. İşçiler de benzer yardımlaşma sandıkları kurmuşlardır. En önemlisi 1923 yılında Zonguldak ve Ereğli bölgesinde maden işçilerinin kurdukları Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandıkları olmak üzere, Samsun Tütün İşçileri Teavün Cemiyeti ile İstanbul'da elektrik fabrikası işçilerinin kurduğu Yardım ve Teavün Sandığı bu türden kuruluşlardır (Güvercin, 2004: 2-4).

1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu ile ilk kez sosyal sigortaların kuruluşu ve sosyal sigortalara ilişkin temel ilkeler öngörülmüştür ancak, Cumhuriyet'in ilanından 1945 yılına

gelinceye kadar bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulamamıştır. Sosyal sigortalarla ilgili ilk yasa 27 Haziran 1945 tarih ve 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu'dur. Bu yasaya paralel olarak 16 Temmuz 1945 tarihinde İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu çıkarılmıştır. 2 Haziran 1949 tarihinde 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu çıkarılmış, daha sonra 1957 yılında Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu kabul edilmiştir. 1950 yılında Hastalık ve Analık Sigortaları Kanunu çıkarılmıştır(Sosyal Sigortalar Kurumu 1999: 2-13). Sosyal yardımlar alanında başka bir gelişme de, 1940 tarih ve 5387 sayılı Kanunla yapılmıştır. Buna göre, anne ve babası olmayan ya da anne ve babası belli olmayan ve bu nedenle bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişimleri tehlikede olan çocukların, reşit oluncaya kadar devlet tarafından korunmaları öngörülmüştür. Bu kanunun yanı sıra 1957 yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun çıkarılmıştır (Tuncay, 2000: 63).

Sosyal güvenlik alanında yoğun düzenlemelere gidilen bu dönemde primli sistem açısından önemli bir gelişme, 1964'te kabul edilip 1965'te yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Bu yasayla dağınık haldeki mevzuat bir bütün haline getirilmiştir. Bu gelişmeyi 1971 yılında kabul edilen ve esnaf, sanatkar ve diğer bağımsız çalışanlara yönelik olan 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu izlemiştir (Sosyal Sigortalar Kurumu 1999:2-13). Yine bu dönemde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 'nın 1952 tarihli 102 sayılı “Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin Sözleşmesi “ 29 Temmuz 1971 tarih ve 1451 sayılı kanun ile onaylanmış, Bakanlar Kurulu'nun 1 Nisan 1974 tarih ve 7/7964 sayılı kararnamesi ile yürürlüğe girmiştir. Bu önemli sözleşme sosyal güvenlik kavramının çağdaş tanımında da belirleyici role sahip olmuştur. Sözleşmede 9 risk sayılmıştır. Bu riskler; hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık, işsizlik, iş kazası, meslek hastalığı, ölüm ve aile yükleridir (Güzel ve Okur, 1999: 75).

10 Temmuz 1976 tarih ve 2022 sayılı yasayla, en geniş kapsamlı kamu sosyal güvenlik harcaması olarak bilinen “65 yaş aylığı” uygulamasının başlatılması, iyi bir sosyal güvence örneği olmuştur. Bu yasa ile “65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları”na karşılıksız aylık bağlanmıştır (Güzel ve Okur, 1999: 594).

1980'li yılların başından itibaren kamu kesiminde çalışan sivil ve askeri personele yönelik tazminat niteliğindeki ödemeler, 1983 yılında sosyal yardım hizmetlerini tek çatı

altında toplamayı amaçlayan “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu(SHÇEK)’nun yeniden düzenlenmesi bu alandaki önemli gelişmelerdir. 1983 yılında yürürlüğe giren 2925 sayılı “Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu” ve 2926 sayılı “Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu” tarım kesiminde çalışanlara da sosyal güvenlik sağlamayı hedeflemiştir (Güzel, Okur, 1999: 595).

7 Kasım 1980’de, 1968 tarihli Avrupa Güvenlik Kodu’nun onaylanması, 1965 tarihli Avrupa Sosyal Güvenlik Şartı’nın 14 Ekim 1989’da onaylanarak 24 Aralık 1989’da yürürlüğe girmesi sosyal güvenlikle ilgili olarak bu dönemdeki önemli gelişmelerdir. 7 Kasım 1980’de, 1968 tarihli Avrupa Güvenlik Kodu’nun onaylanması, 1965 tarihli Avrupa Sosyal Güvenlik Şartı’nın 14 Ekim 1989’da onaylanarak 24 Aralık 1989’da yürürlüğe girmesi sosyal güvenlikle ilgili olarak bu dönemdeki önemli gelişmelerdir (Güvercin, 2004: 5).

Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı’ndan bu yana söz edilen “işsizlik sigortası”nın oluşturulması konusu 25 Ağustos 1999 tarihli 4447 sayılı yasa ile hayata geçirilmiş, ancak yasadaki işsizlik sigortasına ilişkin hükümlerin yürürlük tarihi 1 Haziran 2000 olarak belirlenmiştir. 1996-2000 yıllarını kapsayan Yedinci 5 Yıllık Kalkınma Planı’nda tüm sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması hedefine yönelik olarak “Sosyal Güvenlik Temel Yasası’nın” çıkarılması öngörülmüştür (Seçer, 1993:15).

2.3.Sosyal Güvenliğin Amacı ve İşlevleri

Sosyal güvenlik sistemi, her kişi ve toplum için karşılanması gereken bir ihtiyaçtır. Bir ülke halkının bugünü ve yarınına güven altına almayı amaçlar. Sosyal güvenliği sağlamak için ülkelerde kurumsal yapılanmalara gidilir. Başka bir tanımla, sosyal güvenlik; bir mesleki, fizyolojik veya sosyo-ekonomik faktörlerden dolayı sürekli ya da geçici olarak geliri kesilmiş kimselerin geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir oluşumdur (Talas 1997: 398).

Sosyal güvenlik, oluşturulan bir kamu güvenlik sistemi ile hastalık, doğum, işsizlik, iş kazası, iş göremezlik, yaşlılık, ölüm gibi sebeplerle ortaya çıkabilecek ekonomik ve sosyal rahatsızlıklara karşı, toplumun kendini koruma mekanizmasıdır. İleride

karşılaşılabilecek bu sorunlar bireyin gelirinin azalması ve/veya giderlerinin artmasına neden olmaktadır. Çalışma gücünü olumsuz etkileyen hastalık, yaşlılık ve sakatlık gibi fizyolojik riskler ile çalışma gücünü kullanımını önleyen işsizlik, bu türden risklerdir. Bu risklerle karşılaşan kişi, geçici ya da sürekli olarak gelirden yoksun olmakta, ekonomik açıdan sıkıntılar yaşamaktadır. Bu nedenle sosyal güvenlik politikalarının temelini ekonomik, sosyal ve fizyolojik risklerin bireyler üzerindeki etkilerini giderme çabaları oluşturmaktadır (Akaya, 2000: 2).

Sosyal güvenlik, bireylerin karşılaşılabilecekleri risklere karşı korunmasını ve doğabilecek zararların giderilmesini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Sosyal güvenliğe duyulan ihtiyaç insanlık tarihiyle birlikte doğmuştur. Devletin sosyal yasama müdahale ederek, vatandaşlarının yarınlarını güvence altına almak üzere faaliyete geçmesi beraberinde sosyal güvenlik kavramını getirmiştir. Sosyal güvenlik, hastalık, analık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, ölüm ve çocuk yetiştirme gibi sosyal risklerin yol açabilecekleri gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı kişilerin güvenliklerinin sağlanmasıdır (Dilik, 1991: 10).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı üzere insanlar yaşamlarında karşılaşılabilecekleri risklere hazırlıklı olmak ve kendilerini güvende hissetmek istemektedirler. Sosyal güvenlik sistemi insanların karşılaşılabilecekleri hastalık, işsizlik, işgücünü kaybetme, yaşlılık, ölüm, gibi risklere karşı güvenliklerini sağlamaktadır.

Sosyal güvenlik, mesleki ya da sosyal riskler yüzünden geliri veya kazancı kesintiye uğramış kişileri, başkalarının yardımına gerek kalmadan, geçinme ve yaşam gereksinimlerini karşılayan bir sistemdir (Erkul ve diğerleri, 1984:134). Bu tanımda dikkati çeken husus başkalarının yardımına gerek kalmadan insanların geçinmesini ve yaşamasını sağlayan maddi imkanların sağlanması hususu ülkemizde tartışılan bir konudur. İnsanlara sağlanan yardımların asgari geçim standartlarının altında kalması sebebiyle sıkıntılar doğmaktadır.

Sosyal Güvenlik Sistemi, insanlar için ekonomik, sosyal, siyasi yapı ve koşulların bir sonucudur. Tarih boyunca çeşitli şekillerde görülmüştür. Bunlar: (Çelikoğlu, 1994: 13):

1. **Sosyal Yardımlar:** Bu yöntemde yardıma muhtaç olanlara kamu kurumları, hayır kuruluşları ya da dini cemaatler tarafından yapılan mali desteklerdir.

2. **Sosyal Yardım Sandıkları:** Üyelerine ihtiyaç duydukları anda destek vermek amacıyla kurulan aynı meslek ya da sektördeki kişiler tarafından oluşturulan yardımlaşma sandıklarıdır. Bu sandıkların denetimi kamu kurumları tarafından yapılmaktadır.

3. **Sosyal Hizmetler:** Ülkenin genel koşulları çerçevesinde bireylerin insana yaraşır bir biçimde varlıklarını sürdürebilecekleri ve ait oldukları toplumun bir üyesi olarak üzerlerine düşen görevlerini yerine getirebilecekleri bir sosyal ortam gerçekleştirme amacını taşımaktadır.

4. **İşverenin Sorumluluğu:** İşverenlerin çalışanlarına duyduğu sorumluluktan dolayı doğrudan ya da dolaylı olarak güvence sağlayan is kazası, meslek hastalığı gibi risklere yönelik sistemlerdir (Şen, 2000: 5).

5. **Mesleki Emeklilik Aylığı Sistemi:** Çalışanlara emeklilik, dul yetim ya da maluliyet aylığı sağlanmasıdır.

6. **Tasarruf Teşvik Sistemleri:** Bireylerin gelecekteki yaşamlarında refah düzeylerinin artmasını sağlamak için onları tasarrufa teşvik edip belirlenen bir yaşa kadar açılan hesaplara düzenli primler ödemelerini sağlayan bir sistemdir.

7. **Zorunlu Tasarruf Sistemi:** Kamu'nun yaşlı nüfusundaki vatandaşlarına, vatandaşların gelir düzeylerini ve çalışma sürelerini dikkate alarak sağladığı düzenli yatırımlardır.

Sosyal güvenlik sistemlerinde ülkeler; emeklilik ismi altında malullük yaşlılık ve ölüm gibi risk faktörlerine karşı, sağlık adı altında iş kazaları, meslek hastalıkları ve hastalık risklerine karşı sosyal güvence vermektedir. Bunun yanında işsizlik adı altında çalışırken işsiz kalma riskine karşı ve sosyal yardımlar ve hizmetler kapsamında yeterli gelir kaynağı olmayan vatandaşlarına sosyal güvence vermektedir (Uğur, 2004: 60).

İnsanın gelecek yaşamında gelirini kaybetme ya da gelirinin oluşabilecek olağanüstü giderleri ve zararları karşılamaya yetersiz kalması risklerine karşı devletin sorumluluğunda olan sosyal güvenlik sistemi dışında, güvence sağlayabileceği çeşitli yöntemler de vardır. Başka kişi veya kurumların yardımını isteme, yardım sandıklarına üye olma, para biriktirme, özel sigorta ve emeklilik şirketleri kullanılabilir yöntemlerden bazılarıdır. Fakat, devletin sorumluluğunda olan sosyal güvenlik sistemini tüm bu yöntemlerden farklı kılan bazı nitelikler vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Uralcan, 2005: 12)

- Sosyal güvenlik sistemi hiç bir ayırım gözetmeksizin toplumdaki tüm bireyleri kapsamaktadır. Katılım kişilerin inisiyatifine bırakılmamıştır, zorunludur. Bu sistem, insan onur ve haysiyetine yakışır bir yaşam güvencesi sağlar ve insanın doğumundan ölümüne hatta ölümünden sonra da geriye kalan yakınlarının yükümlülüklerini üstlenebilmektedir.
- Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 102 sayılı 'Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin Sözleşmesi'ne göre sosyal güvenlik sistemi; hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık, iş kazası, meslek hastalıkları, ölüm, işsizlik ve aile ile ilgili istek ve irade dışı tüm riskleri içermektedir.
- Sosyal güvenlik sisteminde korunan birim ailedir. Fertler, yükümlülük bakımından ele alınırken ana, baba, eş ve çocuklar olmak üzere tüm aile sosyal güvence olarak garanti altına alınır. Sistemin sağladığı gelir garantisi, insanları pasifize etmeyecek ve kendi gelirlerine tercih etmeyecekleri düzeyde tutulmaktadır. Devletin sorumluluğu, hem sosyal güvenlik sistemini oluşturan kurumları ve kurumların altyapısını oluşturmak ve devamlılığını sağlamak hem de bu sistemin finansmanına katkıda bulunmaktır. Bu sorumluluğun sürekliliği de şarttır.
- Bireylerin çalıştıkları işyerlerinin işvereni ve sosyal devlet anlayışının getirdiği yükümlülükler nedeniyle devlet, sosyal güvenlik sisteminin finansmanını sağlar.
- Bu sistemde fonlarda sigortalının birikimi değerlendirilmez. Dolayısıyla prim iadesi veya primlerin getirisi ve bu getirilerin sigortalıya verilmesi gibi bir durum

yoktur. Sigortalının primlerini geri alabilmek, çalıştığı halde sistemden ayrılmayı talep etme hakları bulunmamaktadır.

- Sistem genel olarak iç denetim ve devlet denetimi teknikleri ile denetlenir.

Bir sosyal güvenlik sisteminin, sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması ile ilgili üç temel fonksiyonu yerine getirmesi beklenmektedir. Bunlar; gelirin yeniden dağılımı, sigorta ve tasarruf fonksiyonlarıdır (Alper, 2002: 13).

Gelirin Yeniden Dağılımı Fonksiyonu: Fakirlik ve muhtaçlık problemlerini ortadan kaldırmak üzere tehlikeye uğramayandan uğrayana, yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere, çalışan ve geliri olanlardan çalışmayan ve muhtaç durumda olanlara doğru bir gelir dağılımı sağlamak.

Sigorta Fonksiyonu: Önceden bilinmeyen ve yeterli tedbir alınamayan durumlar için ortaya çıkabilecek zararları karşılama garantisi sağlamak.

Tasarruf Fonksiyonu: Gelecekte daha yüksek bir hayat standardı sağlamak üzere, bugünkü tüketimden vazgeçerek daha yüksek bir gelir elde etme arzusunu karşılamak

Sosyal sigortanın zorunlu olması özellikle sağlık konusunda yapılan yardımları büyük ölçüde karşılaması, insanların hayattaki ve hatta öldükten sonra yakınlarının maddi imkanlarını maaş olarak karşılamasını sağlamakta yani bireyi ve ailesini korumaktadır.

2.4.Sosyal Güvenlik Sistemleri

Türkiye’de uygulanan sosyal güvenlik sistemleri genel olarak incelenecek olursa;

2.4.1. Primli Sosyal Güvenlik

Primli sosyal güvenlik sisteminde yani bireylerin karşılaştıkları risklerin azaltılmasında ve ekonomik güvenliklerinin artırılmasında devletin güvencesi altında bulunan bu yöntemde, sadece emekli ve çalışan kuşaklar arasında değil, aynı kuşak

içerisinde yer alan farklı gelir grupları arasında da toplumsal dayanışma sağlanmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2004: 82).

Primli sosyal güvenlik sistemi, korunması gereken sosyal kesimi bir sosyal güvenlik çatısı altında örgütleyerek;

- Sigortalılardan
- Bir işverene bağlı olarak çalışıyorsa işvereninden
- Devletten alınacak katkılarla bir kaynak oluşturmayı amaçlar.

Primli sosyal güvenlik sisteminde katılımcılar tarafından kendi seçtikleri bir fon kuruluşuna belirlenen miktarda düzenli olarak yatırılmaktadır. Belirli bir çalışan grubuna hizmet vermek üzere kapalı statüde, ya da isteğe bağlı katılımlara imkan verecek şekilde sigorta şirketleri, bankalar, mali kuruluşlar tarafından açık statüde kurulabilen prim esaslı emeklilik programlarında her çalışan, programa yatırılan primler ve birikiminin getirisi ölçüğünde kendi emeklilik tasarrufundan sorumludur (Ercan, 2006: 93).

Ülkemizde prim esaslı çalışan önemli üç kuruluş bulunmaktadır bunlar:

- Emekli Sandığı
- Sosyal Sigortalar Kurumu
- Bağ-Kur' dur.

2.4.1.1.Emekli Sandığı

Emekli Sandığı, kamuda görev yapan çalışanların oluşturdukları sandıkların bir araya getirilmesi yoluyla kamu personelinin sosyal güvenlik gereksinimlerini karşılayabilmesi amacıyla 08.06.1949 tarih ve 5434 sayılı kanunla kurulmuş bir kurumdur.

Emekli sandığının iştirakçileri genellikle kamu memuru olarak çalışanlardır. Bu çalışanlara kurum vasıtasıyla sosyal güvence sağlanmaktadır. Aynı zamanda çalışanların bakmakla yükümlü oldukları kişiler de bu güvenceye dahil olmaktadırlar (http://www.e-devlet.com/emeklilik_hizmetleri/emekli_sandigi.asp).

Üstlendiği görevler bakımından emekli sandığına ilişkin bilgiler 5434 sayılı Kanunda belirtilmiştir. Emekli, adi malullük, vazife malullüğü, dul ve yetim aylığı bağlamak ve ödemek; kesenek iadesi, toptan iade yapmak; emeklilik ve evlenme

ikramiyesi vermek; 2022 sayılı Kanuna göre yaslı, muhtaç ve sakatlara aylık bağlamak; sağlık yardımı yapmak; ölüm yardımı ödemek; harp malulleri ve vazife malullerine, özel kanunlara göre gerekli yardımlarda bulunmak; emekli, dul ve yetimlerin vergi iadesi işlemlerini yürütmek; harp malulleri ile şehit dul ve yetimlerine tekel payını ödemek; emekli, dul ve yetimler için dinlenme ve bakımevleri tesis etmek ve işletmek olarak bu görevleri sıralayabiliriz (Güzel ve Okur, 2004: 419).

Emekli Sandığının finansmanı; kesenekler, karşılıklar, hazine katkısı ve öteki gelirlerden sağlanmaktadır. Çalışanlar tarafından karşılanan kesenekler; giriş keseneği, aylık kesenek, artış keseneği ile fiili ve itibari hizmet zammı keseneğinden oluşmaktadır. Giriş keseneği, Emekli Sandığına bağlı bir göreve başlayanlardan emeklilik keseneğine esas ilk aylıklarından bir defaya mahsus olmak üzere yüzde 25 oranında kesilmektedir. Giriş keseneğinin alındığı ilk ay için ayrıca aylık kesenek alınmamaktadır. Aylık kesenek, iştirakçilerden her ay emeklilik keseneğine esas aylıkları üzerinden yüzde 16 oranında alınmaktadır. Emekliliğe esas aylık veya ücretleri yükselenlerden ilk aylıklarının farkı kadar olmakta ve bu fark, Emekli Sandığına artış keseneği olarak aktarılmaktadır (Güzel ve Okur, 2004: 422).

2.4.1.2.Sosyal Sigortalar Kurumu

Sosyal Sigortalar Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı bir kurumdur ve iş hayatında ortaya çıkabilecek durumlara karşı ilgili Sigorta Kanunu hükümlerini uygulamak amacıyla 09.07.1945 tarih ve 4792 nolu ile Kanun ile kurulmuştur. SSK, anılan kanun ve özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişiliğe haiz, mali ve idari bakımdan özerk, bir devlet kurumudur (Ergenekon, 2000: 71).

Tablo 8: Erkekler için SSK'dan Emekli Olma Şartları

ERKEKLERİN İşe Başlama Tarihi	1.ŞART	2.ŞART	3.ŞART
	Tamamlaması Gereken Gün	Tamamlaması Gereken Yaş	Tamamlaması Gereken Prim
08.09.1976 ve daha öncesi	25	Yok	5000
09.09.1976-23.05.1979 arasında	25	44	5000
24.05.1979-23.11.1980 arasında	25	45	5000
24.11.1980-23.05.1982 arasında	25	46	5075
24.05.1982-23.11.1983 arasında	25	47	5150
24.11.1983-23.05.1985 arasında	25	48	5225
24.05.1985-23.11.1986 arasında	25	49	5300
24.11.1986-23.05.1988 arasında	25	50	5375
24.05.1988-23.11.1989 arasında	25	51	5450
24.11.1989-23.05.1991 arasında	25	52	5525
24.05.1991-23.11.1992 arasında	25	53	5600
24.11.1992-23.05.1994 arasında	25	54	5675
24.05.1994-23.11.1995 arasında	25	55	5750
24.11.1995-23.05.1997 arasında	25	56	5825
24.05.1997-23.11.1998 arasında	25	57	5900
24.11.1998-08.09.1999 arasında	25	58	5975
09.09.1999-30.04.2008 arasında	-	60	7000

Kaynak: <http://www.sskemekli.com/emeklilik-sartlari/ssk-lilar-icin-emeklilik-sartlari.html>

08.09.1999 günü ve sonrası işe giren erkeklerin emekli olabilmeleri için 60 yaşını bitirmiş ve en az 7000 gün sayısını tamamlamış olmaları gerekmektedir.

01.05.2008 gününden sonra işe giren erkekler arasında 7200 günü 31.12.2005 tarihine kadar tamamlayan erkekler 60 yaşında emekli olmaktadır fakat diğerleri için emeklilik yaşları aşağıdaki gibidir:

- 1)- 01.01.2036 ila 31.12.2037 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 61 yaş
 - 2)- 01.01.2038 ila 31.12.2039 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 62 yaş
 - 3)- 01.01.2040 ila 31.12.2041 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 63 yaş
 - 4)- 01.01.2042 ila 31.12.2043 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 64 yaş
 - 5)- 01.01.2044 ila 31.12.2045 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 65 yaş
 - 6)- 01.01.2046 ila 31.12.2047 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 65 yaş
- (www.sskemekli.com)

Tablo 9: Kadınlar İçin SSK'dan Emekli Olma Şartları

KADINLARIN İşe Başlama Tarihi	1.ŞART	2.ŞART	3.ŞART
	Tamamlaması Gereken Gün	Tamamlaması Gereken Yaş	Tamamlaması Gereken Prim
01.04.1981 öncesi ise	20	Yok	5000
01.04.1981-08.09.1981 arasında	20	38	5000
09.09.1981-23.05.1984 arasında	20	40	5000
24.05.1984-23.05.1985 arasında	20	41	5000
24.05.1985-23.05.1986 arasında	20	42	5075
24.05.1986-23.05.1987 arasında	20	43	5150
24.05.1987-23.05.1988 arasında	20	44	5225
24.05.1988-23.05.1989 arasında	20	45	5300
24.05.1989-23.05.1991 arasında	20	46	5375
24.05.1990-23.05.1991 arasında	20	47	5450
24.05.1991-23.05.1992 arasında	20	48	5525
24.05.1992-23.05.1993 arasında	20	49	5600
24.05.1993-23.05.1994 arasında	20	50	5675
24.05.1994-23.05.1995 arasında	20	51	5750
24.05.1995-23.05.1996 arasında	20	52	5825
24.05.1996-23.05.1997 arasında	20	53	5900
24.05.1997-23.05.1998 arasında	20	54	5975
24.05.1998-23.05.1999 arasında	20	55	5975
24.05.1999-08.09.1999 arasında	20	56	5975

Kaynak: <http://www.sskemekli.com/emeklilik-sartlari/ssk-lilar-icin-emeklilik-sartlari.html>

08.09.1999 ile 30.04.2008 tarihleri arasında işe girerek sigortalı olan kadınların emekli olabilmeleri için 58 yaşını bitirmiş ve en az 7000 gün sayısını tamamlamış olmaları gerekmektedir.

01.05.2008 gününden sonra işe giren kadınlar arasında ise 7200 günü 31.12.2005 tarihine kadar tamamlayan kadınlar 58 yaşında emekli olmaktadır fakat diğerleri için emeklilik yaşları aşağıdaki gibidir:

- 1)- 01.01.2036 ila 31.12.2037 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 59 yaş
- 2)- 01.01.2038 ila 31.12.2039 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 60 yaş
- 3)- 01.01.2040 ila 31.12.2041 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 61 yaş
- 4)- 01.01.2042 ila 31.12.2043 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 62 yaş
- 5)- 01.01.2044 ila 31.12.2045 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 63 yaş
- 6)- 01.01.2046 ila 31.12.2047 tarihleri arasında 7200 günü tamamlayan için 64 yaş
- 7)- 01.01.2048 Tarihinden itibaren ise 65 yaş.

SSK, Türkiye'deki en büyük ve katılımcısı en fazla olan sosyal güvenlik kuruluşlarından birisidir. Kurum, Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde 50' sine sigorta ve sağlık hizmeti sunmaktadır. SSK'nin finansmanı ise prim gelirleri, kira gelirleri, kurumun sahibi ya da ortağı olduğu işletmelerden sağlanan gelirler, genel bütçeden yapılan yardımlar, gerçek ya da tüzel kişilerce yapılan bağışlar ve vasiyetler gibi gelirler sayesinde sağlanmaktadır. Fakat siyasi otoritelerin yaptığı yanlış uygulamalar finansmanda bazı sıkıntılara yol açmıştır. Bu sıkıntılardan biri emeklilik yaşının düşürülmesi sonucunda ortaya çıkmış ve sistemde gelirler ile giderler arasında dengesizlik oluşmuştur. Erken emekli olanlar sebebiyle 1980 yılına kadar emeklilere yapılan aylık ödemelerin toplam giderlere oranı yüzde 50'nin altında iken, son yıllarda bu oran yüzde 70 ve daha üstü seviyelerine yükselmiştir. Devlet bütçesinden ve konsolide bütçeden SSK'ye sağlanan yardımlarda gitgide bir artış olmuştur (<http://www.ssk.gov.tr/>).

2.4.1.3. Bağ-Kur

Bağ-kur, Türkiye'de herhangi bir işverene bağlı olmayan ve kendi adına çalışan bireylerin sosyal güvenliklerinin sağlanması amacıyla 2 Eylül 1971'de 1479 sayılı kanunla kurulmuştur. Bağ-kur 1.10.1972 tarihi itibarıyla uygulamalarına başlamıştır. 17 Ekim 1983'te 2926 sayılı yasa ile birlikte, tarımda bağımsız çalışanların da Bağ-kur iştirakçileri olabilecekleri kabul edilmiştir. Kurum, mali ve idari bakımdan özerk bir devlet kurumudur ve tüzel bir kişiliğe sahiptir (<http://bagkur.gov.tr/genel.html>).

Bağ-Kur'un finansmanı genel olarak toplanan primlerle sağlanmaktadır. Sisteme ilk girerken ilk 12 basamak içinde istenen basamağın seçilebildiği Bağ-Kur'da toplam 24 basamak vardır. Her basamakta bekleme süresi bir yıl olup 12. basamağa kadar prim ödenmesine ve talep edilmesine bakılmaksızın kurum tarafından basamak yükseltilmektedir. 12. basamaktan sonra basamak yükseltilmesi için son basamakta iki yıl geçmesi, sigortalının yazılı talepte bulunması ve talep tarihinden önceki ayın sonu itibarıyla de prim ve diğer borçlarını ödemiş olması gerekmektedir. Her basamak yükseltilişinde sigortalılar bir defa basamak yükseltme farkı ödemektedir.(1479 Sayılı Kanun md.52) Zorunlu sigortalılık dışında isteğe bağlı olarak ev kadınları ve Türkiye'de ikamet eden yabancılar Bağ-Kur sigortalısı olabilmektedir. Prim oranları, sigortalının

bulunduğu gelir basamağının yüzde 20'si yaşlılık, malullük ve ölüm sigortası için, yüzde 20'si de sağlık sigortası için olmak üzere toplam yüzde 40 oranındadır. Ayrıca ilk girişte yüzde 25 oranında giriş keseneği alınmaktadır (1479 Sayılı Kanun md.24.)

**Tablo 10: Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Kuruluşlarından
Faydalanan Personel İstatistiği**

KURULUŞLAR (BIN KİŞİ)	2000	2005	2008
EMEKLİ SANDIGI(BIN KİŞİ)	8230	9271	10.554
SSK (BİN KİŞİ)	32192	40719	41.407
BAG-KUR (BIN KİŞİ)	15036	15990	15.990
ÖZEL SANDIKLAR TOPLAMI(BİN KİŞİ)	324	306	306
GENEL NÜFUS TOPLAMI(BİN KİŞİ)	54939	66286	68.258
SİGORTALI NÜFUS ORANI	82,2	91,4	94,72

Kaynak: <http://www.ssk.gov.tr/wps/portal/Anasayfa/Istatistikler>

Günümüzde Bağ-kur, esnaf ve sanatkarların bağlı olduğu bir sosyal güvenlik kurumu olarak görev yapmaktadır ve SGK çatısı altında hizmetlerini sunmaktadır. Bu hizmetlerin ve sağlanan imkanların geliştirilmesi için yapılan çalışmalar sürmektedir.

2.4.2.Primsiz Sosyal Güvenlik

Sosyal yardım ya da evrensel gelir sistemi olarak ifade edilen primsiz dağıtım sistemi ilk defa 1891 yılında Danimarka'da muhtaç yaşlılara aylık bağlanması olarak kullanılmış; 60 ve daha yukarı yaştaki bireylere yerel yönetimler tarafından aylık bağlanması sağlanmıştır. Sosyal yardım alanında bu ülkeyi diğer İskandinav ülkeleri ile diğer İngilizce konuşan ülkeler izlemiş, zaman içerisinde birçok ülkeye yayılmıştır (Erol ve Erdoğan, 2004: 84).

Sosyal yardımlarda, zorunlu katılma ilkesi uygulanmamakta, katılma ile yapılan yardım arasından bir ilişki kurulmamaktadır. Sosyal yardımların bir bölümü "tazminat" niteliği taşımakta iken, diğer bir bölümü ise "koruma" niteliği ön plana çıkmaktadır. Primli rejimler, sosyal güvenlik alanında temel araç olmakla beraber sosyal sigortalar yoluyla sağlanan hizmetlerin yetersiz kaldığı alanlarda devletin sosyal yardımlar ile bu boşlukları doldurduğu görülmektedir. Yoksul, kimsesiz, bakıma muhtaç veya özel nedenleri olan

kişilere herhangi bir karşılık gözetilmeksizin yapılan sosyal yardımlar bu yönleri ile sosyal sigortalardan daha gelişmiş ve daha insancıl bir yöntem özelliği taşımaktadır (Tuncay, 2000: 68).

Sosyal güvenlik sisteminde prim olmaması yani hizmetin devletin topladığı vergilerle finanse edilmesinden dolayı bir ülkedeki sosyal güvenlik sisteminin primsiz olarak yürütülmesi uzun vadede kaynak sıkıntısına ya da verilen sosyal güvenlik hizmetinde eksiklere sebep olabilecektir. Bu nedenle ülkeler, primsiz sosyal güvenlik sistemi kurmakla beraber primli sosyal güvenlik sistemi esasına göre oluşturulmuş kuruluşlara ağırlık vererek kaynak gereksiniminin sadece vergilerden değil, aynı zamanda çalışan ve işverenlerden alınan primlerle de karşılanması hedeflenmektedir.

Primsiz sosyal güvenlik sistemi sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.4.2.1. Sosyal Yardımlar

Sosyal Yardımlar, ihtiyacı olan veya belirli bir yaş sınırı aşan tüm vatandaşlara, sisteme daha önce katkı payı ödeyip ödemediğine bakılmadan yapılan yardımları içermektedir. Yapılan bu yardımlar devletin bütçesinde karşılanmaktadır. Diğer bir ifade ile toplumun muhtaç bireylerinin giderleri devletin topladığı vergilerle karşılanmaktadır.⁹⁶ Ancak, sosyal yardımlar dünyada sosyal sigortalar kadar kapsamlı ve örgütlü değildir. Bu konuda ilk resmi uygulama Danimarka'da 1981 yılında kabul edilen yaşlılık aylığı programı ve 60 ve daha yukarı yaştaki kişilere yerel yönetimlerce aylık bağlanması şeklinde yapılmıştır. Bu alanda Danimarka'yı diğer İskandinav ülkeleri ve İngilizce konuşan diğer ülkeler takip etmiştir. Bu uygulama daha sonra öteki ülkelere yayılmıştır (Murat, 2000: 31-32).

Merkezi Yönetim Harcama Belgeleri Yönetmeliğine göre sosyal yardımlar için çeşitli bilgiler şunlardır (<http://dsermaye.ankara.edu.tr/UserFiles/File/meryonharbel.doc>);

Kamu personeline yapılacak sosyal yardım ödemelerinde, ödemenin çeşidine göre aşağıda belirtilen belgeler aranır.

a) Evlenme yardımı: Aile cüzdanının dairesince onaylı örneği veya nüfus kayıt örneği ödeme belgesine bağlanır.

b) Aile yardımı: Aylıklarla birlikte ödenen bu yardım, personelin ilk işe girişinde alınacak Aile Yardımı Bildirimine dayanılarak ödenir. Bu bildirim, personelin aile yardımından yararlanan eş veya çocuk durumunda meydana gelen değişiklikler ile yer değiştirme suretiyle atama halinde yenilenir. Bildirimler, ödeme belgesinin Sayıştaya gönderilecek nüshasına eklenir.

c) Doğum yardımı: Doğum olayının meydana geldiği yeri ve tarihi belirten ilgilinin dilekçesi ödeme belgesine bağlanır.

d) Ölüm yardımı: Ölüm olayının meydana geldiği yeri ve tarihi belirten ilgilinin dilekçesi ödeme belgesine bağlanır. Normal süresinde ölü olarak doğan çocuklar için ödenecek ölüm yardımında, buna ilişkin raporun da aranması gerekir.

e) Tayın bedeli: 22/6/1978 tarihli ve 2155 sayılı Bazı Kamu Personeline Tayın Bedeli Verilmesi Hakkında Kanun uyarınca tayın bedellerinin ödenmesinde, tayın bedelinin ilgili aya ait tutarının tespitini gösteren yazı.

f) Giyecek yardımı: Nakden verilmesi gereken giyecek yardımı veya dikiş bedeli ödemelerinde;

- İlgili mevzuatında belirtilen yetkili makamın onayı,
- Çeşitli Ödemeler Bordrosu
- Ödemenin miktarını gösteren yetkili makamların kararı, ödeme belgesine bağlanır.

2.4.2.2. Sosyal Hizmetler

Sosyal yardımlar gibi, sosyal hizmetler de sosyal güvenlik sisteminde önemli görevler taşımaktadır. Sosyal yardımlar daha çok parasal edim, sosyal hizmetler ise belirli hizmetler sunma biçimindedir ve ikisi birbirinden kesin olarak ayrılamaz. Bununla birlikte sosyal hizmetler, ihtiyaç sahiplerine çeşitli sosyal alanlarda yapılan maddi olmayan

yardımlardan oluşmaktadır. Sosyal hizmetler, sosyal hukukun bir dalı olup, sosyal sigorta, sosyal tazmin ve sosyal yardım kurumlarından yararlanamayan ihtiyaç sahiplerini kapsamına almaktadır. Ancak; bu kurumlardan birinin sağladığı imkanlar, yoksulluğu hedeflenen düzeyde ortadan kaldıramamış ve ihtiyaç giderilememiş ise, bir diğeri devreye girebilmekte ve bir defalık edim yapılabilmektedir (Sözer, 2000: 32).

Türkiye’de sosyal hizmetler için çıkarılan kanunlar:

2828 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

2828 no’lu Kanun, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, özür, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemek amacını taşımaktadır.

(<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/614.html> Erişim Tarihi, 06.05.2010)

573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK

Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı; özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve meslekî eğitim görme haklarını kullanabilmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır (Güzel ve Okur, 2004: 598)

2.4.3. Tamamlayıcı Sosyal Güvenlik Yapıları

Tamamlayıcı programların, bireylerin emekliliğe zorunlu veya gönüllü tasarrufları ile aktif çalışma yaşamlarındaki gelir düzeyinin korunması ve refahın artırılması maksadıyla kurulan, zorunluluk esasına dayalı kamu sosyal güvenlik programlarına ek programlardır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Raporu: 112).

Kapsamlı ve kamusal sosyal güvenlik kurumlarına ek olarak sosyal güvenlik yardımları sağlayan Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN), Amele Birliği, Özel Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemlerinden oluşmaktadır.

2.4.3.1. OYAK-Ordu Yardımlaşma Kurumu

Ordu yardımlaşma kurumu, özel hukuk hükümlerine bağlı, TSK mensuplarının yardımlaşma ve emeklilik fonudur. Kurum, 1 Mart 1961 tarihinde 205 sayılı Yasa ile kurulmuştur. Kurumun sosyal güvenlik sistemi içinde üyelerine ana sosyal güvenlik kurumlarından (SGK) ayrı güvenceler sağlaması Anayasada öngörülmüştür (http://www.oyak.com.tr/OyakWEBTR/alt_sayfalar.jsp?menu_id=14)

Emeklilik, maluliyet, ölüm yardımı ve konut edindirme yardımı, geçici üyelerine üyeliklerine devam ettikleri süre boyunca maluliyet ve ölüm yardımı gibi daimi üyelerine yaptığı yardımlarla birlikte, daimi veya geçici üye iken ölenlerin mirasçılarına ölüm yardımı yapan OYAK'ın gelir kaynaklarını; muvazzaf subay ve astsubayların maaşları tutarından her ay kesilecek yüzde 10, Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı teşkilatında çalışan maslı ve ücretli sivil memur ve müstahdemlerin T.C. Emekli Sandığı Kanununa göre emekliliklerine esas olan maaş ve ücretleri tutarından her ay kesilecek yüzde 10'lar, OYAK ve OYAK sermayesinin yüzde 50' sinden fazlasına sahip olan veya iştirak edeceği şirketlerde çalışan ve OYAK'ta daimi üye olmayı kabul eden bütün maaşlı ve ücretli sivil memur ve müstahdemlerin maaş tutarından kesilecek yüzde 10'lar, yedek subayların her ay maaşlar üzerinden kesilecek yüzde 5'ler, bağışlar, Konut Ön Biriktirme Fonu'ndan yararlanmak isteyenlerin maaşları tutarından her ay kesilecek ek yüzde 10 aidatlar ile mevcut yatırımlardan elde edilecek temettü ve faiz gelirleri oluşturmaktadır (Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu, Madde 1).

OYAK daimi üyelerinin her türlü sosyal ihtiyaçlarını gidermek için mesken inşa etmek ve kredi vermek, ordu pazarları, ordu evleri, ordu öğrenci yurtları, özel okullar kurmak, üye çocuklarına yurtiçi ve yurtdışı tahsil ve staj bursları vermek gibi işlemlere sahiptir (Sözer ve Saraç, 2003: 42).

2.4.3.2. Amele Birliği

Amele Birliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı, yönetim, işleyiş ve denetimi kendi yönetmeliğine göre yapılan, idari ve mali açıdan özerk tüzel kişiliğe sahip bir sosyal güvenlik kuruluşudur. Birlik, 1921 yılında kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye Taşkömürü Genel Müdürlüğü, Karaelmas Elektrik Dağıtım A.Ş., Çatalağzı

İşletme Müdürlüğü ve Türkiye Elektrik Üretim-İletim A.Ş. Kuzey-Batı Anadolu Şebeke İşletme Grup Müdürlüğü'nün Zonguldak ve Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilere ilave sosyal güvenlik yardımı yapma kurumun faaliyetleri arasındadır. Amele Birliği, iştirakçi personellere geçici iş göremezlik yardımı, tedavi yardımları, öğrenim, cenaze, defin, iş kazası yardımları ile ikraz yardımları gibi sosyal yardımlar sağlamaktadır. Birlikteki prim oranı yüzde 3'tür ve bu primler zorunlu üyeler için yarısı işveren yarısı da işçi tarafından, gönüllü üyeler için ise tamamı işçi tarafından olacak şekilde ödenmektedir (http://www.amelebirligi.gov.tr/articles.php?category_id=102).

2.4.3.3. İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı

İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN), emekli sandığına ek bir sosyal güvenlik kurumu fonksiyonu görmek üzere kurulmuştur. İlkokul öğretmenleri, ilkokul yardımcı ve stajyer öğretmenleri, yetiştirme yurtları öğretmenleri, arızalı çocuklara ilk tahsillerini veren müesseselerin öğretmenleri, uygulama okulu öğretmenleri, ilköğretim müfettiş ve denetmenleri, İlköğretim Umum Müdürlüğü ve eğitim müdürlüklerinde vazifeli memurlar ile sandık işlerinde çalışan memurlar sandığa üyedir (Uygur, 2004: 146)

Üyelerine borç para verme, evlenme yardımı, ölüm yardımı, maluliyet yardımı, emeklilik yardımı gibi sosyal yardımlar sunan Kurum dinlenme tesisleri, öğretmen pazarları ve misafirhanesi gibi satın alma gücünü destekleyen nitelikte yardımlar da yapmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2004: 121)

2.4.3.4. Özel Sigorta Şirketleri

Özel sigorta, kişilerin özel çıkarlarının çeşitli risklere karşı güvence altına alınması için kendi bireysel iradeleriyle sigorta sözleşmesi denilen akitle meydana getirdikleri sigorta türüdür. Aynı riskin tehdidi altında bulunanların bir araya getirilerek bu riskin neden olabileceği zararı, karşılıklı dayanışma esasına göre, birlikte karşılaması esasına dayanır. Özel sigortalar esas olarak, kişinin ve çevresinin ekonomik varlığını güvence altına almaktadır.

Özel sigortalar, çeşitli türlerde sınıflandırılmakla beraber uzun vadeli sigorta açısından genel olarak, hayat sigortası ve bireysel emeklilik sigortası olmak üzere iki türde sınıflandırılmaktadır. Hayat sigortacılığı adı altında sağlık, kaza, yaşlılık, malullük, ölüm vb. risklere karşı sigorta yapılmaktadır. Özel sigortaların diğer bir türü olan bireysel emeklilik ile bireylerin hem tasarruf yapmaları teşvik edilmekte hem de belli koşulları sağlayan bireylere emeklilik hakkı tanınmaktadır.

2.4.3.4.1. Hayat Sigortası Şirketleri

Hayat Sigortası; sigortalı vasfıyla, tında oluşabilecek riskleri, sigorta şirketlerine belirlenen bir prim ödeyerek, karşılığında hayatta kalması halinde, önceden belirlenen bir tarihte ya da vefatı halinde, sigorta şirketinin belli bir mablağın ödenmek üzere anlaştıkları bir sözleşmedir (Özbolet, 2004: 25).

Kişilerin kendi gelirlerinden tasarrufa ayıramadığı bölümleri, hayat sigortası sayesinde belirli aralıklarla ve düzenli bir şekilde biriktirmektedir. Söz konusu birikimlerin oluşturduğu fonlar, gelişmiş ekonomilerin büyük finansman kaynaklarını oluşturmaktadır (Kahya, 2000: 22). Bu nedenle hayat sigortaları, çağdaş toplumlarda bir yandan bireylerin geleceklerini güvence altına almak amacıyla onların küçük birikimlerini değerlendirip yönlendirirken, bir yandan da topladığı fonlarla yatırımlara yön vermekte ve ülke ekonomisine büyük yararlar sağlamaktadır. Yani, koruma ve tasarruf fonksiyonları bulunan hayat sigortalarının özellikle tasarruf fonksiyonu; uzun vadeli, periyodik ve düzenli nakit girişi ile güçlü bir fon meydana getirme kapasitesine sahip bulunmaktadır (Ergenekon, 1998: 6).

Gelirlerin eksildiği giderlerin ise arttığı bir dönem olan yaşlılık, bir risk olduğundan sigortalının ölünceye kadar sıkıntıya düşmeden yaşamını sürdürebilmek için gelir güvencesine ihtiyacı bulunmaktadır. Yaşlılığı teminat altına almak için, tasarrufa bağlı hayat sigortaları kapsamında gelir sigortası yapılabilmektedir. Sigortalı, elinde toplu olarak bulundurduğu parayı sigortacıya vererek bir poliçe almakta ve poliçe sözleşmesinde belirtilen tarihten itibaren kendisine sürekli bir gelir bağlanmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte sigortalı, belirli zaman aralıklarıyla sigorta şirketine prim ödemekte ve kendisine belirli bir tarihten itibaren gelir sağlanmasını talep edebilmektedir.

Türkiye'deki Hayat Sigortası Şirketleri şunlardır:

- 1) Ak Hayat Sigorta
- 2) American Life Hayat Sigorta
- 3) Anadolu Hayat Sigorta
- 4) Ankara Hayat Sigorta
- 5) Axa-Oyak Sigorta
- 6) Başak Hayat Sigorta
- 7) Bayındır Hayat Sigorta
- 8) Birlik Hayat Sigorta
- 9) Commercial Union Hayat Sigorta
- 10) Demir Hayat Sigorta
- 11) Doğan Hayat Sigorta
- 12) Emek Hayat Sigorta
- 13) Garanti Hayat Sigorta
- 14) Genel Yaşam Sigorta
- 15) Güneş Hayat Sigorta
- 16) Güven Hayat Sigorta
- 17) İhlas Hayat Sigorta
- 18) İsviçre Hayat Sigorta
- 19) Koç Allianz Hayat Sigorta
- 20) Rumeli Hayat Sigorta
- 21) Şeker Hayat Sigorta
- 22) Toprak Hayat Sigorta
- 23) Yapı Kredi Yaşam Sigorta

2.4.3.4.2. Özel Emeklilik Şirketleri

Özel emeklilik sistemi, gelişmiş ve kapsamlı tamamlayıcı sosyal güvenlik vasıtaları olarak bireysel tasarruf esasına dayandığı ve ferdi inisiyatife çok önem verdiğinden; modern sosyal güvenlik kurumlarının eşitleyici düzenlemelerinin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır (Alper, 2000: 17).

Türkiye’de 2001 yılında yasal düzenlemesi yapılmış ve 2003 yılında fiilen uygulanmaya başlanan BES’ni hayata geçirecek olan 11 emeklilik şirketi faaliyetlerine başlamışlardır. Bütün ekonomik ve teknik altyapıya sahip emeklilik şirketleri Hazine Müsteşarlığından gerekli izinleri alarak faaliyete başlamasına rağmen faaliyetleri esnasında da süreklilik arzeden bir kontrol ve denetim sürecine tabi olmaktadır.

Ülkemizde gerçekleşen özel emeklilik reformuyla birlikte kurulan özel emeklilik şirketleri, kişisel farklılıkları dikkate alarak ve tasarruf fonksiyonuna öncelik vererek temel sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı sosyal güvenlik garantisinin üzerine ek bir garanti sağlamayı amaç edinmişlerdir (Ekin ve diğerleri, 1999: 137).

2.5. Türkiye’de Birikimli Hayat Sigortaları ve BES ile Karşılaştırılması

Bireysel emeklilik ile hayat sigortaları; gerek kapsam, gerek amaç gerekse uygulama açısından çeşitli benzerlikler ve farklılıklar taşımaktadır. Bireysel emeklilik, sadece emeklilik dönemine ilişkin tasarruf yapmayı amaçlamakta ve kapsamını emeklilik geliri ile sınırlamaktadır. Hayat sigortaları ise ölüm, yaşama veya her ikisini, ferdi kaza, hastalık sonucu maluliyet risklerini kapsamına almakta ve bu riskleri tazmin etmeyi amaçlamaktadır. Kapsamdaki bu önemli farklılıktan hareketle aşağıda hayat sigortalarından yaşama ilişkin birikimli hayat sigortası ile BES’in kapsamlı bir kıyaslaması yapılmakta (4632 Sayılı Kanun) ve söz konusu kıyaslama Tablo 10’da özetlenmektedir.

Tablo 11: Bireysel Emeklilik Sistemi ile Birikimli Hayat Sigortalarının Karşılaştırılması

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ	BİRİKİMLİ HAYAT SİGORTASI
Tasarruf fonksiyonu ön plandadır	Sigorta fonksiyonu ön plandadır
İcrayı emeklilik şirketi yapar	İcrayı sigorta şirketi yapar
Toplu para ve maaş verir	Toplu para ve maaş yanında ölüm ve ferdi kaza risklerine karşı tazminat verir
Giriş için üst yaş sınırı yoktur	Giriş için üst yaş sınırı vardır
Sisteme giren kişiye katılımcı denir ve katılımcı katkı payı öder	Sisteme giren kişiye sigortalı denir ve sigortalı prim öder
Katkı payları portföy yönetim şirketi tarafından yönetilir	Sigorta primleri sigorta şirketi tarafından yönetilir
Katılımcı, birikimlerinin değerlendirilmesinde söz sahibi olabilir	Sigortalı, birikimlerinin değerlendirilmesinde söz sahibi olamaz
Emeklilik için en az 10 yıl katkı payı ödemek ve 56 yaşını doldurmak gerekir	Emeklilik için en az 10 yıl prim ödemek gerekir
Katılımcı birikimlerini her zaman izleyebilir	Sigortalı birikimlerini düzenli olarak izleyemez
Birikimler her bir katılımcı için ayrı ayrı değerlendirildiğinden kar payı dağıtılmaz	Her yıl elde edilen gelirler sigortalılara primleri oranında kar payı olarak dağıtılır
Asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak kaydıyla katılımcılar için vergi muafiyeti brüt gelirlerinin % 10'u kadardır	Asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak kaydıyla sigortalılar için vergi muafiyeti brüt gelirlerinin % 5'i kadardır
Emekliliğe hak kazanıldığında veya zorunlu nedenlerle sistemden çıkıldığında tüm birikimlerden % 3,75 oranında stopaj kesilir	Emekliliğe hak kazanıldığında veya zorunlu nedenlerle sistemden çıkıldığında tüm birikimlerden % 9 oranında stopaj kesilir
Birikimler yılda bir kez başka bir şirkete aktarılabilir	Birikimler başka bir şirkete aktarılamaz
Giriş aidatı alınabilir	Giriş aidatı alınmaz
Fon varlıkları teminat gösterilemez	Fon varlıkları kısmen veya tamamen teminat gösterilebilir
Denetim mekanizması çok sıkı ve geniş kapsamlıdır	Denetim mekanizması dar kapsamlıdır
Fon varlıkları saklayıcıda saklanır	Fon varlıkları saklayıcıda saklanmaz

Kaynak: <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=1156>

2.5.1.Sistemin İşleyişi Açısından

Gelişmiş ülkelere göre toplam sigorta primleri yönünden geri durumda bulunan Türkiye’de BES’e, hayat sigortaları sisteminden daha geniş ve kapsamlı vergisel teşvik unsurları getirilmiştir. Bu unsurları ana hatları ile aşağıdaki gibi sıralamak olanaklıdır:

2.5.2. Birikimlerin Bir Şirketten Diğesine Aktarımı Yönünden

Sistemin işleyişinde katılımcıların birikimlerinin şirketler arasında aktarılabilmesi özelliği bulunmaktadır. Bu aktarım işlemi sistemde yılda bir kez yapılabilmektedir. Emeklilik sözleşmesinin imzalandığı tarihten sonra bir yıl süresince katılımcı birikimlerini başka bir emeklilik şirketine aktarabilir. Katılımcı, geçtiği yeni emeklilik şirketinde de bir yıl katkı payı ödedikten sonra arzu ettiği takdirde birikimlerini başka bir emeklilik şirketine yönlendirebilmektedir. Birikimli hayat sigortasında ise bu aktarımlar söz konusu değildir (<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=1156>)

2.5.3. Risk Teminatları Yönünden

Katılımcılar BES'te, en az 10 yıl sistem içinde bulunmak şartıyla, 56 yaşını tamamladıktan sonra emekli olmaya hakkına sahip olmaktadır. Bireysel emeklilik bir sigorta sistemi olmadığı için hiç bir risk teminatı barındırmamaktadır (İTO, 2002: 3). Birikimli hayat sigortasında ise, yaşa bakılmaksızın sadece 10 yıl sınırlaması vardır. Ağırlıklı olarak birikim sağlayan ürünlerin yanı sıra, hem birikim hem de ek olarak sigorta süresi boyunca ölüm ve sakatlık teminatlarının olduğu ürünler bulunmaktadır.

2.5.4. Birikim Yönetiminde Katılımcının Belirleyiciliği Yönünden

BES'te emeklilik şirketleri katılımcılarının ihtiyaçlarına göre değişik risk/getiri seçeneklerine sahip emeklilik yatırım fonu kurmaktadır. Katılımcı, yatırımcının sunduğu farklı fonlar arasından seçim yapabilmektedir. Bu aşamada fon seçimi sebebiyle risk tamamen katılımcıya ait olmaktadır. Değişen ekonomik koşullarda daha önce verilen yatırım kararlarının katılımcı tarafından yılda dört kereyi geçmemek üzere değiştirilebilmesi de olanaklıdır (Erol ve Yıldırım, 2006: 25). Bir başka ifadeyle, bireysel emeklilik katılımcıları, aynı şirket fonları arasında yılda dört kereyi geçmemek üzere yatırımlarını farklı fonlara yönlendirebilir. Bir anlamda, birikimlerinin yönetim kararı adeta katılımcıya bırakılmıştır. Fonu yönetme görevi profesyonel fon yöneticilerinin elinde, birikimini fonlara yönetme kararı katılımcının elindedir. Emeklilik yatırım fonları, bugünkü menkul kıymet yatırım fonlarına benzeyen ve Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine tabi yatırım araçlarında "Portföy Yönetim Şirketi" tarafından yatırıma

yönlendirilmektedir. Birikimli hayat sigortasında bireylerin yatırdıkları paralar havuz içinde sigorta şirketi tarafından yönetilir. Sigorta şirketi getirisi yüksek fonları kendisi seçer. Belirli asgari bir gelir garanti edilir. Birikimli hayat sigortalarında, sigorta şirketinin kararlarına iştirakçi hiçbir biçimde karışamaz ve bu konuda irade beyanında (poliçesini sonlandırma dışında) bulunamaz.

2.5.5. Teknik Yapı ve Denetim Yönünden

Hayat sigortası şirketlerine göre bireysel emeklilik şirketlerinin teknik alt yapısı son derece güçlüdür. Emeklilik şirketlerinin sigortacılık faaliyetlerinin ihtiyari olarak yapılabilecek olması nedeniyle hayat sigorta şirketlerinden farklı bir yapıdadır. Emeklilik şirketlerinin kuruluş koşulları, sadece mali yapıları güçlü, hizmet kalitesi yüksek, güven duygusuna arkasına alan kalıcı sermaye gruplarının sektöre girmesini sağlamaya yönelik niteliksel olarak ağır koşullardır. Ayrıca, BES'in icrası özel sektör kuruluşlarına bırakılmakla birlikte, Devlet son derece sıkı bir düzenleme ve denetim rolü üstlenmiştir (Erol ve Yıldırım, 2006: 25).

Bireysel emeklilik şirketleri doğrudan Hazine Müsteşarlığı'nın denetimine, bireysel emeklilik şirketi içinde yer alan ve sermaye piyasası mevzuatı hükümlerine göre etkinlik gösteren yatırım fonları ise Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı'nın denetimine tabidir. Toplanan katkı paylarının karşılığı olan yatırım fonu katılım belgeleri ise, Takasbank nezdinde saklanmaktadır.

2.5.6. Giriş Maliyetleri Yönünden

BES poliçelerinde sisteme ilk girişte genel olarak giriş aidatı alınmaktadır. Hayat sigortalarında herhangi bir giriş aidatı bulunmamaktadır. Ancak, hayat sigortalarında da daha önce değinildiği üzere bazı riskleri karşılamak üzere kesinti söz konusudur.

2.5.7. Vergilendirme Açısından

2.5.7.1. Katkı Payı/Prim Ödeme Aşamasında

- *Bireysel Emeklilik Sistemi İçin*

Ücretliler tarafından emeklilik şirketine ödenecek katkı payları, katılımcının brüt aylık (veya yıllık) ücretinin yüzde 10'unu ve asgari ücretin brüt aylık (veya yıllık) tutarını geçmemek kaydıyla, gelir vergisi matrahından düşülebilir. Yıllık beyanname verenlerde, bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları beyan edilen gelirin yüzde 10'unu ve brüt asgari ücretin yıllık tutarını aşmaması, prim veya katkı payı tutarlarının gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması ve ücret geliri elde edenlerin ücretlerinin safi miktarının hesaplanması sırasında ayrıca indirilmemiş bulunması koşuluyla gelir vergisi matrahından indirilebilir. Bu yüzde 10'luk orana şahıs sigortaları için ödenen yüzde 5 oranındaki tutar da dahildir. Bir başka deyişle bireysel emeklilik veya kişisel özel sigortalar için gelir vergisi matrahından yapılabilecek maksimum indirim brüt maaşın yüzde 10'unu geçemez. İşverenler tarafından ücretliler adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları, ücretle ilişkilendirilmeksizin doğrudan gider yazılabilmektedir. Ancak, yine çalışanın maaşının yüzde 10'u ve aylık brüt asgari ücret kısıtı göz önünde bulundurulmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2006, 25)

- *Birikimli Hayat Sigortaları İçin*

Ücretliler tarafından ödenen primin o ayki brüt ücretin yüzde 5'ini aşmayan kısmı, aylık (yıllık) olarak asgari ücretin brüt tutarını aşmaması koşuluyla gelir vergisi matrahından indirilebilir. Yıllık beyanname verenlerde ise, beyan edilen gelirin yüzde 5'ini ve asgari ücretin yıllık brüt tutarını aşmaması, primin gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması ve ücret geliri elde edenlerin ücretlerinin safi miktarının hesaplanması sırasında ayrıca indirilmemiş bulunması ve sigorta şirketinin merkezinin Türkiye bulunması koşullarıyla gelir vergisi matrahından kesilebilir (Erol ve Yıldırım, 2006, 25)

2.5.7.2. Katkı Payı/Primlerin Değerlendirilmesi Aşamasında

Yatırım sürecinde, menkul kıymetlerden elde edilen gelir artışları, ne hayat sigortalarında ne de emeklilik yatırım fonlarında vergiye tabi olmayıp, sadece çıkış aşamasında stopaj kesintisi yapılmaktadır. Menkul kıymet alım satım işlemlerinden kesilen BSMV yalnızca emeklilik yatırım fonları için muafiyet kapsamındadır.

2.5.7.3. Toplu Ödeme/Sistemden Çıkılması Aşamasında

- *Bireysel Emeklilik Sistemi İçin*

Katılımcının emeklilik hakkını kazanarak sistemden ayrılması durumunda toplam vergi yükü yüzde 3,75'e inmektedir. Sistemde 10 yıl kalan ve 56 yaşını dolduran katılımcıya ait birikimlerinin yüzde 25'i Gelir Vergisi istisnasından yararlanmakta ve kalan tutar sadece yüzde 5 gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmaktadır. Vergilendirmedeki bu avantaj; sistemden ölüm, maluliyet veya bireysel emeklilik şirketinin tasfiyesi gibi zorunlu nedenlerden dolayı ayrılan katılımcılar için de uygulanmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2006: 25).

Katılımcı, 10 yıl katkı payı ödemediği takdirde sistemden ayrılması halinde Gelir Vergisi istisnasından yararlanamamakta ve daha yüksek oranda (yüzde 15) gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmaktadır. Uygulanan stopaj oranının artırılmasının sebebi; katılımcıları sistemde kalmaya teşvik etmektir.

- Birikimli Hayat Sigortası İçin

07 Ekim 2001 öncesi hayat sigortalarında; 10 yıldan önce ayrılmalarda, 27.12.1998 tarihli 23566 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Gelir Vergisi Tebliğine göre "mevduat tutarının üzerinde bir ödeme yapılması halinde bu ilave tutar, GVK'nın 75/6 numaralı bendi çerçevesinde menkul sermaye iradı (alacak faizi) sayılacak ve elde edenlerce aynı Kanunla değişik 85 ve 86'ncı madde hükümleri çerçevesinde yıllık beyanname ile beyan edilecektir".

Gelir İdaresinin yukarıya alınan tebliğdeki düzenlemesi tümüyle yasaya aykırıdır ve kavram sıkıntılarıyla doludur. Öncelikle, birikimli hayat sigortalarında "mevduat" kavramından söz edilmesi son derece yanlıştır. Sigortacılık uygulamalarındaki hukuk ve uygulama literatüründe "mevduat" kavramı bulunmamaktadır. Bu kavramla yola çıkılarak ödenen primlerin getirisi durumunda olan birikim tutarının GVK'nın 75/6'ncı maddesi kapsamına sokularak "alacak faizi" nitelmesi yapılmak suretiyle beyana tabi tutulmasında hukuki uyarlık bulunmamaktadır. Söz konusu tebliğ düzenlemesinin 1998'de yapılmış olmasına karşın, hala düzeltilmemiş olması son derece yanlıştır. Ancak, bu durum bir başka acı duruma da işaret etmektedir. Sigortacılık sektöründe etkinlikte bulunan şirketlerin de alanlarıyla ilgili vergi düzenlemelerine olan duyarlılık düzeylerini ve bilgi birikimlerini ortaya koymaktadır bu yanlışın 1998'den bu yana ortadan kaldırılamamış olmasıdır.

Menkul kıymet vergilemesinde biz katılmamakla birlikte 01.01.2006 tarihinden itibaren “stopaj” (kaynaktan kesinti) esaslı bir vergileme rejimine geçilmektedir. Bizim, beyan esasını güçlendirmeyen, beyan esasını zayıflatan, daraltan uygulamalar olumlu bir bakış içinde bulunmamız olanaklı değildir. Esas olan ve doğru olan bir ülke yurttaşlarının tamamının kazançlarını bizzat kendilerinin, sadece küçük, kısıtlı ve akli dengesi yerinde olmayanları yasal vekillerinin beyanname ile beyan etmeleridir. Bunun dışındaki uygulamaların tamamı sistem dışına kaçmaktır, sistemi zayıflatmaktır, sistemi çökertmektir. Sistem kurulması için izlenecek yol; herkesin beyanname vermesi ve bu beyannamelerde gelirlerini, giderlerini ve tasarruflarının beyan edilmesidir. Doğru olan, Anayasa’nın 73’üncü maddesine uygun olan budur. Bunun için, vergi yasalarında hukuki altyapının buna uygun yapılması gerekir. Buna da gelirin tanımının 4369 sayılı Yasa ile yapılan haline dönülerek varılır. 4369 sayılı Yasanın eksik yanı ise, stopaj uygulamalarını sona erdirmemesi, herkesi beyannameli duruma getirmemesi, bazı iş alanlarının (taksi, minübüs vb gibi) belge sistemi uygulamasında kayırmasıdır. Vergi uygulamacılarının yasal (hukuki) altyapı olmadan harcama ve tasarruflar üzerine sorgumla izlenimi dahi uyandıracak çalışma yapmaları bir hukuk devletinde olanaklı değildir. Bu bakımdan, öncelikle samimi olarak hukuk devleti olmayı ve hukuk devletinde yaşamayı, görev yapmayı içimize sindirmemiz; hukuk devleti felsefesinin tüm ilkelerini ayırım yapmaksızın tam olarak benimsememiz ve özümsememiz; sonra da, yasalarımızda bu yönde değişiklikler yapmamız gerekir. Yasalarımıza hukuk devletinin gereklerini yansıtmadığımız sürece, AB sürecinde büyük sıkıntılarla vergi idaresi yüz yüze kalacaktır. Bu çerçevede, menkul kıymetlerin vergilemesinde 01.01.2006 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek ve 10 yıl süreyle yürürlükte kalacak stopaj esaslı vergileme düzenlemelerinin daha uygulamaya girmeden yeniden değerlendirilmesinde büyük yarar vardır. Bu yönde yapılacak çalışmalar sırasında gerek sigortacılık ve gerekse BES’de değerlendirilen birikimlerin vergileme esasları da köktenci bir yaklaşımla ve sermaye piyasalarının oylumlaştırılması, tabana yayılması ve derinlik kazanması gibi ilkeler de dikkate alınarak yeniden değerlendirilmesinde büyük yarar vardır (Erol ve Yıldırım, 2006: 25).

10 yıldan sonra ayrılmalarda, GVK’nin 23’üncü maddesinde, 4697 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önceki 11’inci fıkrası uyarınca 10 yıl süre ile prim ödemiş olmak şartıyla, toplu ödeme yapılması durumunda en yüksek devlet memuruna yapılan en yüksek emekli

ikramiyesi tutarını aşmayan kısım; yıllık gelir ödemesi durumunda en yüksek devlet memuruna yapılan en yüksek emekli aylık tutarını aşmayan kısım gelir vergisinden istisna tutulmaktadır. 07 Ekim 2001 sonrası hayat sigortalarında; 10 yıldan önce ayrılmalarda yüzde 15, primlerin ödenmesi koşulu ile 10 yıldan sonra ve zorunlu nedenlerle (vefat/maluliyet) sistemden ayrılmalarda, birikimlerin yüzde 10'luk bölümü vergiden istisna edilmiştir. İstisna sonrası kalan kısım üzerinden yüzde 10 oranında stopaj uygulanmaktadır.

2.6. Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Sistemi İçinde BES' in Yeri

Bireysel tasarruf esasına dayalı bireysel emekliliğin, sosyal güvenlik sistemleri içinde özel bir yeri ve önemi vardır. Temel sosyal sigorta kurumları, gelirin yeniden dağılımına ve sigorta fonksiyonuna ağırlık verdiği için; tasarruf fonksiyonunu tam olarak yerine getirememektedir. Primlerin ve aylıkların belirlenmesinde getirilen sınırlamalar nedeniyle, daha çok prim ödeyerek daha çok sosyal güvenlik garantisi sağlamak isteyenlere cevap verilememektedir. Tamamlayıcı sosyal güvenlik kurumları bu eksikliğin giderilmesi için; bireysel farklılıkları dikkate alarak ve tasarruf fonksiyonuna öncelik vererek, temel sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı sosyal güvenlik garantisinin üzerine ek bir garanti sağlamayı amaç edinmektedir. Emeklilik dönemlerinde de bireylerin çalışma hayatındayken sahip oldukları gelir seviyesini korumak veya sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı gelir seviyesinin daha üstünde bir hayat standardı sağlamak için sosyal sigortaları tamamlayıcı nitelikte bir takım düzenlemeler uygulanmaktadır (Ekin ve diğerleri, 1999: 137).

Bireysel emeklilik, en gelişmiş ve en kapsamlı tamamlayıcı sosyal güvenlik vasıtaları olarak bireysel tasarruf esasına dayandığı ve ferdi inisiyatife çok önem verdiği için modern sosyal güvenlik kurumlarının eşitleyici düzenlemelerinin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır (Alper, 2000: 17). BES'te bireylerin sosyal güvenlik gereksinimi, devletin önderliğinde kurulmuş ve denetlenen ancak özel sektör tarafından işletilen, sigorta tekniğine dayalı ve bireysel katkılarla oluşturulan bir fon aracılığıyla sağlanmaktadır.

2.6.1.BES'in Sosyal Güvenlik Sistemine Getirdiği Yenilikler

Bireysel emeklilik, tasarruf ve yatırım sistemi ikinci emeklilik geliri ile

- a. Bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin yükselmesine,
- b. Uzun vadede emeklilerinin yaşam şartlarının gelişmesine,
- c. Gelecek nesil emeklilerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesine,
- d. Alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak yaratılarak sistemin yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasına,
- e. Sosyal güvenliğin kapsamının artmasına
- f. Mikro ve makro tabanda ekonomiye ciddi kaynak yaratılmasında,
- g. Kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükünün azaltılmasına,
- h. Mali sektörde uzun vadeli fonların artmasına böylece mali sektörün daha sağlıklı işlemesine,
- i. Enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlamasına,
- j. Kurumsal yatırım stratejileri ile piyasalardaki dalgalanmaları ve spekülasyonların azalmasına,
- k. Sermaye piyasasının derinleşmesine olanak sağlayacak bir özel emeklilik sistemi olmasıyla;

Sosyal Güvenlik Sistemine birçok yenilik getirmiştir.

2.6.2.BES'in Sosyal Güvenliğin Finansmanına Katkıları

Hayat sigortalarının başarılı olamadıklarına ilişkin düşünceler hayat sigortası şirketlerine ve hayat sigortalarına olan güvensizliği ortaya koymaktadır. Hayat sigortalarında olduğu gibi BES'te de devletin doğudan aktif bir konumda olmaması güven sorununun BES içinde önemli bir engel olacağını göstermektedir. Türkiye'de sık sık yaşanabilen ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar yüksek enflasyon ve yüksek reel faiz oranları fon yönetimini zorlaştırmakta ve riskleri artırmaktadır. Bu nedenle özel emeklilik şirketlerini hayat sigortaları şirketlerine göre daha zorlu bir görev beklemektedir. Bu açıdan bakıldığında emeklilik şirketlerinin güçlü sermayelerle kurulması ve emeklilik şirketlerinin topladıkları fonları en düşük risklerle en yüksek getiriye sağlayacak şekilde yönetmeleri gerekir (Altınırnak, 2002: 19).

Özel emeklilik şirketlerinin uzun dönemli yatırım aracı olarak hisse senetleri ve esnek fonları seçmeleri onlara hayat sigortacılığı karşısında üstünlük sağlamaktadır. Genellikle hayat sigortalarının portföyünde gayrimenkul ve para piyasası araçlarına ağırlık verilirken özel emeklilik şirketleri, riski azaltıp getiriye artırmak için hisse senetlerine uzun vadeli yatırım yapmaktadır. Sonuçta özel emeklilik şirketlerinin katılımcılarına yansıttıkları yüksek getiri düzeyleri ve ilave vergi avantajları uzun vadeli tasarrufların yönelebileceği cazip bir alanı oluşturmaktadır. Fon yönetimini ön plana çıkartan bu işlevi yerine getirebilmek için sigorta sektörü kuruluşlarının ihmal ettikleri hisse senetleri piyasası, vadeli ürünler piyasası, yabancı menkul kıymetler piyasası basta olmak üzere verimli yatırım olanakları üzerinde uzmanlık kazanmaları büyük önem taşımaktadır. Bireysel emeklilik ile hayat sigortaları arasındaki rekabetin önlenmesi için bireysel emeklilik programlarını birbirleriyle rekabet ettirmemek ve birbirlerini tamamlayan iki uygulama olmasını sağlamak gerekmektedir (Ergenekon, 2003: 14).

2.6.3.BES'in Sosyal Güvenlik İçindeki Rolü

Sosyal güvenlik harcamaları devletin en önemli harcama kalemlerinden biridir. Dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminin destekleyicisi olan BES'in gelişimi desteklenmelidir. Kişilerin psikolojik olarak emeklilik dönemlerindeki geçim ve hayat standardı kaygılarından uzaklaşmaları nihai olarak devletin finanse ettiği sosyal güvenlik sisteminden beklentileri de azaltacaktır. Bu da uzun vadede sosyal güvenlik sistemine yönelen bir kısım harcamaların diğer kamusal mal ve hizmetlere yönelmesine sebebiyet verebilecektir (Çanakçı, 2002: 4).

Doğum artış hızının düşmesine karşın hayatta kalma süresinin uzamasına bağlı olarak Türkiye'de mevcut koşullarda aktif-pasif dengesinin zor tutturulduğu dikkate alındığında, gelecek yıllarda yaşanan nüfus nedeniyle çok ciddi sorunlarla karşılaşılacaktır. Ayrıca bireylerin emeklilik dönemlerinde refah düzeylerinin azalacak olması birinci ayak sosyal sigorta programlarının yeniden yapılandırılması çalışmalarında, özel emeklilik programlarının sosyalgüvenlik sistemine entegre edilmesi yaklaşımlarına ivme kazandıracaktır. Örnek ülke uygulamalarına baktığımızda BES'in GSMH'ye oranlarında önemli büyüklüklere ulaşıldığı görülmektedir. Genellikle toplumun yaşlanmasından kaynaklanan mali problemlerden dolayı daha çok kamusal sosyal güvenlik

sistemlerinin reformuna odaklanan birçok ülkede emeklilik varlıklarının sosyal güvenlik sistemi açısından taşıdığı öneme gereken değer verilmemektedir.

Sosyal güvenlik sisteminde özel emeklilik fonlarına ağırlık verilmeye başlanması, bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Örneğin Şili’de ortaya çıkan önemli sorunlardan biri; yüksek fon yönetim ücretleridir. Sigortalıların, primlerinin yüzde 20’ye varan kısmı komisyonculara gitmektedir. İkinci sorun ise kayıt dışı istihdamın ve sigortalıların bir kısmının düzenli olarak sosyal güvenlik sistemine dahil olamamasıdır. Toplam birikmiş emeklilik fonlarının yüzde 3’ü ile yüzde 5’i kadar bir miktar, değişik finans seçenekleri arasında seçim yapmak üzere önerilerde bulunan danışmanlara verilmektedir. Bu hususların tamamı sistemin maliyetlerini artırıcı hususlar olup en nihayetinde bireylere yansıtılacak maliyetlerdir. Bu bağlamda, Türkiye açısından önemli diğer bir nokta ise, Anayasanın 2. maddesinde belirtilen “Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir hukuk devleti olduğu” ilkesidir. Yine Anayasamızın 60. maddesinde “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir ilkesi” doğrultusunda devletin sosyal güvenlik sisteminden ve yükümlülüğünden tamamen çekilmesi sosyal devlet ilkesiyle bağdaşmayacaktır. Bundan dolayı sosyal güvenlik sisteminin tamamen özel emeklilik fonlarına devri Anayasa’nın ilkelerine ters düşmektedir. Devletlerin, yükümlülüklerini karşılama kabiliyeti kalmayan sosyal sigorta kurumlarını “tasfiye etme” seçeneğini tartışacağı zamanlar yakındır (Şakar, 2006: 50).

Enflasyonun düşük seviyelere çekilerek yatırımlara olanak tanıyacak ekonomik koşulların oluşturulması, Türkiye’de uzun dönemde istikrarlı kalkınmanın gereklerindedir. Bu koşulların oluşturulması ise mali politikalarda disiplin sağlanarak kamunun kaynak talebinin azaltılması ve kamu kesimi borçlanma gereğinin düşürülmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferi bütçe açığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Sistemin açıklarının hızlı bir artış trendinde oluşu ve finansmanın mali piyasalar üzerindeki yükü, makro ekonomik istikrarı tehdit eder niteliktedir. İstikrar içinde bir kalkınma için sosyal güvenlik sistemimizde yaşanmakta olan mali yıpranmaya bir an önce çözüm bulunması kaçınılmazdır. Çözüm noktasında ise BES önem arz etmektedir. Kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma dönüştürülmesi ile gönüllü katılıma dayalı ve

belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan BES'in desteklenmesi, kanunlarla düzenlenmesi ve denetlenme gereksinimi bulunmaktadır.

2.7. BES ile İlgili Yapılan Yerli ve Yabancı Bazı Çalışmalar

Çalışmanın konusuyla ilgili olan Dünyada BES uygulamalarına dair kaynaklar çok geniş olmamasına rağmen mevcut olanlar çalışmamızın ilgili bölümünde belirtilmiş, aynı ülkelere ait açıklamalardan oluşmaktadır. Araştırmanın ekonometrik uygulamamıza benzer çalışmalara aşağıda yer verilmektedir.

Algümüş (2006) 'Türkiye'deki Bireysel Emeklilik Fonlarının Performanslarının Ölçülmesi' isimli bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın sonucunda; BES'in Türkiye ekonomisine uzun vadeli kaynak aktarımı sağlamasına rağmen emeklilik yatırım fonlarının üstün performans sergilemedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tuğsel (2007) 'Ülkemizde BES ve Fonların Kaynağını Etkileyen Unsurlar' adlı çalışmada; BES'in, ülkemizde henüz emekleme aşamasında olduğu belirtilmiş, emeklilik fonlarının düzgün yönetilebilirse yakın gelecekte toplumun her kademesine pozitif etki yapan bir sistem olacağı vurgulanmıştır. Bunun yanında eğitim düzeyi yükselen genç toplumlarda kişilerin gelir düzeyindeki artışlarla, devlete yük olmadan ve gelecek kaygısı hissetmeden, emekliliğini bekleyebileceği vurgulanmıştır.

Gülhan (2007 'Türkiye'de BES' adlı çalışmasının sonucunda; 'Türkiye'de BES'in bu güne kadar beklentilerin üzerinde bir gelişim gösterdiği ifade edilmiştir. Şu anki trend göz önünde bulundurulduğunda BES'nin amaçlanan hedeflere ulaşabileceği, krize girmiş olan sosyal güvenlik sistemlerine ilave bir yatırım enstrümanı olabileceği ve bireylere ilerleyen yaşlarında ilave bir gelir sağlayacağı düşünülebilir.' kanısına varılmıştır. Çalışmada Şili, Meksika, Bolivya gibi bazı Latin Amerika ülkelerinde yapılan reformların dünya genelinde yapılan emeklilik sistemi reformları içinde en köklü değişiklikler getiren reformlar olduğunun kabul edildiği vurgulanmıştır. Latin Amerika ülkelerinde sosyal sigortaların yerini özel sigortaların aldığı ve özellikle uluslararası ekonomik kuruluşların, gelişmekte olan ülkelerde sosyal sigortaların yerini özel sigortaların alması için çaba gösterdikleri belirtilmiştir.

Akpınar (2007) 'BES ve Türkiye'deki Emeklilik Yatırım Fonlarının Performans Çözümlemesi' isimli bir çalışma yapmıştır. Akpınar'a göre Türkiye'deki BES'in gelişmesi ve buna bağlı olarak da fonların sayı, çeşit ve portföy büyüklüğü açısından artması amacıyla birtakım düzenlemelere ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Özellikle etkin yönetim gösteremeyen kurumsal yatırımcıların performanslarında portföy kısıtlamalarının ne ölçüde etkili olduğu üzerinde durulmasının faydalı olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca emeklilik şirketlerinin yönetim gideri kesintilerinin portföy getirilerini ne oranda etkilediğinin de araştırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Sezer (2008) 'BES ve Fonlarının Performans Değerlendirmesi' adlı çalışmasında; Dört yıllık döneme ilişkin yapılan analiz sonucunda emeklilik yatırım fonlarının iyi performans gösteremedikleri sonucu çıkmıştır. Ancak Türkiye'de BES'in gelişmesi ve daha da yaygınlaşması sonucunda fonların sayı ve çeşit olarak artması ile analizin kapsamı genişleyecek ve yatırımcılara karar verme noktasında daha uzun dönemli geniş bilgi verilebileceği çalışmanın sonuçları arasındadır.

Çukur (2008) 'Türkiye'de ve Dünya'da BES' isimli bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır. Dünya'da bireylere ek gelir sağlayarak bireylerin emeklilik dönemlerinde refah seviyelerini artıracak, kamunun sosyal güvenlikteki yükünü azaltacak, yatırım ve istihdamın artmasına sebep olacak, özel sektör tarafından yönetilen bireysel emeklilik sistemleri vardır. Sosyal güvenlik sistemindeki sorunları zamanında önlemler alan gelişmiş ülkeler özel emeklilik sistemlerini düzenlemişlerdir. Zira özel emeklilik programları ile milyarlarca dolar para tasarruf olarak emeklilik fonlarında birikecektir. Söz konusu birikimler piyasaların derinleşmesine katkıda bulunacağından, kısa ve orta vadede karşılaşılabilecek olumsuzluklar ekonomiyi çok fazla etkilemeyecektir. Devlet ve özel sektör özel emeklilik fonlarında biriken tasarruflar sayesinde daha ucuz ve daha uzun vadeli borçlanma imkanı bulabileceğinden ekonomi uzun vadede daha istikrarlı bir yapıya kavuşacaktır. Türkiye'de ise BES ekonomiye küçümsenmeyecek kaynak sağlasa da veya bireylerin refah düzeylerini artırmaya yönelik çalışsa da sisteme insan çekmekte zorlanmaktadır. Sistemin tanıtımı aşamasında emeklilik şirketlerinin bir kaçının dışında bir çalışma gösterilmemiştir. Yapılan reklamlar da BES'in toplum tarafından algılanma düzeyini yükseltmemiştir. Toplumun büyük bir çoğunluğu halen BES'in kuruluş amacını

veya işlevini ve ne derece önemli olduğunu bilmemektedir. Finans sektöründe 2001 yılındaki batık bankalar ve geçmiş hayat sigortası kötü deneyimleri, BES'e halkın ön yargı ile bakmasına neden olmuştur.

İşbilen (2008) 'BES ve Türkiye Uygulaması' isimli bir çalışma yapmıştır. Çalışmada ülkemizde Nisan 2001 tarihinden itibaren yasal bir dayanak kazanan BES'in Ekim 2003 tarihinden bu yana üye kaydetmekte olduğuna değinilmiştir. Ayrıca sektördeki en son verilere göre, katılımcı sayısının 1.664.170'e ve fon büyüklüğünün 5.688.378.104 YTL'ye ulaşan BES'in sosyal güvenlik reformunun bir parçası olmakla birlikte yalnızca bu amaca hizmet etmekle kalmayarak finansal sistemin gelişmesinde de önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Uzun süren tartışmalar sonucunda pek çok ülkede zorunlu kamu emeklilik programlarının yanlarında zorunlu veya gönüllü özel emeklilik programlarına dayalı bir sistem oluşturulması fikrinin uygulamaya geçirildiğinden bahsedilmiştir. ABD'de katkı payı esasına göre işleyen farklı özellik ve avantajlara sahip emeklilik planlarının uygulama alanı bulduğu, Polonya'daki yeni emeklilik sisteminin, insanların yaşam boyu gelirlerinin etkin ve güvenli şekilde toplanmasını sağlamasına dair sosyal amacın vurgulanmasının yanında dünyadaki BES uygulamalarına değinilmiştir.

Uygurtürk ve diğerleri (2010) yaptıkları çalışmada Ocak 2004 -Temmuz 2009 döneminde Türkiye'de işlem gören EYF'ye katılımcılar tarafından ödenen katkı payı tutarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Finansal ve makro ekonomik açıdan ele alınan bu faktörlerin emeklilik yatırım fonlarının işlem hacmini ne yönde etkilediği ampirik çalışmalarla araştırılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise BES katılımcılarının emeklilik yatırım fonları için ödediği katkı payları üzerinde hem finansal hem de makro ekonomik değişkenlerin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca analiz sonucunda BES katılımcılarının Emeklilik Yatırım Fonları için ödediği katkı paylarına özellikle Euro, IMKB Endeksi ve Sanayi üretimindeki artışların pozitif etkilediği saptanmıştır.

Uğur (2004) hazırladığı 2004 tarihli "Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi" isimli çalışmada gelişmiş ülkelerden ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, İsveç, Hollanda gibi ülkelerin emeklilik sistemlerinde, özel

emeklilik programlarının gönüllülük esasına dayalı olarak ikinci veya üçüncü ayaklarda bulunduğu belirtilmiştir.

Önal (2001) “Türkiye’de Bireysel Özel Emeklilik Sistemi” isimli kitabında, İngiltere’de kamu sisteminin gelecekte emekli olacakların ihtiyaçlarını karşılayamayacağı ve kamu emeklilik fonlarının devlet bütçesi üzerinde baskı yaratabileceğinin bilinmesi dolayısıyla fonlanmış özel emeklilik planlarının faydalı olduğunun İngiltere’de kabul gördüğü vurgulanmıştır.

Ekin ve diğerleri (1999) yılında çıkardıkları ‘Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma’ isimli kitaplarında sosyal güvenlik sistemleri içinde, bireysel tasarruf esasına dayanan bireysel emekliliğin özel bir yeri ve önemi olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre; sosyal sigorta kurumları, gelirin yeniden dağılımına ve sigorta fonksiyonuna ağırlık verdiğinden; tasarruf fonksiyonunu tam olarak yerine getirememektedir. Aylıkların belirlenmesinde getirilen sınırlandırmalar sebebiyle, daha çok prim ödeyerek daha çok sosyal güvenlik garantisi sağlamak isteyenlerin ihtiyaçlarına cevap verilememektedir. Tamamlayıcı sosyal güvenlik kuruluşları bu eksikliğin azaltılması için; bireysel farklılıklara da dikkat ederek ve tasarruf fonksiyonuna öncelik vererek, temel sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı sosyal güvenlik garantisinin dışında ek bir garanti sağlamayı amaç edinmektedir. Bu doğrultuda da emeklilik zamanlarında bireylerin çalışma hayatındayken sahip oldukları yaşam standartlarını korumak ya da sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı gelir seviyesinin daha üstünde bir hayat standardı sağlamak için sosyal sigortalarda tamamlayıcı nitelikte bir takım düzenlemelerin yapılmakta olduğu belirtilmiştir.

Simonovits (2000) ‘‘Partial Privatization of a Pension System: Lessons from Hungary’’ isimli kitabında Macaristan’daki emeklilik sistemini incelenmiştir. Çalışmada Macaristan emeklilik reformu yasasına değinilmiştir. Karma yapılı yeni emeklilik sisteminde ağırlıklı olan dağıtım esaslı kamu programına ilave olarak zorunluluk esaslı karışık bir emeklilik seçeneğine sahip fonlu yeni bir ayak oluşturulduğunu ifade etmektedir. İlk ayağın herkese zorunlu olduğunu ve tümüyle işverenlerin kısmen de çalışanların katkılarıyla ve dağıtım yöntemiyle finanse edildiğini belirtmektedir. İkinci ayağın zorunluluk esasıyla ve tümüyle çalışanların katkılarıyla finanse edilen bireysel

emeklilik hesaplarına dayalı emeklilik fonlarından oluştuğunu ve üçüncü ayağın da varolan gönüllü ortak emeklilik fonlarına benzediğini ifade etmektedir.

Parniczky (2000) çıkardığı “Case Study Of The Three-Pillar Pension System in Hungary”, adlı çalışmada; emeklilik fonları, üyelerin emeklilik tasarruflarını ve buna bağlı olarak ileride emekli aylıklarını yükseltmek için sigortalının tasarruflarını yatırım amacıyla kullanmakta olduğunu anlatmıştır. Parniczky’ye göre emeklilikte, bu tasarruflar emekliye yaşam yıllığı olarak geri dönmektedir. Bu sebeple özel emeklilik fonları, çalışma ve kazanç esasına dayanan belirli katkılı planlardan oluşmaktadır. Parniczky özel emeklilik fonlarının üyelerine kar sağlamayan organizasyonlar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ödenen katkıların, üyeler adına yatırıma yönlendirildiğini ve emeklilik fonunun fonksiyonlarını dışarıdan firmalarca yerine getirilebildiğini ifade etmektedir. Parniczky; Emeklilik maaşına hak kazanıldığında, üyelerin bir yaşam yıllığı aldığını, kişilere ödenecek olan yıllık ücretlerin, üyenin bireysel hesabında biriken tasarruflara göre hesaplandığını ve cinsiyet ayrımı yapılmadığını ifade etmektedir.

Rushka (2001) 2001 de gerçekleştirilmiş “An Overview Of The Reformed Pension Systems in Latin America” isimli eserinde; fon yatırımlarının getirisinin, hesaplara aktarılmakta ve faydaların; toplanan ve biriken fonların büyüklüğüne, fon getirilerine, emekli olunduğunda tahmini ömür süresine bağlı olmadığına değinmiştir. Rushka’ya göre bu fonlar, özel yatırım firmaları tarafından yönetilmektedir. Rushka emekliliğe hak kazanan bireylerin, varlıklarına karşılık gelen emekli maaşını yıllık veya daha kısa aralıklarla alabilmekte olduğunu vurgulamıştır.

Kapar (1999) senesinde yayınladığı “Şili Sosyal Güvenlik Sisteminde Sağlık ve Emeklilik Sigortalarında Yaşanan Değişimler” isimli eserinde; Şili özel emeklilik sisteminin uygulandığı süreçte ekonomide görece bir iyileşmenin olduğunu ve primler beklenilenin üzerinde gelir getirmesine rağmen, sistemde emekli olanların artmasının ve ileriki yıllarda ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak getiri oranlarının azalmasının sistem üzerinde nasıl bir etki yapacağı bilinmemekte olduğuna değinmiştir. Kapar’a göre kamu emeklilik sisteminin tasfiyesi ile ortaya çıkan bütçe yükleri zaman içinde azalmasına rağmen, yeni özel emeklilik sisteminin de devlete maliyetleri bulunmaktadır. Zira sosyal yardım gelirleri ve asgari emeklilik aylığı uygulamaları devletin sorumluluğu altındadır.

Ayrıca Kapar, emeklilik yatırım fonu şirketlerinin getiri oranlarında uzun süreli ve yaygın bir gerileme ortaya çıktığında devletin mali yükümlülükleri artış gösterecek olduğunu vurgulamıştır.

O'NEILL (1999) yayınladığı " Social Security Privatization: Experiences Abroad" isimli eserinde; 1981'deki Şili emeklilik reformu, 1970-1980'lerdeki kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesini de amaçlayan radikal politikaların bir parçası olduğunu vurgulamıştır. O'NEILL'E göre 1973-1990 arasında hükümet, serbest piyasa ekonomisine doğru kapsamlı değişiklikler başlatmıştır. Nitekim, 1975 ve 1979 arasında hükümet ticaret ve kredi piyasalarını liberalize etmiş, vergi sistemini yenilemiştir. Bunları takiben yapılan emeklilik reformu, dağıtım yöntemiyle finanse edilen kamu emeklilik sistemini, bireysel hesaplara dayalı zorunlu özel emeklilik sistemi ile ikame etmiştir. Bireysel emeklilik hesaplarına ödenen katkıların toplandığı fonlar, emekliliğe hak kazananların emeklilik gelirlerinin finansmanında kullanılmaktadır. Ayrıca O'NEILL eski sisteme katkı yapmış işçiler, söz konusu katkıları için tazminat almakta olduğuna değinmiştir.

Toprak (2001) yayınladığı "BES'nin Sermaye Piyasaları ve Özellikle Yatırım Fonları Portföy Yönetim Faaliyetleri Bakımından Değerlendirilmesi" isimli eserinde; BES; sosyal güvenlik kavramının özelleştirilmesi, ekonomik gücün halka devredilmesi, kişisel özgürlüğün artırılması, ekonomik kalkınmanın hızlanması, ayrıca kişilerin geleceğe daha güvenle bakmaları anlamını getirmekte olduğunu belirtmiştir. Toprak Emeklilik güvencesi tamamen devlet meselesi olmaktan çıkarak, bireyleri kendi yaşamları üzerinde daha çok söz sahibi olma özgürlüğünü sağlamakta olduğunu vurgulamıştır.

Su (2001) yayınladığı " Sigortacılık Açısından BES " adlı eserinde; emeklilik sözleşmesinde, katılımcılar ve varsa işverenleri tarafından ödenecek asgari katkı tutarı veya oranı, ödeme dönemleri, ödeme süreleri, kesilecek masraf payları, katkıların hangi tür emeklilik yatırım fonunda değerlendirileceği vb. konularda ilgili tarafların hak ve yükümlülükleri düzenlenmekte olduğunu belirtmiştir.

Egemen (2003) yayınladığı "Dünya"da ve Türkiye"de Bireysel Emeklilik Sistemleri" isimli eserinde; dünyanın çeşitli ülkelerinde bireylerin çalışırken sahip oldukları hayat standartlarını ve refah düzeylerini emeklilik dönemlerinde devam

ettirebilmelerini sağlamak amacıyla hayata geçirilen bireysel emeklilik planları, çok ayaklı emeklilik sistemlerinin genel olarak ikinci veya üçüncü ayağında yer almaya başladığını vurgulamıştır.

Tuncay (2000) yayınladığı ‘Bireysel Emeklilik Rejimi Üzerine’ isimli eserinde; son yıllarda dünyada devlet eliyle kurulup işletilen emeklilik sistemleri, demografik yapının değişmesi, insan ömrünün uzaması, doğumların azalması, kronikleşen işsizlik, ekonomik kriz vs. nedenlerle artık ne çalışanları ne de emekli aylığı ile geçinenleri memnun etmekte olduğunu belirtmiştir. Tuncay, bu olumsuzluklar nedeniyle artık devlet tarafından kurulup onun güvence, denetim ve gözetiminde işleyen ve çalışanların zorunlu katılımına ve dağıtım esasına dayalı tek ayaklı sosyal güvenlik rejimleri yanında, çalışanların gönüllü katılımıyla işleyen ve çalışanlara temelde ek nitelikte emeklilik yardımı sağlayan fon esasına dayalı ikinci bir rejime ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmuştur.

Ergenekon (2000) senesinde yayınladığı ‘Emekliliğin Finansmanı, Global Uygulamalar Işığında Türkiye İçin Bir Özel Emeklilik Modeli Önerisi’ isimli eserinde; Türkiye ’deki emeklilik rejiminin en önemli özelliği kişilere ek nitelikte bir emeklilik geliri sağlamak yanında özel emeklilik fonları yoluyla sermaye piyasasını güçlendirmek, ülkenin GSMH ve istihdam olanaklarını artırmak olduğunu belirtmiştir. Ergenekon, bu sistemin, gelişmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik rejimleri içinde aynı zamanda üçüncü ayağı oluşturmakta olduğuna inanmaktadır. Ayrıca ABD, Birleşik Krallık, Japonya gibi ülkelerde uzun zamandır yaygın bir uygulama alanı bulan bireysel (özel) emeklilik sistemi, Şili gibi bazı Güney Amerika ülkelerinde sosyal güvenlik sisteminin esasını oluşturmakta olduğunu vurgulamıştır.

Güzel ve Okur (2004)’de çıkardıkları ‘Sosyal Güvenlik Hukuku’ isimli eserlerinde; bireysel emeklilik fonlarında tamamlayıcı programların bazı ülkelerde (ABD, İngiltere, Almanya) işletme düzeyinde, diğer bazı ülkelerde (Fransa, Danimarka, Hollanda ve İtalya) ise ulusal düzeyde oluşturulmuş olduğunu vurgulamışlardır. Eserde söz konusu ülkelerde bireysel tasarrufa ve özel sigorta tekniğine dayalı emeklilik fonlarının ise sistemin üçüncü ayağını oluşturduğu belirtilmiştir.

Erol ve Yıldırım (2004) yayınladıkları ‘Tüm Yönüyle Bireysel Emeklilik Sistemi’ isimli eserlerinde; ERISA'ya göre, emeklilik planının kurulması zorunlu bulunmamakla beraber, kurulu belirli fayda emeklilik planlarının bu kanun tarafından getirilen koşullara uygun olması gerekmekte olduğunu belirtmişlerdir. Bu çerçevede emeklilik faydasının ödenebilir hale gelmesine ilişkin asgari standartlar bu Kanun ile belirlenmiş ve emeklilik planlarının ERISA ile uyum içerisinde işleyip işlemediğinin kontrolü için periyodik raporlama ve kamuyu aydınlatma belgesi hazırlanmakta olduğunu vurgulamışlardır. Onlara göre ERISA'ya göre her sosyal güvenlik planının yazılı bir yatırım politikası olmalıdır. Çoğu zaman oluşan fonu yönetme sorumluluğunun, planı oluşturan kişilerin dışındaki kişilere geçmesi, planlardan yararlananlar için bir risk oluşturmaktadır. Bir yatırım planı, planın kısa ve uzun dönem hedeflerini ve yıllık harcama ve nakit ihtiyaçlarına göre değişen alınabilecek risk miktarını içerir. Böylece plan, hem plandan yararlananların hem de plana sponsorluk yapanların ihtiyaçlarına karşılık verebilir. İyi bir plan aktif-pasif dengesini sağlayabilecek nitelikte olmalıdır. Pasif yapısı, gerekli nakit akış ihtiyacını ve bununla bağlantılı olarak pasif kalemlerinin oluşumunu belirler. Ayrıca Erol ve Yıldırım; pasif kalemlerinin oluşumu, planın varlıklarının faiz oranlarındaki oynamalara ne kadar hassas olduğu konusunda bilgi vermekte olduğunu belirtmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ

3.1. Ekonometrik Yöntem

Bu çalışma, Giriş bölümünde de ifade edildiği üzere; bir dizi makroekonomik değişkenin, seçilmiş bireysel emeklilik fonlarının sağladığı getiriler üzerinde yarattığı dinamik etkilerin belirlenmesini amaçlamaktadır. Söz konusu amaca ulaşabilmek adına; Dickey-Fuller Birim Kök Testi, VAR Modeli ve Sınır Testi yöntemlerinden yararlanılmıştır.

VAR Modeli'ne dahil edilen değişkenlerin durağan olmalarının gerekip gerekmediği veya diğer bir ifadeyle birim kök içerip içermedikleri; ilgili literatürde halen canlılığını koruyan bir tartışma konusudur. Bu nedenle, öncelikle çalışmada yer verilen değişkenlerin durağan olup olmadıkları Dickey-Fuller Birim Kök Testi yardımı ile araştırılmıştır. Daha sonra, VAR Modeli ve Sınır Testi yardımı ile de çalışmada yer verilen makroekonomik değişkenlerin seçilmiş bireysel emeklilik fonlarının sağladığı getiriler üzerinde yarattığı dinamik etkilerin belirlenmesine çalışılmıştır.

Dolayısıyla çalışmanın bu kısmı, yukarıda sıralanan ekonometrik yöntemlerin ve yararlanılan veri setinin tanıtılmasına ayrılmıştır.

3.1.1. Dickey-Fuller Birim Kök Testi

Bir zaman serisinin durağan olması; ortalamasının, varyansının ve çeşitli gecikmeler için hesaplanan kovaryansların ele alınan zaman süresi boyunca istikrarlı kaldığı anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, eğer bir seri, yaşanan bir şokun ardından tekrar şok öncesi dönemdeki ortalama, varyans ve kovaryans değerlerine yakınsıyorsa durağandır denir. Çalışmada yer verilen değişkenlerin durağan olup olmadıkları, Dickey ve

Fuller (1979) tarafından önerilen birim kök testi yardımı ile araştırılmıştır. Dickey-Fuller birim kök testi, aşağıda gösterilen regresyon denklemi yardımı ile ifade edilebilir:

$$\Delta X_t = C + \alpha_1 T + \alpha_2 X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Bu denklemlerde kullanılan Δ sembolü; birinci fark işlemcisini, C sembolü; sabit terimi, T sembolü; deterministik trendi, ε_t ise; sıfır ortalamalı, sabit varyanslı, otokorelasyonlu olmayan stokastik hata terimini temsil etmektedir. Dickey-Fuller (DF) birim kök testi, tahmin edilen regresyon denklemindeki α_2 katsayısının ($\hat{\alpha}_2$), istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığını test edilmesine dayanmaktadır. Durağan olmayan bir zaman serisi, t dağılımı kurallarını sağlamayacağı için, $\hat{\alpha}_2$ katsayısının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığı, DF tablosu veya Mackinnon tablosu yardımı ile test edilir. DF birim kök testi sürecinde, $\hat{\alpha}_2$ katsayısının hesaplanan t istatistiği, τ (tau) istatistiği olarak adlandırılmaktadır. τ istatistiğinin nasıl hesaplanacağı ve serinin birim kök özelliklerinin test edilmesinde kurulacak hipotezler ile karar süreci ise şu şekilde gösterilebilir:

$$\tau = \left(\frac{\hat{\alpha}_2 - 0}{\sqrt{\text{Var}(\hat{\alpha}_2)}} \right) \quad (2)$$

$H_0 : \hat{\alpha}_2 = 0$ (Seri Birim Kök İçermektedir, Durağan Değildir)

$H_1 : \hat{\alpha}_2 \neq 0$ (Seri Birim Kök İçermemektedir, Durağandır)

$[\tau] > [\text{DF veya Mackinnon Tablo Kritik Değeri}]$ ise H_0 Red

$[\tau] < [\text{DF veya Mackinnon Tablo Kritik Değeri}]$ ise H_0 Kabul

(2) numaralı eşitlikte yer alan $\text{Var}(\hat{\alpha}_2)$ sembolü, DF birim kök testi için tahmin edilen regresyon denklemindeki $\hat{\alpha}_2$ katsayısının varyansını temsil etmektedir. Burada, serinin durağan olduğuna karar verebilmek için τ istatistiğinin mutlaka negatif olması gerektiği de vurgulanmalıdır. τ istatistiği pozitif olarak hesaplanmışsa, serinin durağan olmadığına karar verilmesi gerekmektedir. Durağan olmayan bir serinin ise, durağan oluncaya değin farkının alınması ve durağan olduğu düzeyde analize dahil edilmesi; uygulamada en çok kullanılan yöntemdir.

Yukarıda sunulan (1) numaralı regresyon denkleminde yer verilen deterministik bileşenlerin kullanımı ise, söz konusu değişkenlerinin (t) istatistiklerine bağlıdır. Bahse konu olan değişkenlere ilişkin (t) istatistikleri sıfırdan farklıysa; söz konusu değişkenlere yer verilmesi, aksi takdirde ise yer verilmemesi gerekmektedir. Uygulamada, tahmin edilen modelde var olabilecek muhtemel bir otokorelasyon sorunun ortadan kaldırılması için, bağımlı değişkenin Akaike (AIC) veya Son Hata Tahmini (FPE) gibi bilgi kriterleri vasıtasıyla hesaplanan, belirli bir miktardaki gecikmesi de modele katılmaktadır. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerine yer verilmeyen model, standart DF (SDF) birim kök testi, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerine de yer verilen model ise, genişletilmiş DF (ADF) birim kök testi olarak adlandırılmaktadır:

$$\Delta X_t = C + \alpha_1 T + \alpha_2 X_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_{3i} \Delta X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

DF birim kök testinin (1) numaralı spesifikasyonu SDF, (3) numaralı spesifikasyonu ise ADF testi olarak bilinmektedir.

3.1.2. Vektör Otoregresyon Modeli

Sims (1980) tarafından önerilen Vektör otoregresyon (VAR) modeline göre; bağımlı değişkenin cari değeri, kendisinin ve diğer açıklayıcı değişkenin gecikmeli değerleri ile birlikte, model dışındaki faktörlerin neden olduğu şokların etkilerini temsil eden tesadüfi hata terimlerine bağlıdır. Hill ve diğerleri (1997), VAR modelinin ilgi çekici olan yanının; hata terimleri arasındaki ilişkiyi de kapsaması olduğunu belirtmektedir. Modelin hata terimleri, denklem sistemi dışındaki faktörlerden kaynaklanan ekonomik şokların etkisini de içermektedir. Söz konusu şoklar, hükümet politikaları, ulusal ve uluslararası olaylar ile modelde olmayan tesadüfi faktörlerdeki değişimlerden kaynaklanabilmektedir. VAR modeli, yapılan bu açıklamaların ardından şu şekilde tanımlanabilir:

$$X_t = C + \sum_{i=1}^m \Omega_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \Psi_j Y_{t-j} + \varepsilon'_{1t} \quad (4)$$

$$Y_t = C + \sum_{i=1}^m \xi_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^m \tilde{\lambda}_j X_{t-j} + \varepsilon'_{2t}$$

VAR Modeli, iki değişken arasındaki dinamik nedensellik ilişkilerinin incelenmesine de imkan vermektedir. Değişkenlerden birinde meydana gelebilecek bir standart sapmalılık şokun diğer değişken üzerindeki etkileri, etki-tepki fonksiyonları ile incelenebilirken, değişkenlerden birinin varyansında meydana gelebilecek bir birimlik şokun ne kadarının diğer değişken tarafından açıklanabildiği ise varyans ayrıştırma yöntemi yardımı ile incelenebilmektedir. Burada ifade edilmesi gereken bir diğer husus da, (4) numaralı spesifikasyon ile ifade edilen (VAR) modelinin ikiden fazla değişken için de tahmin edilebileceğidir. Değişken sayısının artması, yalnızca denklem sayısının ve her denklemde yer alan açıklayıcı değişken sayısının artması ile sonuçlanır.

3.1.3. Granger Nedensellik Testi

Granger (1969) tarafından önerilen Granger nedensellik testi, bağımlı değişkenin cari değerinin, kendisinin ve diğer değişkenin geçmiş değerleri tarafından belirlendiği öngörüsüne dayanmaktadır. Bu ilişki, şu şekilde ifade edilebilir:

$$X_t = C + \sum_{i=1}^m \phi_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^q \lambda_j Y_{t-j} + \varepsilon_{t1} \quad (5)$$

(5) numaralı regresyon denklemi, Y'nin X'i Granger anlamda etkileyip etkilemediğini test etmek için şu aşamalardan sonra tahmin edilmektedir (Korkmaz, 2004: 52-54):

- i) İlk önce, AIC ve FPE gibi bilgi kriterleri vasıtasıyla X'in kendi optimal gecikme uzunluğu tespit edilir.
- ii) X'in optimal gecikmelerinin olduğu regresyon denklemi içerisinde, Y'nin optimal gecikme uzunluğu belirlenir.

Eğer Y'nin gecikmeleri, gurup halinde istatistiksel olarak anlamlıysa; Y'nin X'e Granger anlamda neden olduğunu gösteren H_1 hipotezinin kabul edilmesine, anlamlı değilse; böyle bir nedensellik olmadığını gösteren H_0 hipotezinin kabul edilmesine karar verilmektedir:

$$H_0 : \sum_{j=1}^q \lambda_j Y_{t-j} = 0 \quad (Y \not\rightarrow X)$$

(6)

$$H_1 : \sum_{j=1}^q \lambda_j Y_{t-j} \neq 0 \quad (Y \rightarrow X)$$

Granger nedensellik testi, çalışmada bir önceki kısımda tanımlanan VAR modeline dayalı olarak icra edilecektir.

3.1.4. Sınır Testi

Çalışmada yer verilen yöntemlerden bir diğeri de Peseran ve diğerleri (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi'dir. Engle-Granger ve Johansen gibi geleneksel testler, seriler arasında ko-entegrasyon ilişkisinin mevcut olabilmesi için; serilerin karşılıklı bütünleşme derecelerinin yani durağanlık derecelerinin bir ön şart olarak göz önüne alınması gerektiğini öne sürerler. Peseran ve diğerleri (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yaklaşımı ise, serilerin karşılıklı bütünleşme derecelerini ön şart olarak sunmadan, ko-entegrasyon ilişkisi aranmasına imkan vermektedir

Söz konusu test, şu şekilde ifade edilebilir:

$$\Delta X_t = C + \alpha_1 X_{t-1} + \alpha_2 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_{3i} \Delta X_{t-i} - \sum_{i=0}^p \alpha_{4i} \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (7)$$

Sınır Testi, söz konusu değişkenler arasında ko-entegrasyon ilişkisi olmadığını temsil eden sıfır hipotezinin F testi ve/veya t testi yardımı ile sınanmasına dayanmaktadır. Bu süreçte kullanılan F ve t istatistiklerinin asimptotik dağılımı, incelenen seriler arasındaki bütünleşme derecesini hesaba katmadan ko-entegrasyon ilişkisi olmadığını temsil eden sıfır hipotezi altında; sırası ile standart F ve t dağılımlarına uymamaktadır. Bu nedenle, Peseran ve diğerleri (2001), çeşitli güven düzeyleri için alt ve üst sınır değerlerinden oluşan kritik değerler seti türetmişlerdir. Alt sınır değeri, değişkenlerin

tamamının $I(0)$; üst sınır değeri ise, değişkenlerin tamamının $I(1)$ olduğunu varsaymaktadır. Hesaplanan test istatistiği, üst sınır kritik değerinden büyükse; incelenen değişkenler arasında ko-entegrasyon ilişkisi olmadığını temsil eden sıfır hipotezi reddedilmektedir. Hesaplanan test istatistiği, alt sınır kritik değerinden küçükse; bu sefer incelenen değişkenler arasında ko-entegrasyon ilişkisi olmadığını temsil eden sıfır hipotezi kabul edilmektedir. Son olarak, hesaplanan test istatistiği, sınır kritik değerlerinin arasına düşerse; değişkenlerin karşılıklı bütünleşme derecelerinin göz önüne alınması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, ko-entegrasyon ile ilgili olarak söz konusu test yardımı ile karar verilememektedir (Yamak ve Korkmaz, 2007:4-5).

Peseran ve diğerleri (2001), ko-entegrasyon ilişkisinin mevcudiyetini test edebilmek için bir dizi alternatif sına önermişlerdir. Sıfır hipotezi, tüm sınamalarda incelenen seriler arasında ko-entegrasyon ilişkisi bulunmadığını ifade etmektedir. Çalışmada kullanılan sınamalardan birincisi, (7) nolu regresyon denklemindeki değişkenlerin seviye değerlerine ait katsayıların, F testi yardımı ile ($H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = 0$) hipotezi altında eşanlı olarak sıfıra karşı test edilmesine dayanmaktadır. İkincisi ise (7) nolu regresyon denklemindeki bağımlı değişkenin seviye değerine ait katsayının, t testi yardımı ile ($H_0 : \alpha_1 = 0$) hipotezi altında sıfıra karşı test edilmesine dayanmaktadır. Uzun ve kısa dönem katsayılar da, sınır testi yardımı ile hesaplanabilmektedir. Açıklayıcı değişkenlerin seviye değerlerine ait katsayıların işaretleri değiştirildikten sonra, bağımlı değişkenin seviye değerine ait katsayıya bölünmeleri suretiyle uzun dönem katsayılarına ulaşılmaktadır. Açıklayıcı değişkenlerin cari dönem farklarına ait katsayılar ise, doğrudan kısa dönem katsayıları temsil etmektedir. Diğer yandan, ikiden fazla değişkene tıpkı VAR modelinde olduğu gibi Sınır Testi'nde de yer verilebileceğinin ayrıca vurgulanması yerinde olacaktır.

3.2. Veri Seti

Çalışmada bağımlı değişken olarak BES içerisinde yer verilen üç farklı fona ilişkin aylık getiri oranlarından yararlanılmıştır. Bunlardan ilki, para piyasası likit fonudur. Söz konusu fon, likiditesi oldukça yüksek düzeyde olan kamusal borçlanma araçlarına yönlendirilen yatırımlara ilişkin getiriyi temsil etmektedir. İkinci bağımlı değişken ise, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'nda işlem gören firmaların hisse senetlerine

yönlendirilen yatırımlara ilişkin getiriye temsil eden hisse senedi fonudur. Bağımlı değişken olarak kullanılan son fon ise, farklı yatırım araçlarına yönlendirilen gelir amaçlı fondur. Söz konusu fonlara ilişkin getiriler, sektörde faaliyet gösteren beş büyük firmanın ilgili fonlarının sağladığı getirilerin aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Söz konusu firmalar; Anadolu Hayat, Garanti, Koç-Allianz, OYAK ve Yapı Kredi'dir. Bahse konu olan yatırım fonlarını açıklama amacıyla yer verilen değişkenler ise; altın piyasası endeksi, İMKB-100 endeksi, aylık veya üç aylık veya yıllık faiz oranları, tüketici enflasyonu, sanayi üretim endeksi ve Amerikan dolarına ilişkin döviz kurudur. Çalışmada kullanılan veri seti, Emeklilik Gözetim Merkezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı web sitelerinden derlenmiş olup; Ocak 2004-Haziran 2008 dönemini kapsamaktadır:

Tablo 12: Veri Seti

Değişken	Kısaltması	Açıklama
Altın Piyasası Endeksi	G	% Değişim
Gelir Amaçlı Fon Getirisi	IF	%
İMKB-100 Endeksi	ISE	% Değişim
Para Piyasası Likit Fon Getirisi	MF	%
Aylık Faiz Oranı	MR	%
Tüketici Enflasyonu	P	% Değişim
Sanayi Üretim Endeksi	Q	% Değişim
Üç Aylık Faiz Oranı	QR	%
Hisse Senedi Fonu Getirisi	SEF	%
Döviz Kuru	X	% Değişim
Yıllık Faiz Oranı	YR	%

Veri setine ilişkin tanımlayıcı istatistikler de; (Tablo 13)'te sunulmaktadır:

Tablo 13: Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

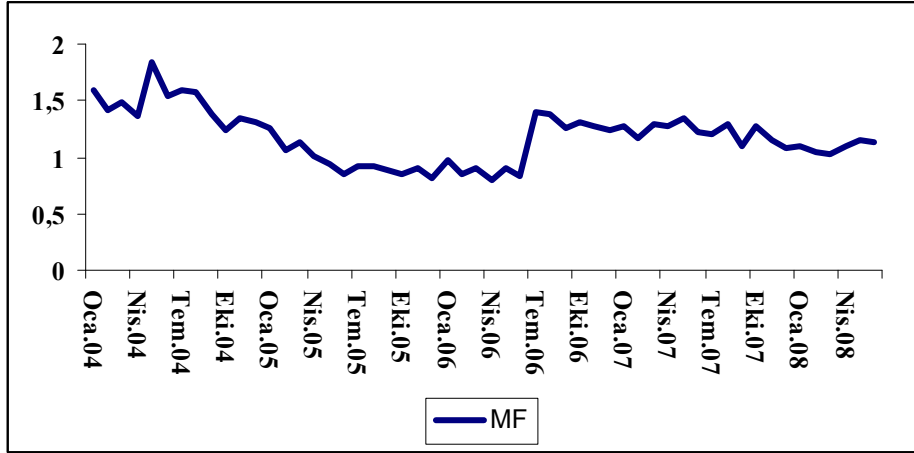
	G	IF	ISE	MF	MR	P	Q	QR	SEF	X	YR
Ortalama	1.545	1.392	1.692	1.176	21.761	0.736	0.653	22.143	1.030	-0.225	21.768
Maksimum	10.654	4.510	13.087	1.840	26.060	2.246	22.656	26.220	14.835	12.660	25.630
Minimum	-12.289	-2.235	-15.146	0.797	17.730	-0.731	-19.175	18.200	-18.100	-5.997	17.770
Std. Sapma	4.220	1.138	6.560	0.235	1.677	0.666	7.413	1.853	7.517	3.436	1.851
Jarque-Bera	3.140	16.999*	1.497	1.266	0.966	0.287	3.997	1.405	3.513	59.580*	1.984

* : %1 anlamlılık düzeyi

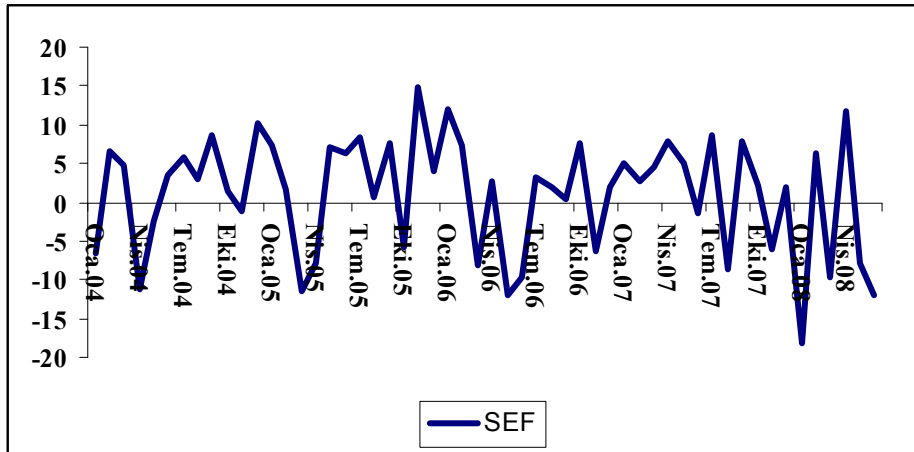
Tablo 13'ten görüleceği üzere; çalışmada yer verilen değişkenler, ikisi (gelir amaçlı fon getirisi ve döviz kuru) dışında normal dağılmamaktadır. En yüksek standart sapmaya veya oynaklığa sahip olan değişkenler; sırasıyla hisse senedi fon getirisi, sanayi üretim endeksi ve İMKB-100 endeksidir. Çalışmada yararlanılan bağımlı değişkenler, görsel olarak da (Grafik 7)'de sunulmuştur. Emeklilik fonlarına ilişkin getiriler, ortalamaları

açısından her ne kadar birbirine oldukça benzer eğilimler sergileseler de; hisse senedi fonunun diğerlerine nazaran oldukça oynak olduğu gözlenmektedir:

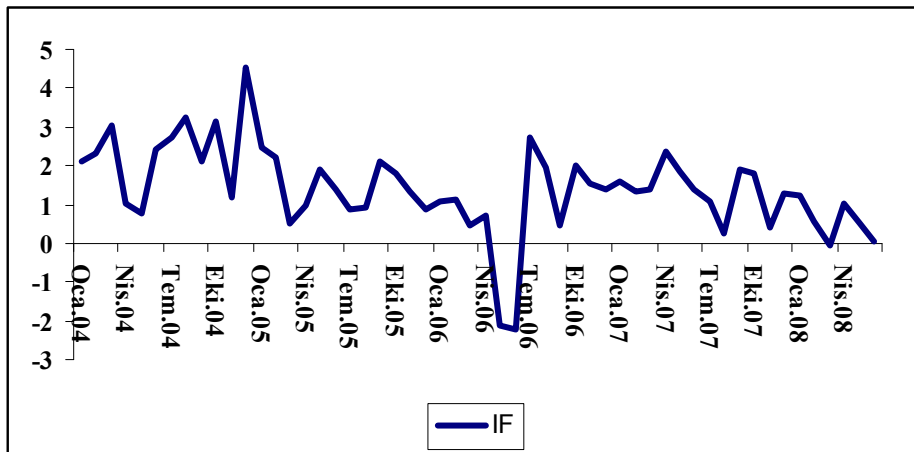
Grafik 6: Para Piyasası Likit Fon Getirisi

Grafik 7: Hisse Senedi Fon Getirisi

Grafik 8: Gelir Amaçlı Fon Getirisi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EKONOMETRİK BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

4.1. Birim Kök Testi Sonuçları

Dickey-Fuller birim kök testi sonucunda ulaşılan bulgular, Tablo 14’te sunulmaktadır:

Tablo 14: Birim Kök Testi Sonuçları

Test	G	IF	ISE	MF	D(MF)	MR
İstatistiği	-7.455 ^{a,*,0}	-5.389 ^{b,*,0}	-5.607 ^{a,*,0}	-1.815 ^a	-11.091 ^{a,*,0}	-2.663 ^{a,***,1}
Test	P	Q	QR	SEF	X	YR
İstatistiği	-5.606 ^{a,*,2}	-5.867 ^{a,*,4}	-2.627 ^{a,***,1}	-7.637 ^{a,*,0}	-5.835 ^{a,*,1}	-2.606 ^{a,***,1}
^a : Sabitli Model ^b : Sabitli ve Trendli Model * : %1 anlamlılık düzeyine işaret eder. *** : %10 anlamlılık düzeyine işaret eder. ⁱ : Optimal gecikme uzunluğu (Akaike bilgi kriteri yardımı ile bulunmuştur)						

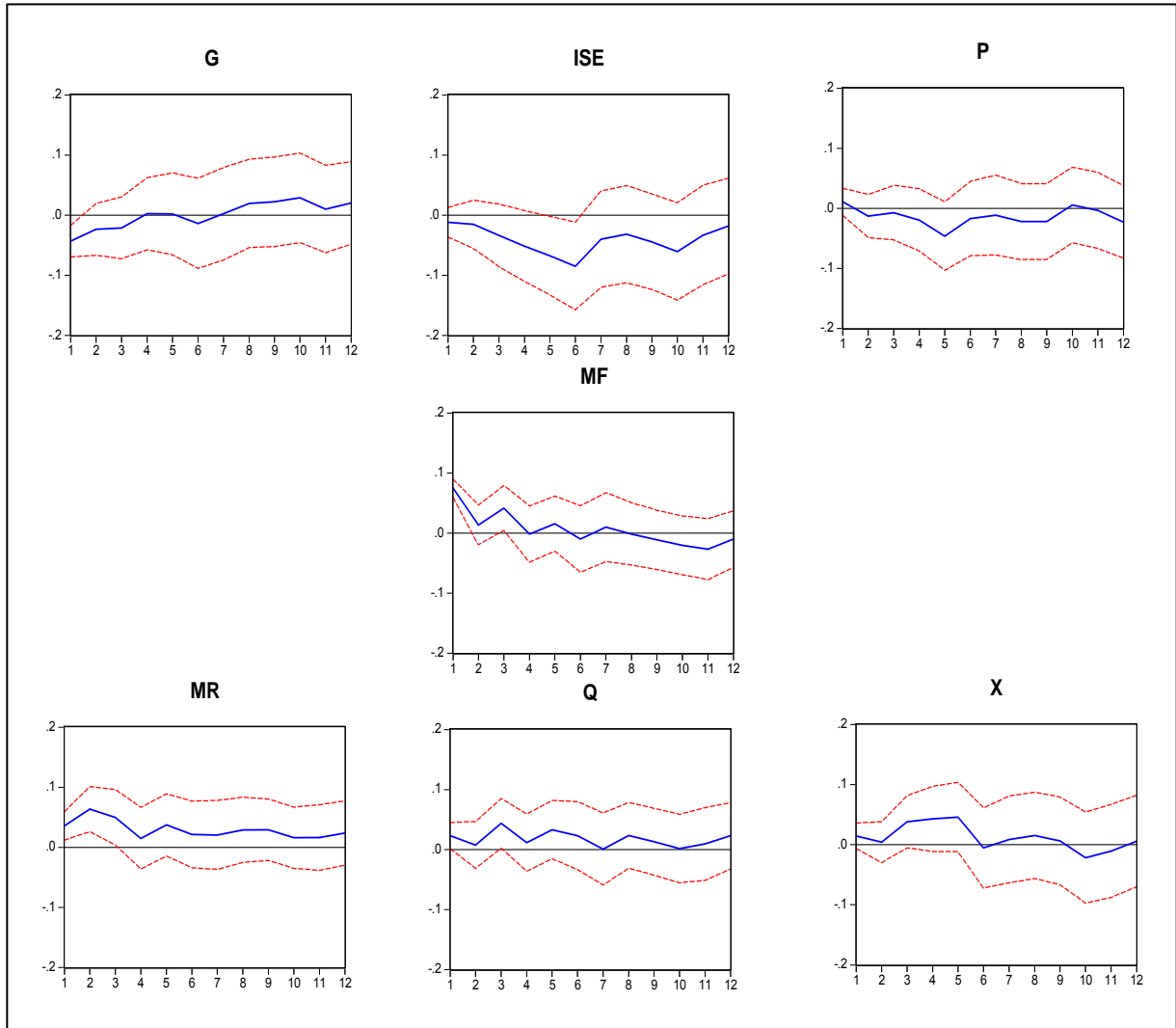
DF birim kök testi için gerekli olan optimal gecikme uzunlukları Akaike bilgi kriteri yardımı ile hesaplanmıştır. Maksimum gecikme uzunluğu veri setinin yüzde 10’unu geçmeyecek şekilde beş olarak belirlenmiştir. DF birim kök testi sonuçları, Tablo 14’den görüldüğü üzere çalışmada yer verilen değişkenlerin biri dışında tamamının seviyesinde durağan olduğuna işaret etmektedir. Para piyasası likit fon getirisi (mf) değişkeninin ise, birinci farkında durağan olduğu anlaşılmıştır.

4.2. VAR Modeli Sonuçları

VAR modeli, çalışmada dört ayrı spesifikasyonla tahmin edilmiş ve her spesifikasyon için Granger nedensellik testi, etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırma analizi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu spesifikasyonlara ilişkin Granger nedensellik testi sonuçları, bir sonraki kısımda ayrıca sunulmuş; etki-tepki fonksiyonları ile varyans ayrıştırma analizi sonuçları ise bu kısımda gösterilmiştir. VAR modellerine ilişkin gecikme uzunlukları da AIC bilgi kriteri yardımı ile hesaplanmıştır. Gecikme uzunluğu, tüm spesifikasyonlar için dört olarak belirlenmiştir.

İlk spesifikasyon; para piyasası fon getirisi, altın piyasası endeksi, İMKB-100 endeksi tüketici enflasyonu, aylık faiz oranı, sanayi üretim endeksi ve döviz kuru değişkenlerine dayalıdır. Para piyasası likit fon değişkenine ilişkin olarak söz konusu spesifikasyona yardımı ile elde edilen etki-tepki fonksiyonları şu şekildedir:

Grafik 9: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Etki-Tepki Fonksiyonları (Seviye)

Grafik 9'daki iki kesik çizgi, aralık tahmini olarak, düz çizgi ise nokta tahmini olarak yorumlanabilir. Aralık tahmini, nokta tahminine göre daha sağlıklıdır. Ancak, görüldüğü üzere; birçok grafikte üst sınır pozitif alanda iken, alt sınır negatif alandadır. Sonuçların güvenilir olması için iki kesik çizginin de aynı alan üzerinde olması gerekmektedir. Bu koşulun, ilk üç döneme ilişkin olarak aylık faiz oranı için sağlandığı

görülmektedir. Aylık faiz oranının da meydana gelen bir standart sapmalılık şokun, para piyasası likit fon getirisini üç ay süresince doğru yönlü olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir süreç, çok kısa dönemli olarak (bir ay) altın piyasası endeksi için de saptanmıştır. Altın piyasası endeksine ilişkin getirinin bir standart sapma ölçüsünde artması, para piyasası likit fon getirisinin azalması ile sonuçlanmaktadır.

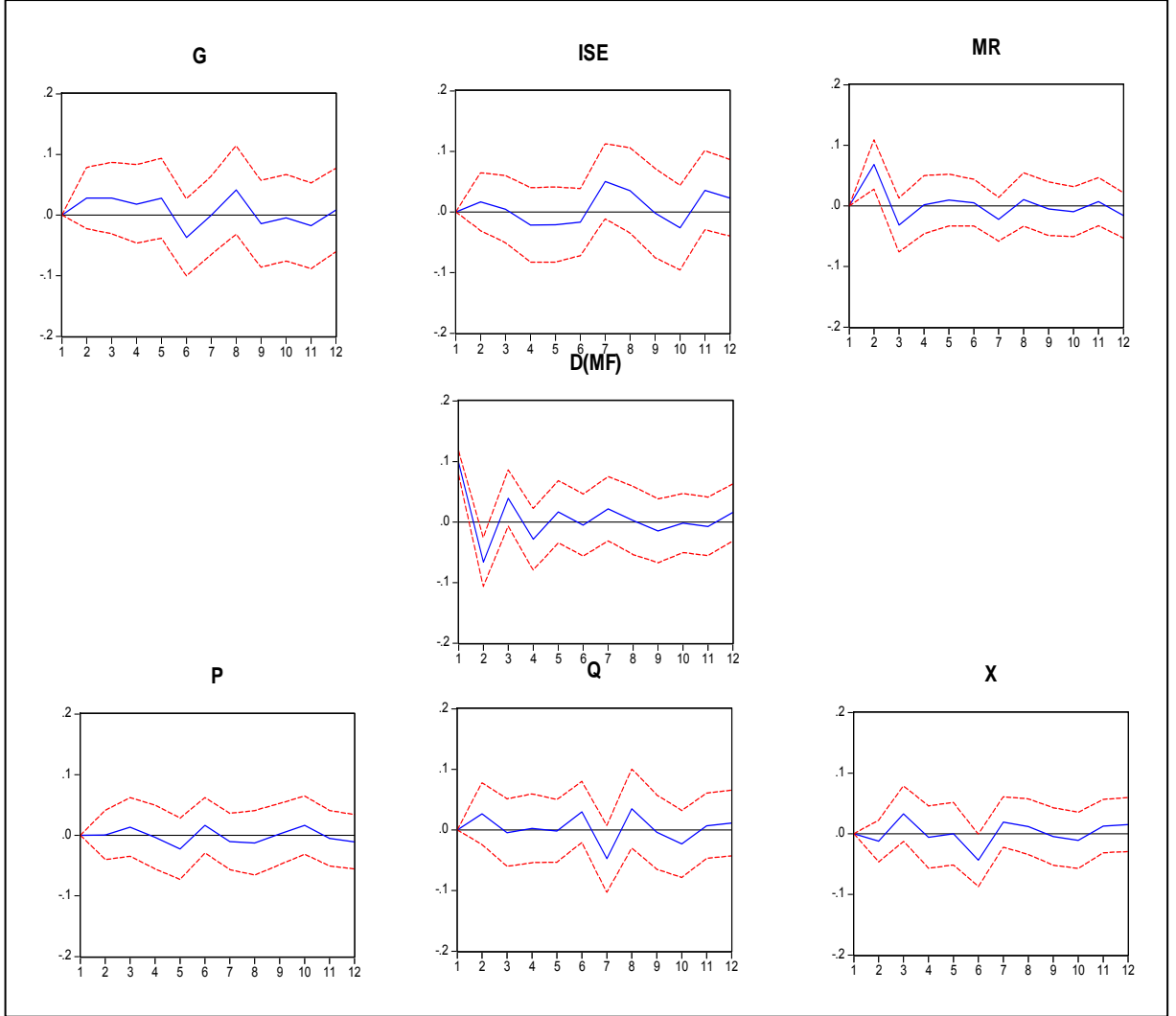
Söz konusu spesifikasyona ilişkin varyans ayrıştırma analizi sonuçları ise, Tablo 4’de sunulmaktadır:

Tablo 15: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları (Seviye)

	G	ISE	MR	P	Q	X	MF
1	19.384	1.477	13.116	1.210	5.456	2.179	57.176
2	16.342	2.542	35.384	1.918	3.908	1.525	38.381
3	11.993	6.325	32.171	1.405	10.243	6.955	30.910
4	9.883	14.233	27.202	2.452	8.857	11.938	25.435
5	7.109	21.352	22.919	7.043	9.019	13.708	18.850
6	6.239	32.064	19.769	6.382	8.482	11.345	15.719
7	5.970	33.713	19.683	6.350	8.104	10.982	15.199
8	6.274	33.399	19.943	6.843	8.583	10.714	14.244
9	6.664	34.395	19.975	7.188	8.264	10.035	13.480
10	7.350	37.018	18.623	6.609	7.551	9.886	12.963
11	7.237	37.336	18.350	6.395	7.406	9.700	13.576
12	7.559	36.485	18.498	6.925	7.881	9.406	13.246
Sıralama: G ISE MR P Q X MF							

Varyans ayrıştırma analizi sonuçlarına göre; para piyasası likit fonuna ilişkin getirinin varyansında meydana gelen değişimlerin önemli bir kısmı dördüncü aydan itibaren İMKB-100 endeksi tarafından açıklanmaktadır. Aylık faiz oranları ile altın piyasası endeksinin de, söz konusu değişimleri özellikle ilk üç ay süresince önemli ölçüde açıkladığı gözlenmektedir. İkinci spesifikasyon ise, DF birim kök testi sonuçlarına göre seviyesinde durağan olmayan para piyasası likit fon getirisinin birinci farkında modele dahil edilmesine dayanmaktadır. Söz konusu spesifikasyona ilişkin etki-tepki fonksiyonları Grafik 10’de sunulmaktadır:

Grafik 10: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin

Etki-Tepki Fonksiyonları (Fark)

Para piyasası likit fon getirisi değişkeninin farkının alınması, Grafik 11'den görüldüğü üzere birinci spesifikasyon yardımı ile elde edilen sonuçları kısmen de olsa desteklemektedir. Aylık faiz oranının da meydana gelen bir standart sapmalılık şokun, para piyasası likit fon getirisini iki ay süresince doğru yönlü olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Modelin varyans ayrıştırma analizi sonuçları ise şu şekildedir:

Tablo 16: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları (Fark)

	G	ISE	MR	P	Q	X	D(MF)
1	3.568	0.022	13.084	6.074	11.937	0.181	65.133
2	2.737	0.121	17.671	6.813	8.078	0.418	64.162
3	8.509	0.885	15.005	7.708	7.704	3.443	56.747
4	9.476	2.383	14.325	7.652	7.526	3.249	55.390
5	9.406	3.269	14.404	8.513	7.298	3.116	53.994
6	13.098	3.140	12.874	8.022	7.757	7.632	47.478
7	12.293	15.014	10.923	6.409	9.749	6.751	38.861
8	13.622	14.965	10.174	6.763	12.633	6.402	35.437
9	13.603	14.805	10.311	6.686	12.772	6.353	35.470
10	13.280	14.994	10.022	7.464	13.910	6.307	34.024
11	13.750	16.473	9.666	7.378	13.497	6.365	32.871
12	13.494	16.770	9.630	7.340	13.998	6.498	32.270

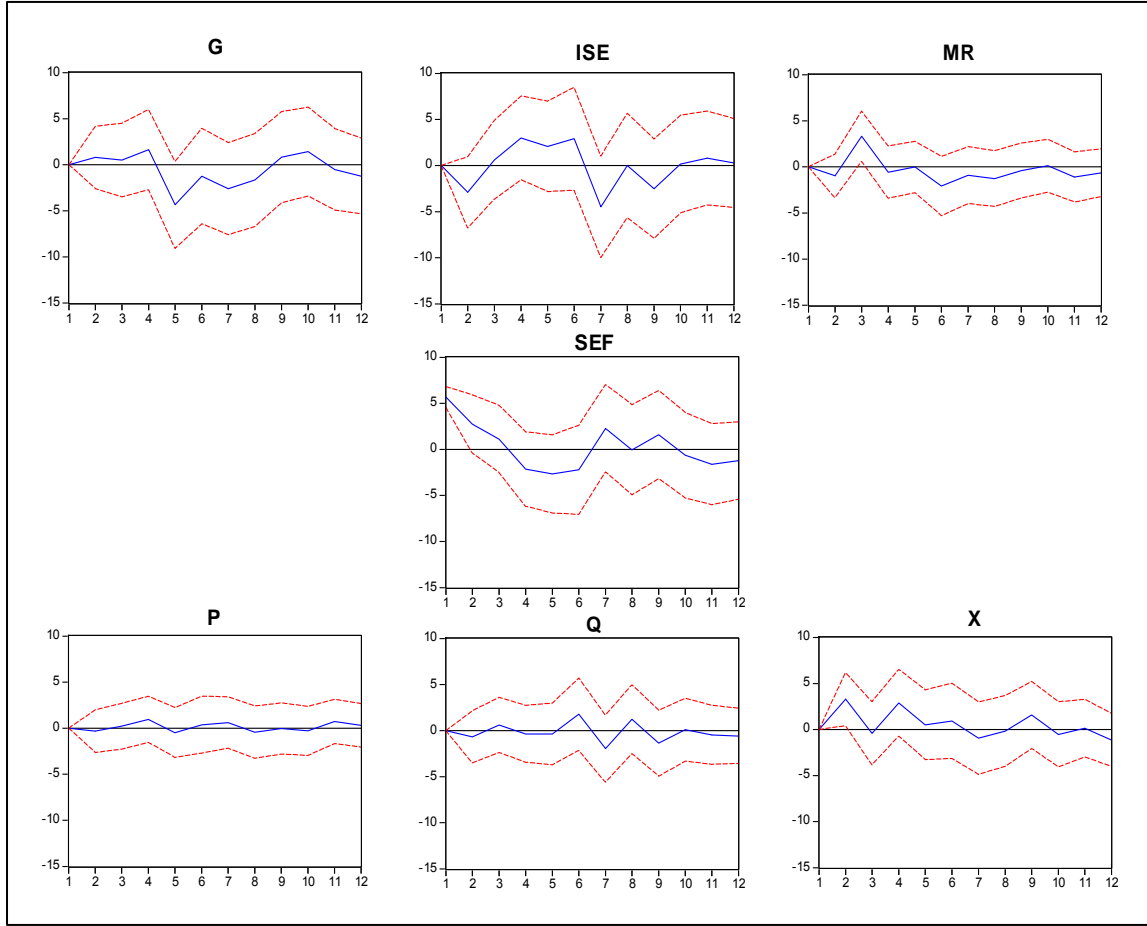
Sıralama: G ISE MR P Q X D(MF)

Varyans ayrıştırma analizi sonuçları da birinci spesifikasyon yardımı ile elde edilen sonuçları desteklemektedir. İMKB-100 endeksi, aylık faiz oranları, altın piyasası endeksi ve sanayi üretim endeksi, para piyasası likit fon getirisine ilişkin varyanstaki değişimlerin oldukça önemli bir kısmını açıklamaktadır.

VAR Modeli'ne ilişkin üçüncü spesifikasyon ise, hisse senedi fon getirisinin para piyasası likit fon getirisi yerine modele dahil edilmesine dayanmaktadır. Söz konusu modelden elde edilen etki-tepki fonksiyonları Grafik 11'de sunulmuştur. Elde edilen etki-tepki fonksiyonları, maalesef istatistiksel güvenilirlikten oldukça uzaktır. Söz konusu fonksiyonlara dayalı olarak ileri sürülebilecek tek görüş; döviz kurunda meydana gelen bir standart sapmalılık şokun, hisse senedi fon getirisini iki ay süresince doğru yönlü olarak etkileyebileceğidir.

Üçüncü spesifikasyona ilişkin varyans ayrıştırma analizi sonuçları ise, Tablo 17’de sunulmaktadır. Varyans ayrıştırma analizi sonuçları, İMKB-100 endeksinde meydana gelen değişimlerin özellikle beş ay süresince hisse senedi fon getirisinde meydana gelen değişimlerin en önemli belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Grafik11: Hisse Senedi Fon Değişkenine İlişkin Etki-Tepki Fonksiyonları

Altın piyasası endeksi, aylık faiz oranları ve sanayi üretim endeksinin de, söz konusu fon getirisinin önemli bir belirleyicisi olduğu anlaşılmıştır:

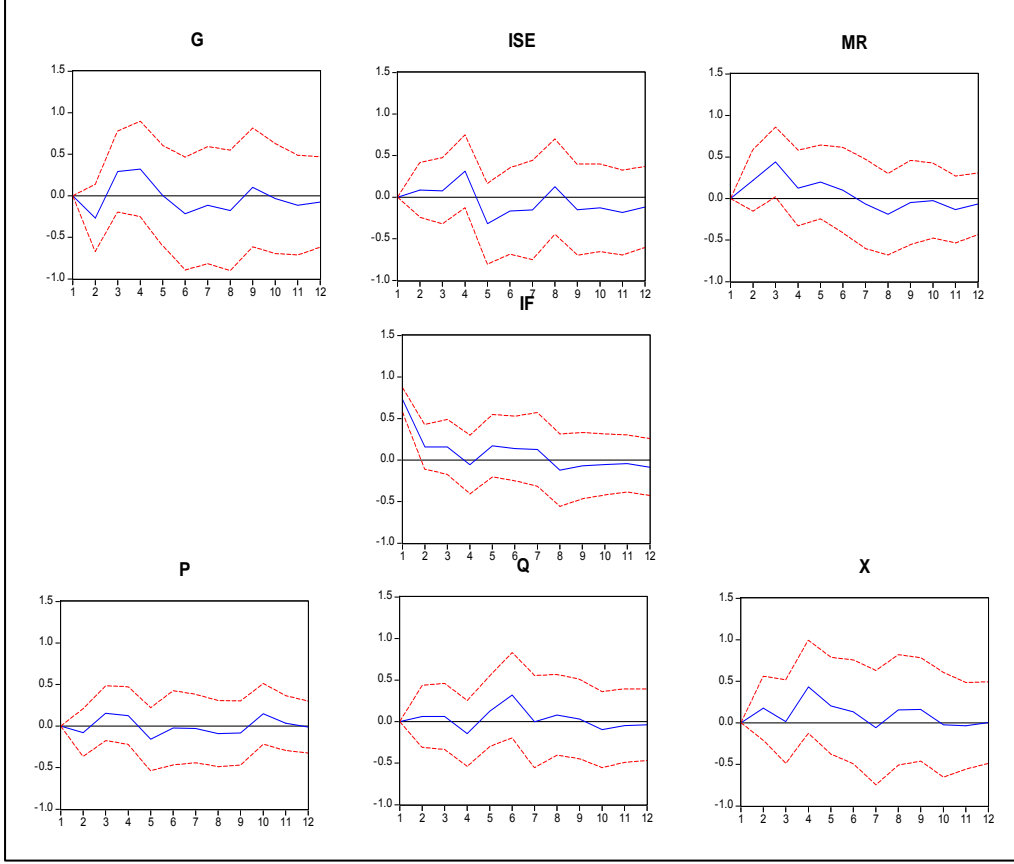
**Tablo 17: Hisse Senedi Fon Değişkenine İlişkin Varyans
Ayrıştırma Analizi Sonuçları**

	G	ISE	MR	P	Q	X	SEF
1	0.687	62.802	0.328	2.228	2.300	0.051	31.604
2	0.744	54.790	0.405	1.630	1.666	12.548	28.218
3	2.159	45.930	13.684	1.541	2.192	10.524	23.970
4	8.961	38.014	11.479	1.366	2.164	15.957	22.060
5	26.921	28.789	8.748	1.791	2.172	12.282	19.297
6	25.338	26.950	10.934	1.722	3.609	11.936	19.512
7	25.112	25.876	10.697	2.663	5.008	11.367	19.277
8	26.661	24.426	11.596	2.706	5.672	10.742	18.197
9	25.692	25.293	11.042	2.605	5.992	11.336	18.039
10	26.870	24.791	10.818	2.633	5.872	11.231	17.784
11	26.759	24.292	11.056	2.694	6.079	11.014	18.106
12	26.271	23.916	11.210	2.682	6.406	11.362	18.155

Sıralama: G ISE MR P Q X SEF

VAR Modeli'ne ilişkin dördüncü spesifikasyon ise, emeklilik fonu olarak modele gelir amaçlı fon getirisinin dahil edilmesine dayanmaktadır. Söz konusu modelden elde edilen etki-tepki fonksiyonları Grafik 13'te sunulmuştur:

**Grafik 12: Gelir Amaçlı Fon Değişkenine
İlişkin Etki-Tepki Fonksiyonları**

Elde edilen etki-tepki fonksiyonları, maalesef tıpkı bir önceki spesifikasyon gibi istatistiksel güvenilirlikten oldukça uzaktır. Bahse konu olan modele ilişkin varyans ayrıştırma analizi sonuçları ise, Tablo 18’de sunulmaktadır. Görüldüğü üzere; gelir amaçlı fon getirisine ilişkin varyans da meydana gelen değişimlerin en önemli açıklayıcısı altın piyasası endeksindeki değişimdir. Aylık faiz oranı ile İMKB-100 endeksinin de önemli bir belirleyici olduğu anlaşılmıştır:

**Tablo 18: Gelir Amaçlı Fon Değişkenine İlişkin Varyans
Ayrıştırma Analizi Sonuçları**

	G	ISE	MR	P	Q	X	IF
1	0.114	0.636	0.081	9.035	1.538	10.290	78.305
2	28.221	0.406	5.436	6.025	1.576	6.909	51.427
3	23.864	0.594	16.476	7.803	1.421	5.823	44.018
4	25.283	0.512	19.590	6.416	1.197	11.532	35.471
5	29.333	8.651	16.875	5.918	1.914	9.085	28.224
6	36.166	9.392	13.597	4.798	5.444	7.339	23.265
7	35.999	9.531	13.539	4.718	5.373	7.469	23.371
8	35.207	9.432	13.552	5.456	5.712	7.940	22.701
9	34.127	10.647	13.115	5.917	5.727	8.346	22.121
10	33.478	11.374	12.846	6.477	5.895	8.174	21.756
11	33.069	12.052	13.068	6.410	5.885	8.048	21.469
12	32.932	12.341	13.016	6.386	5.847	7.999	21.480

Sıralama: G ISE MR P Q X IF

VAR modeline ilişkin olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus da, aylık faiz oranının, emeklilik fonlarının performanslarını açıklama konusunda üç aylık ve yıllık faiz oranlarına nazaran daha yararlı olduğudur. Söz konusu faiz oranlarının etkileri, ya benzerdir ya da diğer faiz oranları performans değişkenleri üzerinde hiçbir güvenilir etkiye yol açmamaktadır. Bu nedenle, tüm spesifikasyonlarda aylık faiz oranına yer verilmiştir.

4.3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Daha önce ifade edildiği üzere; Granger nedensellik testi VAR modelinin tahminine dayalı olarak icra edilmiştir. Para piyasası likit fon getirisinin seviyesinde kullanıldığı bir numaralı spesifikasyona dayalı olarak elde edilen Granger nedensellik testi sonuçları Tablo 19'da sunulmuştur.

Elde edilen test istatistikleri, aylık faiz oranı ile sanayi üretim endeksinin para piyasası likit fon getirisinin Granger anlamda nedeni olduğuna işaret etmektedir. Aylık faiz oranı yerine üç aylık veya yıllık faiz oranının kullanılması; Granger nedensellik testi

sonuçları üzerinde önemli bir etki doğurmamaktadır. Söz konusu iki değişkende para piyasası likit fon getirisinin Granger anlamda nedenidir:

Tablo 19: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Granger Nedensellik Testi Sonuçları (Seviye)

Test	G	ISE	MR	P	Q	X
İstatistiği	3.756	1.040	23.756*	1.628	9.071***	2.867
* : %1 anlamlılık düzeyi *** : %10 anlamlılık düzeyi VAR modeline ilişkin optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri yardımı ile 4 olarak hesaplanmıştır. Test istatistikleri, Ki-kare test istatistikleridir.						

Para piyasası likit fon getirisinin birinci farkında modele dahil edildiği modelden elde edilen nedensellik testi sonuçları ise Tablo 20’de sunulmaktadır:

Tablo 20: Para Piyasası Likit Fon Değişkenine İlişkin Granger Nedensellik Testi Sonuçları (Fark)

Test	G	ISE	MR	P	Q	X
İstatistiği	4.967	1.764	16.613*	1.905	5.605	2.081
* : %1 anlamlılık düzeyi VAR modeline ilişkin optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri yardımı ile 4 olarak hesaplanmıştır. Test istatistikleri, Ki-kare test istatistikleridir.						

Tablo 20’den de görüldüğü üzere; aylık faiz oranları para piyasası likit fon getirisinin Granger nedenidir. Aynı durum, üç aylık ve yıllık faiz oranları için de geçerlidir.

Hisse senedi fon getirisinin para piyasası likit fon getirisi yerine modele dahil edilmesi durumunda elde edilen test istatistikleri ise Tablo 12’de sunulmaktadır. Beklendiği üzere; IMKB-100 endeksinin, hisse senedi fon getirisinin Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aylık faiz oranları ile altın piyasası endeksinde meydana gelen değişimlerin de hisse senedi fon getirisi üzerinde istatistiksel olarak anlamı etkilere yol açtığı tespit edilmiştir.

Diğer yandan, üç aylık ve yıllık faiz oranının kullanılması durumunda ulaşılan tek nedensellik ilişkisinin altın piyasası endeksi kaynaklı olduğunu da vurgulamak gerekir.

Tablo 21: Hisse Senedi Fon Değişkenine İlişkin Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Test	G	ISE	MR	P	Q	X
İstatistiği	13.854*	8.834***	7.943***	1.501	1.662	5.587
* : %1 anlamlılık düzeyi *** : %10 anlamlılık düzeyi VAR modeline ilişkin optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri yardımı ile 4 olarak hesaplanmıştır. Test istatistikleri, Ki-kare test istatistikleridir.						

Gelir amaçlı fon getirisinin performans değişkeni olarak yer aldığı modelden elde edilen nedensellik testi sonuçları da Tablo 22’de sunulmuştur:

Tablo 22: Gelir Amaçlı Fon Değişkenine İlişkin Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Test	G	ISE	MR	P	Q	X
İstatistiği	11.298**	4.338	10.982**	2.868	1.948	3.752
** : %5 anlamlılık düzeyi VAR modeline ilişkin optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri yardımı ile 4 olarak hesaplanmıştır. Test istatistikleri, Ki-kare test istatistikleridir.						

Altın piyasası endeksinde meydana gelen değişimler ile aylık faiz oranının gelir amaçlı fon getirisinin Granger anlamda nedeni olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, üç aylık ve yıllık faiz oranının kullanılması durumunda ulaşılan tek nedensellik ilişkisinin altın piyasası endeksi kaynaklı olduğunun da belirtilmesi gerekir. Dolayısıyla, Granger nedensellik testi yardımı ile ulaşılan sonuçların hisse senedi ve gelir amaçlı fon getirileri açısından benzer olduğu ileri sürülebilir.

4.4. Sınır Testi Sonuçları

Sınır Testi uygulaması için gerekli olan optimal gecikme uzunlukları da, AIC bilgi kriteri yardımı ile belirlenmiştir. Ancak, Sınır Testi’nin uygulanabilmesi için modelde

otokorelasyon probleminin olmaması bir zorunluluktur. Bu nedenle, araştırılan her gecikme uzunluğu için modelde otokorelasyon probleminin mevcudiyeti LM testi ile kontrol edilmiştir. Otokorelasyon probleminin olmadığı modeller içerisinde en küçük AIC değerini veren model; optimal model olarak belirlenmiştir. Serbestlik derecesinin çok fazla düşmemesi için maksimum gecikme uzunluğu da beş olarak belirlenmiştir. Emeklilik fonlarının performansına ilişkin olarak yer verilen her üç gösterge için de optimal gecikme uzunluğunun bir olduğu sonucuna varılmıştır.

Para piyasası likit fon getirisi değişkenine bağımlı değişken olarak yer verilen modelden elde edilen katsayı tahminleri ile test istatistikleri Tablo 23'te sunulmaktadır:

Tablo 23: Para Piyasası Fon Getirisi Değişkenine İlişkin Sınır Testi Sonuçları

MF (-1)	G(-1)	ISE(-1)	MR(-1)	P(-1)	Q(-1)	X(-1)
-0.497*	-0.001	0.003	0.076*	-0.026	0.011	0.032**
	DG	DISE	DMR	DP	DQ	DX
	-0.003	-0.003	-0.020	-0.018	0.003	0.009
DMF(-1)	DG(-1)	DISE(-1)	DMR(-1)	DP(-1)	DQ(-1)	DX(-1)
-0.355*	-0.001	-0.005***	0.030	-0.008	-0.006**	-0.016***
* : %1 anlamlılık düzeyi ** : %5 anlamlılık düzeyi *** : %10 anlamlılık düzeyi t istatistiği: -3.608 [-2.57, -4.23] [-2.86, -4.57] [-3.43, -5.19] F istatistiği: 3.269 [2.03, 3.13] [2.32, 3.50] [2.96, 4.26] [i] [ii] [iii]: Sırasıyla %90, %95 ve %99 güven düzeyleri için kritik değerler						

Tablo 23'te sunulan test istatistiklerinden yalnızca (F) istatistiği, yer verilen değişkenler arasında yüzde 90 güven düzeyinde ko-entegrasyon ilişkisinin mevcut olduğuna işaret etmektedir. (t) istatistiği ise kararsız bölgeye düşmüştür. Modelden elde edilen bulgular, VAR modeli ve Granger nedensellik testleri yardımı ile elde edilen bulguları desteklemektedir. Aylık faiz oranı ile döviz kurunda meydana gelen değişimler, uzun dönemde para piyasası likit fon getirisini pozitif olarak etkilemektedir. Söz konusu iki değişkene ilişkin olarak meydana gelen bir puanlık değişimler, para piyasası likit fon getirisini yaklaşık 0.153 ve 0.064 puan artırmaktadır. Kısa döneme ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre de; IMKB-100 endeksi, sanayi üretim endeksi ve döviz kurunda meydana gelen değişimlerin para piyasası likit fon getirisini negatif olarak etkilediği

görülmektedir. Söz konusu değişkenlerde meydana gelen bir puanlık değişimler, sırasıyla 0.005, 0.006 ve 0.016 puanlık azalışa yol açmaktadır.

Hisse senedi fon getirisi değişkenine bağımlı değişken olarak yer verilen modelden elde edilen katsayı tahminleri ile test istatistikleri ise Tablo 24’te sunulmuştur:

Tablo 24: Hisse Senedi Fon Getirisi Değişkenine İlişkin Sınır Testi Sonuçları

SEF (-1)	G(-1)	ISE(-1)	MR(-1)	P(-1)	Q(-1)	X(-1)
-1.353*	-0.057	1.032*	0.076	0.053	-0.081	0.243
	DG	DISE	DMR	DP	DQ	DX
	-0.607*	1.001*	-1.915	0.730	-0.005	-0.191
DSEF(-1)	DG(-1)	DISE(-1)	DMR(-1)	DP(-1)	DQ(-1)	DX(-1)
-0.025	-0.076	0.019	0.951	-0.115	-0.063	0.154
* : %1 anlamlılık düzeyi t istatistiği: -4.051[-2.57, -4.23] [-2.86, -4.57] [-3.43, -5.19] F istatistiği: 2.631[2.03, 3.13] [2.32, 3.50] [2.96, 4.26] [i] [ii] [iii]: Sırasıyla %90, %95 ve %99 güven düzeyleri için kritik değerler						

Tablo 24’te sunulan (t) ve (F) istatistikleri, kararsız bölgeye düştüğü için söz konusu değişkenler arasında ko-entegrasyon ilişkisi yoktur demek hatalı bir çıkarım olacaktır. Yukarıda sunulan modelde yer alan tüm değişkenlerin, seviyelerinde durağan oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle, test istatistiklerinin alt sınır değerine göre değerlendirilmesi daha yerinde bir karar olacaktır. Bu bağlamda, söz konusu değişkenler arasında (t) istatistiğine göre yüzde 99, (F) istatistiğine göre ise yüzde 95 güven düzeyinde ko-entegrasyon ilişkisi olduğu iddia edilebilir.

Modelin uzun dönem katsayıları içerisinde güvenle yorumlanabilecek tek bir katsayı mevcuttur: İMKB-100 endeksinde meydana gelen yüzde 1’lik bir artış (azalış), hisse senedi fon getirisini kısa ve uzun dönemde yaklaşık 0.763 puan artırmaktadır (azaltmaktadır). Altın fiyatlarında meydana gelen yüzde 1’lik bir değişimin ise, kısa dönemde hisse senedi fon getirisini ters yönlü olarak etkilediği anlaşılmaktadır. Hisse senedi fon getirisi değişkenine bağımlı değişken olarak yer verilen modelden elde edilen katsayı tahminleri ile test istatistiklerine de Tablo 25’te yer verilmiştir:

Tablo 25: Gelir Amaçlı Fon Getirisi Değişkenine İlişkin Sınır Testi Sonuçları

IF (-1)	G(-1)	ISE(-1)	MR(-1)	P(-1)	Q(-1)	X(-1)
-0.572**	-0.046	0.034	0.170	0.140	0.004	-0.006
	DG	DISE	DMR	DP	DQ	DX
	-0.055	0.029	-0.297	0.221	0.007	-0.148***
DIF(-1)	DG(-1)	DISE(-1)	DMR(-1)	DP(-1)	DQ(-1)	DX(-1)
-0.285	0.013	0.001	0.285	-0.098	0.003	0.003
** : %5 anlamlılık düzeyi t istatistiği: -2.224 [-2.57, -4.23] [-2.86, -4.57] [-3.43, -5.19] F istatistiği: 0.971 [2.03, 3.13] [2.32, 3.50] [2.96, 4.26] [i] [ii] [iii]: Sırasıyla %90, %95 ve %99 güven düzeyleri için kritik değerler						

Gerek (t) gerekse de (F) istatistiklerinin tablo kritik değerinden küçük olması; gelir amaçlı fon getirisinin bağımlı değişken olarak yer aldığı modelde uzun dönemli herhangi bir etkileşimin bulunmadığına işaret etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmadaki temel amaç sosyal güvenlik sistemlerinin bir tamamlayıcı olmasının yanında uzun vadeli sermaye birikimlerine de katkıda bulunarak ülke ekonomilerinde önemli bir yer edinmeye başlayan özel emeklilik fonlarının dünyada ve Türkiye’deki gelişiminin incelenmesidir. Bununla birlikte Türkiye’deki emeklilik fon getirilerinin bazı alternatif yatırım araçları ve makro ekonomik büyüklüklerle etkileşimi ise diğer bir araştırma konusu olmuştur.

Özel Emeklilik Fonlarına dair Dünyada ve Türkiye’de geçmiş araştırmalar incelendiğinde şu sonuçlar karşımıza çıkmıştır;

Geçmişte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal güvenlik rejimlerinin bir şekilde kriz içine girdikleri görülmüştür. Nüfusun yaşlanması, aktif-pasif dengesinin bozulması, sağlık hizmetlerinin maliyetlerindeki artış, siyasi iktidarın sağlık sigortasına gereksiz müdahaleleri, ekonomik dalgalanmalar, enflasyon işsizlik gibi nedenler hemen her ülkede sosyal güvenlik sistemlerini sıkıntıya sokmuşlardır. Bunun sonucunda emeklilik ödemeleri azaltılmakta emeklilik yaşı yükseltilmekte ve ilgililerden alınan prim oranlarının da artık hat safhalara dayandığı görünmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik açıklarının yükselmesi ülke ekonomilerinde telafi edilmesi gittikçe zorlaşan ciddi sıkıntılara neden olmakta ve emeklilik gelirlerinin de düşmesi sonucunu doğurmaktadır.

Bireylerin emeklilikteki gelir seviyelerinin azalması ve çalışma hayatı içinde bunu kompanse edecek birikimlerin sağlanması gereği özel emeklilik fonlarına olan ilgiyi gün geçtikçe artırmaktadır. BES ile çalışanların üretime katıldığı süre içinde kazandıklarını tasarruf ederek ileri yaşlarda makul bir hayat seviyesi elde edecek gelire ulaşmasına imkan sağlaması amaçlanmaktadır. Bu yönde BES’in sosyal güvenlik sisteminin de tamamlayıcısı olduğu kabul edilmektedir.

BES’in fonların uzun vadeli sistemde kalmasını gerektirdiği için ülke ekonomisi için de kalıcı sermaye birikimine katkıda bulunduğu düşünülmektedir. BES’in hem sosyal

güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olması hem de ülke ekonomisine uzun vadeli sermaye birikimi oluşturması nedeniyle ekonomi otoritelerinin ciddi anlamda ilgilerini çekmeye başlamıştır. Dünya uygulamalarına dair yapılan incelemede yasal düzenlemelerin yapılması ve vergi avantajı gibi ek teşviklerin sağlanması sayesinde bu fonlarda ciddi artışların kaydedildiği görülmüştür. Bu sonuçla ülkelerde GSYİH içinde BES'in de payı gittikçe armaya başlamış hatta OECD ülkelerinden Hollanda ve İsviçre gibi ülkelerde GSYİH'nın dahi üzerine çıktığı görünmektedir. Bunun yanında OECD ülkelerindeki fonların nominal getirilerine bakıldığında Romanya Kore ve Türkiye dışındaki emeklilik fon getirilerinin uzun yıllar negatif seyrettiği yapılan literatür araştırmalarında görülmüştür. Araştırılan ülkelerde bu sisteme bakışın kısa vadede kazanç elde edilecek bir yatırım aracı değil uzun vadede sosyal güvenlik sistemine bir tamamlayıcı unsur olduğu görülmüştür.

Türkiye'de 2003 yılında başlayan sistem hızla büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. 2001 yılında yasal düzenlemesi tamamlanarak sistemin başladığı 2003 yılına kadar teknik ve uygulamaya dayalı altyapının oluşturulmaya çalışıldığı bir dönem izlenmiştir. Yasal denetim, düzenleme ve vergi avantajları gibi teşvik edici uygulamaların da devreye konulması fonlara olan ilgi ve sisteme katılımı artıran unsurlar olmuştur. Sistemdeki fon büyüklüğünün ilk 10 yılda 10-15 Milyar USD 'ye ulaşacağı tahmin edilmiş olmasına paralel olarak bugün 6.3 Milyar USD 'ye ulaşarak bu hedefe rahatlıkla ulaşacağı görülmüştür.

Türkiye'de günden güne artış ve gelişme gösteren emeklilik fonlarının getiri performanslarının belirleyicilerinin önemli bir araştırma konusu olduğu düşünülmüş ve bu konuda ekonometrik bir çalışma yapılmıştır. BES'e ilişkin en popüler yatırım fonları arasında yer alan para piyasası likit fonu, hisse senedi fonu ve gelir amaçlı kamu borçlanma araçları fonun sağladığı getirilerin; bir dizi makroekonomik değişkenle etkileşiminin Ocak 2004-Haziran 2008 dönemine ilişkin bir veri seti ile VAR ve Granger nedensellik yanında Sınır Testi yaklaşımı ile de değerlendirilmesine çalışılmıştır.

Yukarıda sıralanan yöntemler yardımı ile elde edilen ampirik bulgular; para piyasası likit fonunun sağladığı dönemsel getirinin; altın fiyatlarından, döviz kurundan, sanayi üretim endeksinden ve de en önemlisi kısa vadeli faiz oranlarından etkilendiğini

ortaya koymuştur. Söz konusu fonun sağladığı getirinin, çalışmada yer verilen yaklaşımların tamamında faiz oranına duyarlı olduğunun tahmin edilmiş olması beklentilerle de oldukça uyumludur. Hisse senedi fon getirisinin en önemli belirleyicisinin ise, yine beklentilere uygun biçimde İMKB-100 endeksi olduğu tespit edilmiştir. Altın fiyatları ile faiz oranı da hisse senedi fon getirisini etkileyen diğer önemli değişkenler olarak sıralanabilir. Gelir amaçlı fon getirisinin ise, altın fiyatları başta olmak üzere, faiz oranı ve İMKB-100 endeksinden etkilendiği yönünde bulgular sağlanmıştır. Ancak söz konusu fona ilişkin olarak ulaşılan sonuçların, nispeten zayıf kaldığının da belirtilmesi gerekmektedir.

Sınır Testi yardımı ile elde edilen katsayı tahminleri ise; faiz oranında meydana gelen bir puanlık artışın, uzun dönemde para piyasası likit fon getirisini yalnızca 0.153 puan artırdığını ortaya koymaktadır. Diğer yandan, hisse senedi fonu ile İMKB-100 endeksinin, kısa dönemde neredeyse birebir etkileşimli oldukları; ancak uzun dönemde fon getirisinin endeksteki getirinin yalnızca yüzde 75'ini yakalayabildiği sonucuna da ulaşılmıştır. Dolayısıyla, bahse konu olan iki emeklilik fonunun uzun dönemde ilişkili oldukları temel yatırım araçlarının altında performans gösterdiğinin ve elde edilen bu bulguların veri seti ile gayet uyumlu olduğunun da vurgulanması gerekmektedir.

Yapılan araştırma ve bulgulardan hareketle ülke ekonomilerine ve sosyal güvenlik sistemine önemli katkıları olduğu kabul edilen özel emeklilik fonlarının büyümesine dair bir takım çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı belirlenmiştir. Diğer ülkelerde fon performansı ile katılımcı sayısı ve sisteme ödenen katkı payı ile doğru orantı mevcut olduğu görülmüştür. Türkiye'deki seçilmiş emeklilik fonlarının benzer yatırım araçlarıyla paralel bir getiri sağladığı saptanmasına rağmen uzun vadede beklentilerin aksine diğer enstrümanların getirilerini yakalayamamıştır. Bu sonuç katılımcı sayısına ve sisteme yatırılacak katkı payının miktarına olumsuz etkileyebilecek olduğundan bu konuda bir takım çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Emeklilik fonlarının getiri performansı içinde vergi teşviklerinin tamamının yer almadığı bilinmektedir. Emeklilik fonları değerlendirilirken fon getirilerinden vergi alınmadığı bilinmektedir. Bunun yanında bireysel ödedikleri katkı payını belli ölçülerde vergi matrahından düşerek yüzde 15 – 35 arasında geri dönüş sağlanması yasal mevzuatla

belirlenmiştir. Araştırmamıza da konu olan fon getirileri açıklanırken bireylerin gelir vergisi avantajı verilere dahil edilmemektedir. Bireysel ücret gelirin de vergi avantajından bağımsız olarak vergi teşvikleri hesaba katılmadığında dahi fon performanslarının kısa ve uzun vadede benzer yatırım araçlarından düşük olmamasının sistemin faydasına olacağı düşünülmektedir. Bu fonların getirileri benzer yatırım araçlarına göre çok fazla farklılık göstermediğinde vergi teşviklerinin de etkisiyle katılımcıların ve sisteme yatırılan katkı paylarının artış trendine olumlu katkı sağlayacağı önemli bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasal prosedürlerde mevcut koruma, gözetme ve denetleme çerçevesi içerisinde getirilerde benzer fonlardan büyük sapmalar göstermemesini zorunlu kılan düzenlemelerin sistemin lehine olacağı düşünülmektedir. Fon büyüklüğüne paralel olarak fon işletim giderinin de kademeli olarak indirileceği belli standartlar getirilmesinin katılımcılar açısından sistemi cazip kılacağı açıktır.

Emeklilik fon kazançlarına etki eden önemli bir etken de fon işletim giderleridir(FİG). Yasal olarak günde yüz binde on gibi bir üst sınır olmasına rağmen şirketten şirkete ve fondan fona değişen oranda alınan FİG de kişinin emeklilik hesabına yansıyan fon performansını etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de daha yeni bir geçmişe sahip olan emeklilik fonları henüz ciddi büyüklüğe ulaşmadığı için yıllık yüzde 3.65 üst sınıra sahip olan FİG’in de dünya standartlarının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Fon miktarının büyümesi ile fon maliyetleri düşeceğinden hareketle ilerleyen yıllarda fon işletim giderinin de düşmesi beklenmektedir. 2007 yılı verilerinde sadece OECD ülkelerinde toplam 27.8 milyon USD ye ulaşmış olan fonların yönetim maliyetlerinin de oldukça düşük olacağı açıktır. Ülkemizde de büyük miktarlara ulaşana kadar vergi avantajları gibi devlet teşvikleriyle desteklenmeye devam edilmesinin de fon getirilerinde artış yoluyla katılımcı talebini artıracacağı beklenmektedir.

Dünyada ciddi büyüklüklere ulaşan emeklilik fonları Türkiyede’de hızla büyümeye devam etmektedir. Hem sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olması hem de uzun vadeli tasarrufları teşvik eden BES gün geçtikçe toplumun çok daha büyük bir kesimini ilgilendiriyor olmasından dolayı üniversitelerin Banka ve Sigortacılık bölümlerinde ayrı bir ders olarak okutulması önerilebilir.

Çalışmada 3 spesifik fona ait veriler ışında neticeler elde edilmiştir. Benzer şekilde sisteme yeni dahil olan ve ya sistemden ayrılan katılımcıların bu tercihlerinde fon performansı ve makroekonomik verilerin etkisi diğer bir araştırma alanı olabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Açba, Sait (1992), **Parasal Sistem ve Ekonomik Etkiler**, Afyon.

Akemeklilik, (2005), **Bireysel Emeklilik Sistemi Temel Eğitim Notları**, İstanbul.

Akkaya, Yüksel (2000), **Sosyal Güvenlik Tarihi Üzerine Notlar**. Toplum ve Hekim.

Akpınar, Onur (2007), **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye'deki Emeklilik Yatırım Fonlarının Performans Çözümlemesi**, Kocaeli Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli

Algümüş Demet, (2006) **Türkiye'deki Bireysel Emeklilik Fonlarının Performanslarının Ölçülmesi**, Dumlupınar Üniversitesi, Yüksek lisans Tezi, Kütahya

Alper, Yusuf (2005), “Türk Emeklilik Sisteminde Reform”, **Mercek**, Ocak.

Alper, Yusuf (2002), "Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik", **Çimento İşveren Dergisi**, s. 13.

Altınırnak, Serpil (2002), Figen Dalyan, Fikret Er, “Özel Emeklilik Şirketlerine Alternatif Fon Yönetim Stratejisi”, **Reasürör**, S:44, s.19.

Andrietti, Vincenzo (2002), “Employer Provided Pensions Portability in OECD Countries. Country Specific Policies and Their Labour Market Effects”, **Regulating Private Pension Schemes**, Private Pensions Series No:4, OECD.

Antolin, Pablo (2007), “Longevity Risk and Private Pensions”, **OECD Working Papers on Insurance and Private Pensions**, No. 3. OECD Publishing.

- Aydın, A. (2008) “Türkiye’de ve Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemi”, Yüksek Lisans Tezi, A.B.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, s.40.
- Aydın, Ufuk (1999), **Sosyal Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Özel Sigortalar**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1117, İİBF Yayınları No:156, Eskişehir.
- Bacak, Bünyamin (2006), “Sosyal Güvenlik Yönüyle Bireysel Emeklilik”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul, ss. 159–171.
- Barrientos Armando (1998), "Pension Reform, Personal Pensions and Gender Differences In Pension Coverage", **World Development**, Vol: 26, No:1, s. 126-128.
- Batırel, Ömer Faruk (1994), “Özelleştirmenin Ekonomik ve Mali Gerekçeleri”, **Özelleştirme Sempozyumu**, 28-29 Nisan, Manisa, s.119.
- Bireysel Emeklilik Sistemi , <http://www.egm.org.tr/?sid=69>.
- Bireysel Emeklilik Sistemi Nedir? <http://www.oyakemeklilik.com/Sss.jsp>.
- Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihçesi, <http://www.egm.org.tr/?sid=>.
- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (4632 SK.), Resmi Gazete, 24366.
- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (4632 SK.)”, Resmi Gazete, 24366.
- Bireysel Emeklilik ve Sosyal Güvenlik Sistemi, Koçbank Bireysel Emeklilik Lisanslama.
- Blake, David (2000), “Two Decades of Pension Reform in the UK, What ar the Implications for Occupational Pension Schemes?”, **Employee Relations**, Vol:22, No:3.

- Brown, Jeffrey R. (2007), **Rational and Behavioral Perspectives on the Role of Annuities in Retirement Planning**, NBER Working.
- Budd, Campbell (1998), "The Role of The Public and Private Sectors in The United Kingdom The Pension System", **Privatizing Social Security**, Martin Feldstein, US.
- Buzlupınar, Elif (1996), **Emeklilik Fonları Sermaye Piyasasına Kaynak Aktarımı**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Cansızlar, Doğan (2004), **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Emeklilik Yatırım Fonları**, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=828&id=49.
- Clark Goldon L.(2000), **Pension Fund Capitalizm**, Oxford University press.
- Çelikoğlu, İlyas (1994), **Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yöntemleri ve Türkiye Uygulaması**. Yayın No: DPT: 2355-YUSPKGM: 424., Eylül.
- Çukur, (2008), **Türkiye'de Ve Dünya'da Bireysel Emeklilik Sistemi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Dickey, David A. and Fuller, Wayne A. (1979). "Distribution of the Estimators of Autoregressive Time Series with a Unit Root", **Journal of the American Statistical Association**, Vol.74, pp.427-431.
- Dilik, Sait, 1991, Sosyal Güvenlik, Kamu, Ankara.
- DPT, (2000), Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı: 70.
- DPT, "Sosyal Güvenlik Özel ihtisas Komisyonu Raporu",

<http://ekutup.dpt.gov.tr/sosyalgu/oik604.pdf>, 26.05.2003, s.70.

Drucker, Peter F. (1995), **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Egemen, Meral A. (2003), “Dünya’da ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemleri”,
Tekstil İşveren Dergisi, Temmuz, 2003.

Ekin, Nusret ve Alper, Yusuf ve Akgeyik Tekin (1999), **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, İTO Yayınları, No: 1999- 69, İstanbul.

Ekinci, Selma (2002), **Özel Emeklilik Fonlarının Sermaye Piyasası Üzerindeki Rolü**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Emeklilik Sözleşmesi Kılavuzu (2008), Ankara Emeklilik Eğitim Notları.

Emeklilik Gözetim Merkezi (2006), Bireysel Emeklilik Gelişim Raporu.

Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik md. 29

Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik (EYFY): md.4 (28.02.2002 Tarih ve 24681 Sayılı RG).

Ercan, Niyazi (2006), **Türkiye Sosyal Güvenli Sisteminde Reform ihtiyacı ve Bireysel Emeklilik Sistemi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, s.93.

Ergenekon, Çağtay (2000), **Emekliliğin Finansmanı, Global Uygulamalar Işığında Türkiye İçin Bir Özel Emeklilik Modeli Önerisi**, İstanbul, TUGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları-2.

Erkul İhsan Ve Altan Ö.Z.ve Gerek N., (1984), **Sosyal Politika Dersleri**, 2. Cilt, Eskişehir.

Erol, Ahmet ve Yıldırım, E., (2004), **Tüm Yönüyle Bireysel Emeklilik Sistemi**, Yaklaşım Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

Erol, Ahmet ve Yıldırım,Ercan (2006), “Bireysel Emeklilik Sistemi İle Birikimli Hayat Sigortasının Karşılaştırılması”, **Yaklaşım Dergisi**, Ocak 2006, ss.24-29.

Erol, Ahmet (1992), **Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’de Devlet Borçları**, Ankara, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 1992/324, s.61.

Fritz, Gernot (1992), “Almanya’daki Sosyal Güvenlik Sistemi”, **Sosyal Güvenlik Sosyal Piyasa Ekonomisinin Vazgeçilmez Bir Parçası, 8. Piyasa Ekonomisi Sempozyumu**, Konrad Adenauer Vakfı, 10 Temmuz, Ankara.

Granger, Clive W.J. (1969) “Investigating Causal Relation by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica* , Vol.37, pp.424-438.

Grushka, Carlos (2001), “An Overview Of The Reformed Pension Systems in Latin America”, **OECD Private Pensions Conference 2000**, Private Pensions Series No:3, OECD.

Gülhan, Cem (2007), **Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi**, Kocaeli Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Yüksek Lisans Tezi Kocaeli.

Güvercin, Hüseyin (2004), **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi**, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası Cilt 57, Sayı 2.

Güzel, Ali ; Okur, Ali Rıza (1999). **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 7.B, İstanbul.

Güzel, Ali ve Okur, Ali Rıza, (2004) **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Beta Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.

Hansen, Lars Peter, (1982), Large Sample Properties of Generalized Methods of Moments Estimators, **Econometrica**, Vol. 50, page 1029-1054İstanbul.

Hill,R.Carter,Griffiths, William E. JUDGE, George G.(1997) **Undergraduate Econometrics**, First Edition, New York.

<http://bagkur.gov.tr>.

<http://www.bireyselemeklilik.gov.tr/dosyalar/BIREYSELEMEKLILIKKANUNU.pdf> ,
[12.01.2010], madde.

http://www.e-devlet.com/emeklilik_hizmetleri/emekli_sandigi.asp(06.05.2010)

<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=113020.01.2010>

http://www.amelebirligi.gov.tr/articles.php?category_id=102

<http://www.egm.org.tr/?sid=70>

<http://www.egm.org.tr/bes2008gr.asp>

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/614.html>

http://www.oecd.org/document/24/0,3343,en_2649_34853_43942360_1_1_1_1,00.html

http://www.oyak.com.tr/OyakWEBTR/alt_sayfalar.jsp?menu_id=14

<http://www.spk.gov.tr/apps/MutualFundsPortfolioValues/FundsInfos.aspx?ctype=E>

<http://www.sskemekli.com/emeklilik-sartlari/ssk-lilar-icin-emeklilik-sartlari.html>

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=828&id=49

<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=11302>

İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2002

İşbilen, Esra (2008). **Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Türkiye Uygulaması**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Kahya, Mehmet (2000), “Sigorta Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Yeri ve Önemi ile Fon Yaratma İşlevi ve Sermaye Piyasalarındaki Etkinliği”, **Reasürör**, S:37, s.22 ve 28.

Kapar, Recep (1999). “Şili Sosyal Güvenlik Sisteminde Sağlık ve Emeklilik Sigortalarında Yaşanan Değişimler”, **DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:1, S:1.

Korkmaz, Turhan. Uygurtürk, Hasan. Çevik, Emrah İsmail. (2010) “Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının İşlem Hacmine Etki Eden Faktörlerin Analizi”, **TİSK Akademi**, Cilt:5, Sayı:9, s. 64-80.

Marossy Annamaria (2001), “General Overview Of The Hungarian, Czech and Polish Pension Systems”, **OECD Private Pensions Conference 2000**, Private Pensions Series No:3, OECD, s.18.

Metin R. Ercan ve Gökçe Deniz (1999), "Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Reform Arayışı: Şili Tipi Özel Emeklilik Sigortası Alternatifi", **Bankacılar Dergisi**, Sayı:30, s.14.

Müller, (2001), “The Political Economy of Pension Reform in Eastern Europe”, International Social Security Review” **ISSA**, Vol. 54, 2-3/2001, s. 57-79.

OECD Global Pension Statistics, 2007

OECD (2009), OECD Private Pensions Outlook 2008

O'NEILL June (1999). **Social Security Privatization: Experiences Abroad**,

Congressional Budget Office, CBO PAPER, January

Özbolat, Murat (2004), **Türkiye’de Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi**, Detay Yayıncılık, Ankara.

Özsuca Şerife Türcan (1999), “Şili ve Arjantin Sosyal Güvenlik Reformları: Neler Öğrendik”, **Ekonomide Durum Dergisi**, s.11.

Parniczky Tibor (2000) **Supervision of Private Pensions and The Hungarian Case**, OECD Private Pensions Conference 2000, Private Pensions Series No:3, OECD,

Pension Markets in Focus: October 2009, Issue 6, OECD 2009,

Pawel, (2001), “Supervision of Pension Funds in Poland”, **OECD Private Pensions Conference 2000**, Private Pensions Series No: 3, OECD, s . 273.

Peseran, H., Y. SHIN ve R.J. SMITH (2001), “Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships, Journal of Applied Econometrics, Vol: 16, pp. 289-326.

Pinera, Jose (2000), **Reform of Pension System**, New York, International Center for Pension Price Water House Coopers, 2003, "Turkey, Private Pension System Guide”

Rocha Roberto ve Vittas Dimitiri (2000), “The Hungarian Pension Reform: A Preliminary Assessment”, s.1.

Rofman Rafael P. (2001), “Annuityizationin Pension Schemes, The case of Argentina”, **ISSA**, Seminar for Actuaries and Statisticians, Montevideo, 21-22, s.1

Rofman Rafael (2000), “The Pension System in Argentina: Six Years After the Reform”,

Social Protection Discussion Paper Series, No. 0015, Buenos Aires, s.5.

Rosa, Jean ve Jacques, Rosa (1982), **The World Crisis in Social Security**, Paris, Bonnel Book Company.

Santos Luiz Alberto (2000), **Public Servants Retirement Systems And Social Security: A Comparative Approach**. The George Washington University, Institute Of Brazilian Business And Public Management Issues, The Manevra Program.

Seçer, Şebnem (1999), “Planlı Dönemde Sosyal Güvenlik Alanındaki Gelişmeler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.15

Sezer, Fatma (2008). **Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Fonlarının Performans Değerlendirmesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,

Seyyar, Ali (1998), "Federal Almanya'da Ailenin Sosyal Güvenliği", **Çimento İşveren Dergisi**, s.8.

Sims, Christopher A. (1980) “Macroeconomics and Reality”, *Econometrica*, Vol.48, pp.1-48.

Simonovits, Andras (2000), “Partial Privatization of a Pension System: Lessons from Hungary”, **Journal of International Development**, J. Int. Dev. 12, s.520.

Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri Ve Gelişimi,
Dördüncü Bölüm: Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi,
<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=1156>

Sosyal Sigortalar Kurumu 1999 _istatistik Yıllığı, 2000, Sosyal Sigortalar Kurumu Sincan Matbaası, Ankara, s.2-13.

Sözer, Ali Nazım (2000), "Bağımsız Çalışanların Sosyal Güvenlik Açısından Yeniden Yapılanmalarına İlişkin Bir Model Önerisi", İş Hukuku ve İktisat Dergisi, c. 5, s. 3.

SPK, (2007), Bireysel Emeklilik Sistemi, SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-7, Ankara, s.4

Su, Mustafa Ali (2001), **Sigortacılık Açısından Bireysel Emeklilik Sistemi**, İşveren, C:XL, S:3.

Şakar, Müjdat (2006), "Bireysel Emeklilik Sistemi Sosyal Sigortaların Yerini Alabilir Mi?", **E-Yaklaşım Dergisi**, sayı 160, Nisan, s. 50.

Şen, Murat (2000), **Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Sistem Önerisi**, İstanbul, Rota Yayın Tanıtım Ticaret Ltd. Şti., s. 31-32

Şen, Murat, ve Memis Tekin (2000), **TÜG_AD Ekonomi Ödülleri 2000:Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Sistem Önerisi**, İstanbul, Rota Yayın Yapım Tanıtım Ticaret Ltd.Sti.

Talas, Cahit (1997), **Toplumsal Ekonomi**, İmge Kitabevi, Ankara.

Talas, Cahit (1983), **Sosyal Ekonomi**, 6. Basım.

Tantan, Saadet (2001), **Sosyal Güvenlik Kapsamında Emeklilik Sisteminde Reform Arayışları ve Özel Emeklilik Fonları**, Beta Basım, İstanbul.

Tanzi, Vito., 1992, Social Security System and Public Deficits., IMF Working papers, s.582

The Association Of British Insurers (ABI), 2000, "The Pension System in The United Kingdom", **Private Pension Systems and Policy Issues**, Private Pensions Series OECD, No:1, s:10

TİSK, (2003), **İşveren Dergisi**, cilt XLII, sayı 2, Kasım, s. 1-4.

Tonçamağ, Kenan., 1990, **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**, 5. Basım, Beta Basım, İstanbul.

Toprak, Yusuf Ziya, 2001, "Bireysel Emeklilik Sisteminin Sermaye Piyasaları ve Özellikle Yatırım Fonları Portföy Yönetim Faaliyetleri Bakımından Değerlendirilmesi", **Bireysel Emeklilik Yasası ve Beklentiler Paneli**, İstanbul

Tuncay A. Can (2000), **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, Yenilenmiş Dokuzuncu Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

Tuncay, Can (2000), **Bireysel Emeklilik Rejimi Üzerine**, Çimento İşveren.

Tuncay, Can (2004) **Bireysel Emeklilik Sistemi Neler Getiriyor?** İstanbul; Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1,S.1,s.343

Türkmenoğlu, Sibel İdem (2002), **Özel Emeklilik Fonları ve Türkiye Uygulaması**, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Uğur, Suat (2004), **Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi**, Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu Yayın No:224, Ankara.

Uralcan, Şebnem (2005), **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Altyapısı**, Beta Basım

Yamak Rahmi ve Korkmaz Abdurrahman (2007), "Ödemeler bilançosuna Parasal Bir Yaklaşım: Girton-Roper Modelden Kanıtlar", 8. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, 24-25 Mayıs 2007, İnönü Üniversitesi.

Yaslıdağ, Beyhan (2004), **Bireysel Emeklilik Sistemi ve Soru Bankası**, Kansu Matbaa, İstanbul.

Yelekçi, Memduh (2002), **Sosyal Güvenlik Hukuku Kavramı, Tanımı ve Sonuçları**, Yargı Yayınevi, Ankara.

Yermo J. (2000), **Regulating Private Pension Fund's Structure, Performance and Investments: Cross-country Evidence**, World Bank Social Protection Discussion Paper Series no.0113,

Water Price , (2003) **Turkey, Private Pension System Guide**

1479 Sayılı Bağ-Kur Kanunu

4697 Sayılı Yasa ile Gelir Vergisi Yasası

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, Resmi Gazete, 4366,

4632 Sayılı Kanun md.20; Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik: md.37-38

4697 sayılı Kanun, Bakanlar Kurulu 24.12.2002 tarih ve 2002/5000 sayılı kararı, 07.10.2001 tarihinde resmi gazete

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, Resmi Gazete, 4366,

ÖZGEÇMİŞ

Yavuz ÖZTÜRK 1971 yılında Trabzon'da doğmuş; ilk ve orta öğrenimini bu şehirde tamamlamıştır. 1990 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat MYO programını kazanıp 1993 yılında mezun olmuştur. 1993 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde yüksek öğrenime başlayan ÖZTÜRK; 1997 yılında mezun olduktan sonra 1998 yılında aynı üniversitede İktisat yüksek lisans programına kaydolmuştur. 2000 yılında yüksek lisanstan mezun olup aynı yıl aynı üniversinin doktora programına başlamıştır.

ÖZTÜRK 1998 yılında genel öğretmenlik formasyonu eğitimine kaydolmuş ve aynı yıl içinde eğitimini tamamlamıştır. 1996 yılında profesyonel iş hayatına başlayıp 2000 yılına kadar özel bir şirketin satış ve muhasebe sorumlusu olarak görev yapmıştır. 2000 yılında GLOBAL MENKUL DEĞERLER A.Ş. adlı aracı kurumda 4 yıl Yönetici olarak çalıştıktan sonra 2003 yılında AKEMEKLİLİK A.Ş. de görevine başlamış, daha sonra da ortaklık yapıp isim değiştiren yeni adıyla AVİVASA EMEKLİLİK VE HAYAT A.Ş. adlı aynı şirketin Samsun Bölge Müdürü olarak 2009 yılında göreve atanmış ve halen bu görevi yürütmektedir.

ÖZTÜRK evli ve 2 çocuk babası olup İngilizce bilmektedir.